

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania
„Nad Czarną i Pilicą”

Lokalna Strategia Rozwoju
2023–2027

Radoszyce, kwiecień 2025 r.

Spis treści

I.CHARAKTERYSTYKA PARTNERSTWA LOKALNEGO	3
1. Forma prawna i nazwa stowarzyszenia	3
2. Opis procesu tworzenia partnerstwa	3
3. Opis struktury LGD	4
4. Opis składu organu decyzyjnego	6
5. Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym	6
6. Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD	6
II.CHARAKTERYSTYKA OBSZARU I LUDNOŚCI OBJĘTEJ WDRAŻANIEM LSR	8
1. Opis obszaru	8
2. Wyróżniki, potencjał i spójność obszaru	9
III.PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR	11
1. Etap opracowania LSR	11
2. Etap wdrażania LSR	14
IV.ANALIZA POTRZEB I POTENCJAŁU	16
1. Potrzeby rozwojowe i potencjały obszaru	16
2. Analiza SWOT	39
3. Wnioski z diagnozy	41
4. Grupy docelowe	44
V.SPÓJNOŚĆ, KOMPLEMENTARNOŚĆ I SYNERGIA	45
VI.CELE I WSKAŹNIKI	53
VII.SPOSÓB WYBORU I OCENY OPERACJI ORAZ SPOSÓB USTANAWIANIA KRYTERIÓW WYBORU	57
VIII.PLAN DZIAŁANIA	59
IX.PLAN FINANSOWY LSR	60
X.MONITORING I EWALUACJA	61
Spis map	63
Spis rysunków	63
Spis wykresów	63
Spis tabel	63
Wykaz wykorzystanej literatury	64
Załączniki do LSR	65

I. CHARAKTERYSTYKA PARTNERSTWA LOKALNEGO

1. Forma prawna i nazwa stowarzyszenia

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Nad Czarną i Pilicą” zarejestrowane jest jako Stowarzyszenie specjalne posiadające osobowość prawną, wpisane do Krajowego Rejestru Sądowego pod numerem KRS 0000256130 dnia 09 kwietnia 2008 roku. Formą prawną partnerstwa jest stowarzyszenie „specjalne” – jest to jednolita dla wszystkich LGD forma organizacyjno-prawna, charakteryzująca się tym, że w stowarzyszeniu oprócz osób fizycznych członkami zwyczajnymi mogą być także osoby prawne, w tym jednostki samorządu terytorialnego, z wyłączeniem województw, a nadzór nad nim sprawuje marszałek województwa i może ono prowadzić działalność gospodarczą służącą realizacji LSR. Poza tym w takim stowarzyszeniu, obok walnego zebrania członków, zarządu oraz organu kontroli wewnętrznej, funkcjonuje dodatkowy organ jakim jest rada, która podejmuje decyzje w sprawie wyboru operacji realizowanych w ramach LSR (chyba że w statucie LGD przewidziano, że zadania te należą do właściwości zarządu).

2. Opis procesu tworzenia partnerstwa

Stowarzyszenie LGD „Nad Czarną i Pilicą” jest partnerstwem trójsektorowym, składającym się z przedstawicieli sektora publicznego, gospodarczego i społecznego oraz z mieszkańców. Budowanie partnerstwa Lokalnej Grupy Działania „Nad Czarną i Pilicą” rozpoczęło się od powstania Lokalnej Grupy Działania „LEADER Radoszyce”. Stowarzyszenie to zaistniało w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego *Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich (2004–2006)*. W 2007 roku Zarząd LGD „LEADER” Radoszyce w osobach Pani Barbary Matysiak – Prezesa Zarządu LGD oraz Pana Radosława Chwaścińskiego – Zastępcy Prezesa Zarządu LGD „LEADER” Radoszyce zaprosili do rozmów na temat powołania nowego stowarzyszenia władze sąsiednich gmin tj. Falkowa, Słupi Koneckiej, Łopuszna, Krasocina. Efektem tych rozmów były wizyty Pana Radosława Chwaścińskiego na zebraniach zorganizowanych we wszystkich ww. gminach. Na spotkania zaproszono rolników, przedsiębiorców, urzędników, radnych, sołtysów, studentów, nauczycieli, przedstawicieli organizacji pozarządowych działających na danym terenie, innymi słowy przedstawicieli wszystkich trzech sektorów: gospodarczego, społecznego i publicznego. Rozmawiano na temat potrzeby założenia stowarzyszenia. Wobec powyższego w październiku 2007 roku na podstawie deklaracji przekazanych na spotkaniach w poszczególnych gminach, Zarząd ówczesnej Lokalnej Grupy Działania LEADER Radoszyce zorganizował Walne Zebranie Członków Lokalnej Grupy Działania, aby poszerzyć zasięg stowarzyszenia o 4 kolejne gminy tj. Falków, Słupia Konecka, Krasocin oraz Łopuszno. Dodatkowymi punktami Walnego Zebrania były: zmiana nazwy stowarzyszenia z LGD „LEADER” Radoszyce na LGD „Nad Czarną i Pilicą” oraz zmiana statutu.

W latach 2007–2013 LGD dysponowała budżetem w wysokości 4 335 549,30 zł. Wartość wniosków wybranych do dofinansowania, dla których została wypłacona pomoc, wyniosła 4 319 913,45 zł, co stanowiło 99,69 % budżetu. Środki te zostały przeznaczone na promocję walorów środowiskowych oraz dziedzictwa kulturowego, rozwój gospodarczy obszaru, wsparcie rozbudowy infrastruktury publicznej, a także na działania edukacyjne wśród młodzieży.

Podczas realizacji LSR na lata 2014–2020 kontynuowano działania ukierunkowane na pobudzenie przedsiębiorczości mieszkańców regionu w oparciu o zasoby lokalne, a także na wzmocnienie kapitału społecznego obszaru. LGD do końca 2022 roku przeprowadziła 12 naborów, na które złożono 81 wniosków, 80 ze złożonych wniosków zostało wybranych do dofinansowania. Nabory każdorazowo były odpowiednio wcześniej ogłaszane na stronie internetowej LGD. Były to nabory na m.in.: podejmowanie i rozwijanie działalności gospodarczej, małą architekturę rekreacyjną oraz wzmocnienie kapitału społecznego. Do końca 2022 r. wybrano do dofinansowania wnioski na kwotę 8 351 701 zł. W ramach działań w omawianym okresie programowania dofinansowano budowę 7 boisk wielofunkcyjnych, 4 placów zabaw, 4 siłowni plenerowych, 4 altan, 2 saun zewnętrznych przy zbiornikach wodnych, SkateParku, 2 boisk do siatkówki plażowej, termomodernizację, przebudowę i/lub doposażenie 16 świetlic wiejskich, powstanie 2 siłowni wewnętrznych, zakup sceny estradowej, zakup grilla zewnętrznego z wędzarnią i piecem chlebowym, zakup instrumentów muzycznych dla 2 stowarzyszeń, zakup strojów ludowych dla 4 stowarzyszeń, organizację 5 warsztatów muzycznych i wokально-tanecznych, organizację festynu

i 2 widowisk obrzędowych, organizację wystawy fotograficznej oraz wydanie publikacji książkowej, na łączną kwotę 3 477 986 zł. W ramach przedsięwzięć dotyczących rozwoju przedsiębiorstw oraz otwarcia nowych działalności gospodarczych dofinansowano 32 podmioty gospodarcze, co przyczyni się do powstania 47 nowych miejsc pracy.

Ponadto w omawianym okresie LGD otrzymała bonusy. Pozyskane środki przeznaczono na rozwój ogólnodostępnej, niekomercyjnej infrastruktury rekreacyjnej lub kulturalnej oraz powstanie nowych działalności gospodarczych. Ponadto po przeprowadzeniu analizy sytuacji społeczno-gospodarczej zdecydowano się na dodanie nowego przedsięwzięcia na podejmowanie działalności gospodarczych. Poprzedzone to zostało badaniami wśród mieszkańców i właśnie to działanie, na które przeznaczono środki, wzbudziło największe zainteresowanie.

W omawianym okresie wdrażania, LGD aktywnie informowała o ogłaszanych konkursach oraz na bieżąco udzielała doradztwa dla beneficjentów. Do końca 2021 r. udzielono 395 porad.

W ramach działalności LGD zostały również zrealizowane dwa projekty współpracy: *Kreator przedsiębiorczości* oraz *Marsz po zdrowie*. W pierwszym z projektów wzięło udział 20 krajowych partnerów i jeden zagraniczny (Słowacja). Celem działań było stworzenie warunków do powstania stabilnych mikroprzedsiębiorstw i podmiotów ekonomii społecznej, rozwój istniejących firm oraz kształtowanie postaw przedsiębiorczych. Rezultatem realizacji projektu była wymiana doświadczeń w trakcie wyjazdów studyjnych, a także zakup oraz udostępnienie sprzętu i oprogramowania. Całkowity budżet projektu wyniósł 3 128 411,75 zł. W drugim z ww. projektów udział brało 8 krajowych partnerów. Celem prowadzonych działań był rozwój lokalnego społeczeństwa, integracja mieszkańców, promocja zdrowego stylu życia oraz rozwój turystyki. W ramach działań powstała nowa infrastruktura rekreacyjna, w tym zostały wytyczone i oznakowane nowe szlaki nordic walking, przygotowano tablice z mapami, ćwiczeniami i instruktażem do samodzielnego uprawiania aktywności. Przeszkolono osoby, które otrzymały nowe umiejętności, kompetencje i kwalifikacje i tym samym legitymacje instruktora. Dokonano także zakupu materiałów promocyjnych oraz koszulek i kijów do nordic walking. Istotnym elementem było też zorganizowanie bezpłatnych imprez rajdowych z poczęstunkiem, nagrodami dla uczestników i gadżetami. Warto podkreślić, że projekt cieszył się dużym zainteresowaniem. Całkowity budżet wyniósł 1 424 283,48 zł.

Członkowie LGD posiadają niezbędne doświadczenie oraz wiedzę w zakresie zarządzania oraz realizacji operacji w ramach LSR, a także w zakresie pozyskiwania środków z innych źródeł na realizację projektów dla lokalnych społeczności, m.in.: Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Ziemi Pilczyckiej pozyskało środki od Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach, OSP w Krasocinie z Programu Operacyjnego „Rybnictwo i Morze”.

3. Opis struktury LGD

Władzami LGD są: Walne Zebranie Członków (WZC), Zarząd, Rada, Komisja Rewizyjna – jedna osoba może być jednocześnie członkiem tylko jednego z tych organów. Charakter działalności Stowarzyszenia jest inkluzyjny, co potwierdza Statut w zakresie kadencyjności organów. Kadencja Rady, Zarządu i Komisji Rewizyjnej wynosi 4 lata. W przypadku zmniejszenia się składu władz LGD, Zarząd zwołuje WZC w celu uzupełnienia ich składu. Stowarzyszenie jest otwarte na nowych członków, nowych partnerów chętnych do włączenia się w realizację Lokalnej Strategii Rozwoju. Sposób rozszerzenia składu LGD o kolejnych partnerów następuje zgodnie ze Statutem. O przyjęciu w poczet członków Stowarzyszenia decyduje Zarząd w formie uchwały.

Najwyższą władzą Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Nad Czarną i Pilicą” jest Walne Zebranie Członków (WZC). Do jego kompetencji należy przede wszystkim uchwalanie kierunków i programu działania LGD, w tym uchwalenie LSR oraz zmian w LSR, ocena działalności pozostałych organów, uchwalanie Statutu i jego zmian, zatwierdzanie regulaminów pozostałych organów. Do kompetencji WZC należy ponadto powołanie i odwoływanie członków Zarządu, Rady oraz Komisji Rewizyjnej.

W skład LGD Nad Czarną i Pilicą wchodzi z każdej gminy (minimum 1 przedstawiciel w poszczególnych sektorach) przedstawiciele instytucji publicznych, lokalnych partnerów społecznych i gospodarczych oraz mieszkańców, łącznie 71 członków zwyczajnych. Największą grupę – 38 członków

(organizacje – 6, mieszkańcy – 32 osoby) reprezentują przedstawicieli sektora społecznego. Sektor publiczny reprezentuje 5 członków, sektor gospodarczy – 28 członków, którzy są też mieszkańcami obszaru.

Sektor publiczny reprezentują samorządy lokalne. Wśród przedstawicieli sektora społecznego znajdują się organizacje pozarządowe, co najmniej jedna z każdej gminy, w tym KGW oraz OSP, a także osoby fizyczne, tj. mieszkańcy wszystkich gmin należących do obszaru LGD. Przedstawiciele sektora społecznego posiadają bogaty dorobek w zakresie organizowania przedsięwzięć na rzecz lokalnego społeczeństwa na terenie opisanego obszaru. Członkami Stowarzyszenia są także lokalni przedsiębiorcy i rolnicy oraz producenci i usługodawcy. Sektor gospodarczy reprezentują podmioty prowadzące działalność gospodarczą w sektorze usług, handlu i produkcji. Wśród osób będących członkami Stowarzyszenia znajdują się reprezentanci grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR: jedna osoba młoda (do 25. roku życia) oraz seniorzy (osoby starsze, które ukończyły 60. rok życia).

Członkowie Stowarzyszenia w związku z dysponowaniem środkami publicznymi będą podejmować jawne decyzje, będą cierpliwi w tłumaczeniu ewentualnym niezadowolonym osobom, dlaczego podjęli takie, a nie inne decyzje i przede wszystkim będą świadomi swojej odpowiedzialności. Dla pracowników Biura, jak również dla członków organu decyzyjnego przewidziano w okresie realizacji LSR dodatkowe szkolenia w celu podnoszenia ich wiedzy i kompetencji, a także szczegółowego zapoznania się z zapisami Strategii i dokumentów programowych oraz wynikającymi z nich obowiązkami. Wszelkie szkolenia/kursy/wyjazdy studyjne w ramach wewnętrznych struktur LGD będą miały na celu pozyskiwanie odpowiednich kwalifikacji ekonomicznych oraz administracyjnych niezbędnych do gospodarowania środkami publicznymi. Zgodnie z założeniami Planu komunikacji, raz w roku planuje się przeprowadzenie działania edukacyjnego dla członków LGD w zakresie ich samorozwoju.

Relacje między członkami LGD na etapie wdrażania LSR są oparte na pogłębionym partnerstwie i skutecznej komunikacji, która jest niezwykle istotna. Stosuje się formy kolegialnego podejmowania decyzji. Członkowie LGD są w stałym kontakcie zarówno z pracownikami Biura LGD jak i z Zarządem, nie tylko w kwestiach zmian w LSR, ale również w celu omówienia bieżących spraw dotyczących obszaru LGD oraz monitorowania realizacji LSR. Częste spotkania Członków oraz kontakt pozwalają na skuteczniejszą realizację przedsięwzięć oraz efektywne wykorzystanie środków finansowych. Stała komunikacja Członków pozwala również na szybką interwencję w przypadku zmian w LSR. Ponadto komunikacja odbywa się w sposób dostosowany do wszystkich Członków, bez względu na wiek czy stopień sprawności, tak aby żadna osoba nie była wykluczona z wdrażania LSR. Podczas zebrania organów LGD uczestnicy na ogół stosują się do zasad kultury dialogu. Podczas każdego spotkania uczestnicy mają prawo głosu i zadawania pytań, stosowane jest podsumowanie spotkań czy uzgodnień w każdej innej formie komunikacji. Chcąc mieć możliwość sprawnego zaspokajania potrzeb lokalnych społeczności wraz ze zmieniającymi się uwarunkowaniami zewnętrznymi, prowadzony będzie ciągły nabór propozycji projektów do realizacji. Wyniki naboru będą raz w roku podsumowane i opublikowane, oraz będą mogły stać się podstawą do wnioskowania przez Zarząd o aktualizację LSR. Rozwiązania te przyczynią się do pogłębienia zaangażowania lokalnej społeczności oraz zachęcą do udziału we wdrażaniu LSR.

Zarząd Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Nad Czarną i Pilicą” jest organem wykonawczym, działa na podstawie własnego Regulaminu. Do najważniejszych zadań Zarządu należy reprezentowanie Stowarzyszenia na zewnątrz, kierowanie bieżącą pracą Stowarzyszenia oraz Biura, zwoływanie WZC, opracowywanie projektu LSR oraz innych dokumentów wymaganych przepisami PROW, realizacja LSR, w tym ogłaszanie konkursów, wykonywanie działań wymaganych przepisami, związanych z realizacją LSR, z wyjątkiem tych, które należą do wyłącznej kompetencji Rady. W skład Zarządu LGD wchodzi 14 osób, pełnią funkcje: Prezesa Zarządu, Wiceprezesów, Sekretarza, Skarbnika oraz członka Zarządu. Wśród członków Zarządu są osoby powyżej 60. roku życia. Wysoka aktywność seniorów ma duże znaczenie na obszarze LGD, ponieważ udział tych osób w liczbie mieszkańców stale wzrasta. W Zarządzie nie ma osób do 25. roku życia.

Członkowie posiadają doświadczenie w działalności społecznej, również brali czynny udział w pracach nad przygotowaniem poprzednich oraz obecnej Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność na lata 2023–2029, poprzez przynależność do Zespołu ds. opracowywania LSR. W Biurze Stowarzyszenia LGD,

powołanym w celu wspierania prac oraz organizacji działalności LGD, zatrudnione są 2 osoby, które posiadają udokumentowane doświadczenie oraz wiedzę we wdrażaniu i aktualizacji dokumentów strategicznych.

4. Opis składu organu decyzyjnego

Organem decyzyjnym Stowarzyszenia jest Rada, do jej wyłącznej kompetencji należy wybór oraz ocena operacji realizowanych w ramach wdrażania LSR, a także przyznawanie kwot wsparcia. W skład Rady wchodzi 10 osób, pełniących funkcje: Przewodniczącego, Wiceprzewodniczącego oraz Członków Rady. Członkowie Rady posiadają niezbędne kwalifikacje oraz wiedzę do pełnienia swoich funkcji: posiadają doświadczenie w realizacji operacji współfinansowanych ze środków zewnętrznych, a także część z nich pełniła funkcję Członka Rady w latach poprzednich, wszyscy uczestniczyli w szeregu szkoleń w zakresie realizacji PROW. Rada jest organem, w którym reprezentację posiadają gminy członkowskie oraz sektory: publiczny, społeczny, gospodarczy i mieszkańcy. W składzie Rady zachowano parytety związane z obecnością co najmniej 1 kobiety oraz związane z reprezentatywnością sektorów. Przedstawiciele sektora publicznego stanowią 40% składu (4 osoby), sektora społecznego 30% składu (3 osoby), sektora gospodarczego 30% (3 osoby). Ponadto w Radzie znajduje się osoba po 60. roku życia, przedstawiciel OSP, oraz osoba do 25. roku życia. Rada jest wybierana przez Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia spośród członków tego zebrania. Członek Rady nie może być jednocześnie pracownikiem Biura LGD i nie może pełnić funkcji w żadnym innym organie Stowarzyszenia.

5. Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym

W procesie decyzyjnym każdorazowo Rada zachowywać będzie parytety zapewniające reprezentatywność sektorów poprzez weryfikowanie grup interesu – zgodnie z przyjętym Regulaminem Rady oraz Procedurą wyboru i oceny operacji, a także Procedurą wyboru i oceny grantobiorców. W składzie Rady podczas podejmowania decyzji ani władze publiczne, ani żadna z grup interesu nie będzie posiadać więcej niż 49% praw głosu. Poprawności formalnej wyłączenia będą służyły deklaracje bezstronności oraz rejestry interesów Członków Rady.

Kolejnym organem Stowarzyszenia jest Komisja Rewizyjna, która składa się z Przewodniczącego, Wiceprzewodniczącego oraz od 1 do 3 członków wybieranych i odwoływanych przez Walne Zebranie Członków. Komisja Rewizyjna jest organem kontrolującym całokształt działalności Stowarzyszenia.

Wszystkie organy struktury LGD działają na bazie właściwych dla siebie Regulaminów. Jasny jest podział praw i obowiązków. Rada posiada doświadczenie w procesie wyboru operacji, które mają być realizowane w ramach LSR oraz ustalania kwot wsparcia. Dzięki temu, że organ składa się z przedstawicieli różnych środowisk, szeroki jest zakres wiedzy i kompetencji jej członków. Członkowie Rady przechodzili i będą przechodzić szkolenia w zakresie przygotowania do sprawnego wdrażania LSR, co jest tym bardziej istotne z punktu widzenia wielofunduszowości.

6. Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD

Dokumentami, które regulują działalność Stowarzyszenia są:

1. *Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności* (Dz. U. z 2022 r. poz. 943 z późn. zm.);
2. *Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach* (Dz. U. z 2020 r. poz. 2261);
3. *Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020* (Dz. U. z 2022 r. poz. 2422 z późn. zm.);
4. *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azyłu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej;*

5. *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006;*
6. *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005.*
7. *Ustawy z dnia 8 lutego 2023r. o Planie Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 (Dz.U. 2023 poz. 412)*
9. *Ustawa z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027 (Dz.U. 2022 poz. 1079)*

Poza wyżej wskazanymi aktami prawnymi, działania LGD regulują dokumenty wewnętrzne przedstawione poniżej:

- Statut, który uchwalany i aktualizowany jest przez Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Nad Czarną i Pilicą”. Statut reguluje zasady działalności Stowarzyszenia, wyznacza cele i obszary działalności oraz określa kompetencje poszczególnych organów;
- Regulamin Pracy Rady LGD, który uchwalany i aktualizowany jest przez Zarząd Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Nad Czarną i Pilicą”. Określa skład organu ze wskazaniem zadań oraz zasad wynagrodzenia; zawiera również zasady zwoływania i organizacji posiedzeń, ich protokołowania, opisuje szczegółowe zasady podejmowania decyzji dotyczących wyboru operacji, określa tryb i sposób wyboru operacji oraz zasady zachowania parytetów;
- Regulamin Pracy Zarządu LGD, który uchwalany i aktualizowany jest przez Zarząd Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Nad Czarną i Pilicą”. Określa podział zadań wśród członków, kompetencje organu, zasady zwoływania i organizacji posiedzeń, ich protokołowania;
- Regulamin Pracy Biura LGD, który uchwalany i aktualizowany jest przez Zarząd Stowarzyszenia. Zawiera uregulowania dotyczące struktury organizacyjnej Biura, obowiązki pracodawcy i pracownika, zasady wynagradzania.

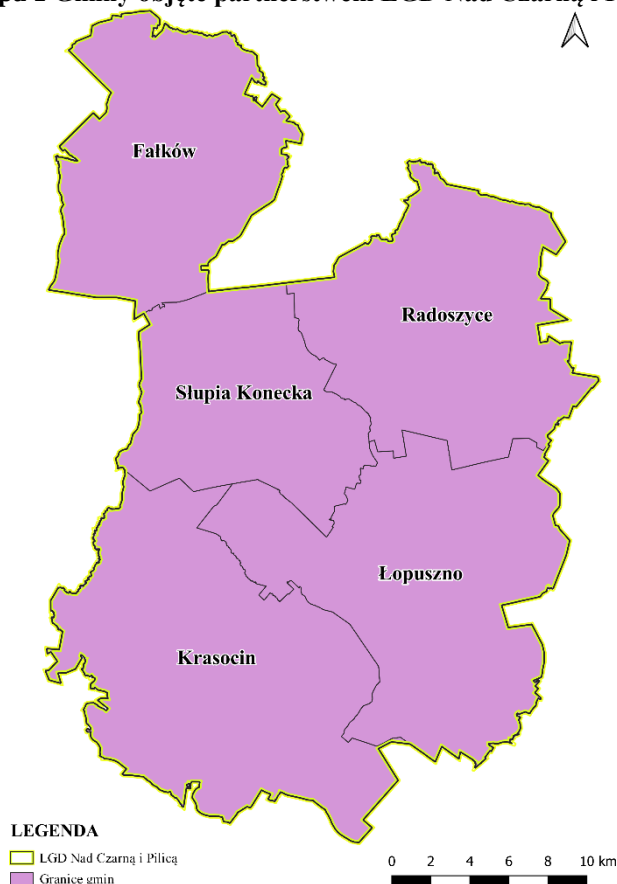
II. CHARAKTERYSTYKA OBSZARU I LUDNOŚCI OBJĘTEJ WDRAŻANIEM LSR

1. Opis obszaru

Obszar funkcjonowania LGD Nad Czarną i Pilicą obejmuje pięć sąsiadujących ze sobą gmin, położonych w województwie świętokrzyskim, w powiatach: koneckim, kieleckim i włoszczowskim, w tym: dwie gminy miejsko-wiejskie, tj. Radoszyce i Łopuszno, oraz trzy gminy wiejskie, tj. Słupia Konecka, Krasocin i Fałków. Łączna powierzchnia wymienionych jednostek samorządu wynosi 754 km² i jest zamieszkała przez 34 776 osób (dane GUS według stanu na dzień 31.12.2020 r.). W tabeli 1 przedstawiono podstawowe dane dotyczące gmin partnerstwa.

Cały obszar jest spójny pod względem przestrzennym. Wszystkie gminy obszaru LGD administracyjnie położone są w powiatach: koneckim, kieleckim i włoszczowskim, które sąsiadują ze sobą. Każda para gmin pozostaje w bezpośrednim lub przynajmniej dalszym sąsiedztwie, tworząc tym samym zwarty geograficznie obszar, znajdujący się w jednym obrysie (mapa 1). Siedziba LGD znajduje się w Radoszycach.

Mapa 1 Gminy objęte partnerstwem LGD Nad Czarną i Pilicą

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 1 Podstawowe dane o gminach z obszaru LGD Nad Czarną i Pilicą

Nazwa gminy	Typ gminy	Identyfikator gminy	Liczba ludności	Powierzchnia (km ²)
Słupia Konecka	wiejska	2605062	3 122	106
Łopuszno	miejsko-wiejska	2604082	8 834	177
Fałków	wiejska	2605012	4 101	132
Radoszyce	miejsko-wiejska	2605042	8 423	146
Krasocin	wiejska	2613022	10 296	193
RAZEM LGD			34 776	754

Źródło: Opracowanie własne

Niniejsza Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność jest strategią wielofundusową, finansowaną w ramach Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach programu *Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027* oraz Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach programu *Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021–2027*. W związku z tym, że cały obszar położony jest w granicach jednego województwa, realizacja operacji w ramach każdego z możliwych EFSI (Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne) będzie możliwa na całym obszarze objętym LSR.

2. Wyróżniki, potencjał i spójność obszaru

Administracyjnie wszystkie gminy LGD Nad Czarną i Pilicą należą do województwa świętokrzyskiego. Gminy obszaru charakteryzują się spójnością geograficzną pod względem położenia i ukształtowania terenu. Pod względem fizycznogeograficznym analizowany obszar położony jest w megaregionie Pozaalpejska Europa Środkowa, prowincji Wyżyny Polskie, podprowincji Wyżyna Małopolska. Spójność tego obszaru przejawia się w wymiarach: środowiskowym, historycznym, kulturowym. Obszar odznacza się dużą spójnością przyrodniczą, kulturową i historyczną, która wynika ze zbliżonych bądź tożsamyh uwarunkowań poszczególnych elementów:

- położenie na terenie wyżynnym,
- położenie w północno-zachodniej części województwa świętokrzyskiego,
- słabo urodzajne gleby;
- wysoka lesistość na terenie całego obszaru – bogactwo flory i fauny leśnej;
- bogactwo dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego i historycznego;
- cały obszar posiada bardzo dobre warunki do uprawiania turystyki aktywnej;
- cały obszar LGD został zakwalifikowany jako ONW;
- bogate i kultywowane tradycje i zwyczaje kulturowe.

Na obszarze tym charakterystyczna jest duża ilość małych gospodarstw – łączny udział gospodarstw do 10 ha w 2020 r. wyniósł 59,8%. Znaczny udział mają także gospodarstwa wielkopowierzchniowe (udział gospodarstw wielkopowierzchniowych w 2020 r. – 29,8%).

Udział przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 50 pracowników w liczbie mieszkańców ogółem we wszystkich analizowanych latach był na obszarze LGD niższy niż średnia dla kraju oraz średnia dla województwa świętokrzyskiego, ale odnotował trend rosnący. Średni udział grupy „rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo” jest dla obszaru LGD wyższy niż średnia dla województwa oraz średnia dla kraju – w 2021 r. osiągnął wartość 2,9% przy średniej dla województwa 1,4% i kraju 1,5%. Wśród gmin obszaru, pod tym względem, najbardziej wyróżnia się Gmina Słupia Konecka – 6,3% – jest to wartość znacznie wyższa niż średnia w województwie oraz średnia dla kraju¹.

Jak wynika z danych statystycznych klasyfikacji podmiotów gospodarczych według sekcji PKD 2007, największa liczba, spośród wszystkich 3 129 podmiotów gospodarczych na obszarze w 2021 r., była zarejestrowana w sekcjach: F „Budownictwo” – 715 podmiotów (22,9%), G „Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle” – 679 podmiotów (21,7%), oraz C „Przetwórstwo przemysłowe” – 555 podmiotów (17,7%). Na obszarze nie są zarejestrowane żadne podmioty w sekcji U „Organizacje i zespoły eksterytorialne”, a najniższe i nikłe udziały podmiotów zarejestrowane są w sekcjach B „Górnictwo i wydobywanie”, D „Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych”.

Z danych GUS wynika, że na terenie obszaru LGD funkcjonowało pięć obiektów noclegowych, które łącznie oferowały 178 miejsc noclegowych, w tym wszystkie dostępne były cały rok. Najwięcej z nich znajdowało się na terenie Gminy Łopuszno – 3 obiekty oferujące łącznie 132 miejsca. Pozostałe dwa obiekty znajdowały się na terenie gmin Fałków i Krasocin.

¹ Dane GUS za 2021 r.

Spójność kulturowa, mająca korzenie w historii obszaru, znajduje wyraz w istniejących obiektach kultury materialnej, jak i niematerialnej. Na terenie każdej z gmin obszaru występują zabytki wpisane do rejestru zabytków Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Oprócz materialnych form wyrazu wspólnej kultury, bardzo ważne znaczenie mają zwyczaje, obyczaje oraz budowanie poczucia wspólnej tożsamości poprzez kultywowanie śpiewania, muzykowania. Wszystkie te elementy tworzą wspólną kulturę ludową regionu.

III. PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR

Oddolność to jedna z siedmiu podstawowych cech metody LEADER. Oddolność tworzenia niniejszej LSR została zapewniona poprzez angażowanie partnerów lokalnych oraz rzeczywisty, partycypacyjny udział mieszkańców w procesie jej powstawania. Aktywność podmiotów zaangażowanych w przygotowanie LSR będzie kontynuowana również w trakcie jej wdrażania.

Zarówno na etapie tworzenia jak i realizacji LSR uwzględniano / będzie się uwzględniać zasady horyzontalne określone w art. 9 rozporządzenia 2021/1060, w tym:

- poszanowanie i przestrzeganie praw podstawowych zapisanych w Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej;
- zasady równości kobiet i mężczyzn;
- zasady równości szans i niedyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną, w tym zasadę dostępności dla osób z niepełnosprawnościami;
- zgodności działań z celem wspierania zrównoważonego rozwoju określonego w art. 11 TFUE oraz z uwzględnieniem celów ONZ dotyczących zrównoważonego rozwoju, a także porozumienia paryskiego i zasady „nie czynić poważnych szkód”.

1. Etap opracowania LSR

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność opracowywana była ze szczególnym udziałem lokalnej społeczności. W celu zapewnienia oddolnego charakteru wprowadzono szeroką partycypację przedstawicieli sektorów: publicznego, społecznego, gospodarczego oraz mieszkańców z każdej z gmin wchodzących w skład LGD. Podczas prac nad dokumentem na każdym etapie zapewniono maksymalny udział społeczności lokalnej poprzez wykorzystanie różnorodnych środków partycypacji. Do opracowywania poszczególnych elementów Strategii powołano Zespół ds. opracowania LSR, który czuwał nad uporządkowaniem wszystkich zebranych materiałów. W skład zespołu weszli przedstawiciele 3 sektorów: publicznego, gospodarczego oraz społecznego. Prace nad tworzeniem LSR składały się z kilku etapów, na których zastosowano różne metody partycypacji:

- spotkania otwarte w każdej z gmin obszaru LGD (etap diagnostyczny);
- badania ankietowe (etap diagnostyczny i etap planistyczny);
- fiszka projektowa – możliwość zgłoszenia propozycji projektu (etap planistyczny);
- wywiad z Zespołem ds. opracowania LSR (etap diagnostyczny i etap planistyczny);
- prace warsztatowe w grupach (etap planistyczny);
- dyżury pracownika online (etap diagnostyczny i etap planistyczny);
- punkt konsultacyjny (etap diagnostyczny i etap planistyczny);
- formularze uwag (etap opiniowania projektu LSR);
- prezentacja projektu LSR na WZC.

W dniach 07–28.10.2022 r. odbyły się spotkania informacyjno-warsztatowe z mieszkańcami obszaru w każdej z gmin objętych LSR. Spotkania zostały podzielone na dwie części. W pierwszej, mieszkańcy zostali zapoznani z założeniami programu LEADER oraz z danymi statystycznymi obrazującymi sytuację obszaru. Podczas drugiej części spotkania mieszkańcy zostali podzieleni na grupy, w których wspólnie mieli zastanowić się nad zdefiniowaniem potrzeb i problemów. Następnie odbyła się dyskusja na temat problemów z jakimi mierzą się mieszkańcy obszaru oraz szans, które odpowiednio wykorzystane pomogą w rozwoju regionu.

Spotkania były prowadzone zgodnie z programem konsultacji dostępnym na stronie LGD:

1. Analiza mocnych i słabych stron, zagrożeń i szans zewnętrznych obszaru (analiza SWOT).
2. Diagnoza obszaru, jego potrzeb, problemów, potencjału oraz zidentyfikowanie grup osób w niekorzystnej sytuacji i analiza ich stanu w odniesieniu do głównych cech podejścia LEADER.

3. Określenie celów Lokalnej Strategii Rozwoju opartych w szczególności na zagadnienia dotyczących: innowacyjności, cyfryzacji, środowiska i klimatu, zmian demograficznych ze szczególnym uwzględnieniem starzenia się społeczeństwa i wyludniania się obszaru planowanego do objęcia LSR.

Spotkania pozwoliły nie tylko na zdiagnozowanie potrzeb obszaru, ale również były istotne w określeniu przyszłych kierunków rozwoju. W spotkaniach uczestniczyło łącznie 81 osób, byli to zarówno lokalni przedsiębiorcy, jak i przedstawiciele stowarzyszeń, KWG oraz pracownicy jednostek samorządu terytorialnego. Wśród najczęściej wymienianych problemów przez uczestników spotkań znalazły się m.in.: odpływ młodych mieszkańców oraz starzejące się społeczeństwo, a także niewystarczająca jakość i ilość miejsc pracy, niskie zarobki, mała aktywność społeczna mieszkańców, niewykorzystany potencjał kulturowy i przyrodniczy obszaru, mała ilość atrakcyjnych miejsc do integracji i spędzania czasu. Uczestnicy spotkań zwrócili również uwagę na niedostosowanie mieszkańców obszaru do zmieniającego się rynku usług i niewykorzystywanie możliwości jakie daje cyfryzacja. Z kolei jako potencjał mieszkańcy wskazywali: czyste środowisko, dużą ilość lasów, walory krajobrazowe oraz dziedzictwo kulturowe i historyczne. Z rozmów z mieszkańcami wynikało, iż największe szanse na rozwój obszaru widzą w integrowaniu lokalnej społeczności, zaktywizowaniu jej do wspólnych działań oraz zwiększenie ilości miejsc, gdzie mieszkańcy mogliby wspólnie spędzać czas, a także w cyfryzacji obszaru i w edukacji ekologicznej.

Pierwsze spotkanie Zespołu ds. opracowania LSR odbyło się w dniu 4 listopada 2022 r. Uczestnicy spotkania zostali zapoznani z założeniami programu LEADER oraz z *Programem Strategicznym Wspólnej Polityki Rolnej*, a także dyskutowali o bieżącej sytuacji obszaru. Na zakończenie spotkania ustalono dalszy plan prac nad LSR. W spotkaniu uczestniczyło 10 osób.

Podczas prac nad LSR przeprowadzono dwa badania ankietowe. Ogłoszenia o ankietach zostały zamieszczone na stronie internetowej LGD oraz w na stronach gmin partnerskich, a także na słupach ogłoszeniowych oraz w budynkach urzędów, natomiast członkowie LGD byli również poinformowani o ankietach wiadomościami email.

W dniach 17.04–08.05.2023 r. przeprowadzono wśród mieszkańców gmin LGD Nad Czarną i Pilicą badania ankietowe, które pozwoliły określić sytuację obszaru oraz oczekiwania mieszkańców dotyczące kierunków działania na kolejne lata. W badaniu dotyczącym diagnozy obszaru udział wzięły 102 osoby, w tym 56% kobiet i 44% mężczyzn, najwięcej z terenu gmin Krasocin (29%) oraz Łopuszno (27%), głównie byli to reprezentanci sektora społecznego (69%). 55% respondentów to osoby w przedziale wiekowym 25–60 lat. W badaniu ankietowym mieszkańcy mieli wskazać kluczowe mocne strony obszaru LGD, wśród najczęściej wymienianych odpowiedzi pojawiły się: unikatowe walory przyrodniczo-krajobrazowe (77%) oraz duża lesistość terenu (69%). W kolejnym pytaniu ankietowani zostali zapytani o słabe strony obszaru LGD, tutaj respondenci najczęściej wskazywali na mało atrakcyjny rynek pracy (75% odpowiedzi) oraz na starzejące się społeczeństwo (44% odpowiedzi), natomiast wśród innych słabych stron wymieniano małą innowacyjność lokalnych firm, niskie dochody podatkowe gmin LGD, duże bezrobocie wśród kobiet oraz brak przedsiębiorstw społecznych na obszarze i słabo rozwiniętą ekonomię społeczną. Następne pytanie dotyczyło najważniejszych szans rozwoju jakie stoją przed obszarem LGD – najczęściej wymieniano członkostwo w Unii Europejskiej (84% odpowiedzi), a także wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa (61% odpowiedzi). W pytaniu dotyczącym najistotniejszych zagrożeń, które mogą być barierą dla rozwoju, mieszkańcy biorący udział w ankiecie wskazywali zmiany klimatu (71% odpowiedzi) oraz depopulację województwa 50%. W pytaniu otwartym dotyczącym potencjałów, na których powinien oprzeć się rozwój obszaru, mieszkańcy wskazywali głównie na walory przyrodnicze, potencjał istniejących przedsiębiorstw, dobre warunki osiedleńcze oraz dobrą współpracę trójsektorową. W kolejnym otwartym pytaniu dotyczącym tego, co powinno wyróżniać obszar, wskazywali na troskę o środowisko naturalne, innowacyjność lokalnych firm, współpracę międzysektorową, rozbudowaną ogólnodostępną infrastrukturę publiczną.

W badaniu ankietowym dotyczącym oczekiwanych kierunków rozwoju udział wzięło 112 osób z czego 62% ankietowanych stanowiły kobiety, a 38% stanowili mężczyźni, 57% były to osoby w wieku 25–60 lat. Najwięcej osób biorących udział w ankiecie zamieszkuje bądź prowadzi działalność na terenie gmin Łopuszno (32%) oraz Krasocin (26%). Ankietę najczęściej wypełniały osoby z sektora społecznego (66%). Na pytanie dotyczące kierunków rozwoju LGD, 63% respondentów wskazało na ochronę środowiska, 45% – wspieranie rozwoju

przedsiębiorczości mieszkańców, a 38% na wspieranie aktywności społecznej mieszkańców. Kolejne z pytań dotyczyło grupy osób, do której powinny być skierowane działania – mieszkańcy najczęściej wskazywali kobiety (72%). Wśród najczęściej wymienianych rodzajów wsparcia, jakie powinny być wdrożone na obszarze, ankietowani wskazali: rozwój przedsiębiorczości, w tym biogospodarki lub zielonej gospodarki (54%) oraz poprawę dostępu do małej infrastruktury publicznej (52%). Natomiast w pytaniu dotyczącym głównych form komunikacji, 92% respondentów wskazało informacje na stronie internetowej LGD, 57% na udzielanie informacji w siedzibie biura LGD, a 36% media społecznościowe. W ankiecie znalazło się również jedno pytanie otwarte dotyczące działań, które powinny być realizowane na obszarze LGD – najczęściej wymieniano: rozwój infrastruktury do wspólnego spędzania czasu i integracji pokoleń i tworzenie stref spędzania wolnego czasu, rozwój innowacyjności przedsiębiorstw, inwestycje w odnawialne źródła energii oraz wydarzenia integrujące mieszkańców np. wizyty studyjne.

Podczas prac został również przeprowadzony otwarty nabór fiszek projektowych. W odpowiedzi na ogłoszenie wpłynęło 15 fiszek projektowych, głównie od lokalnych przedsiębiorców. Fiszki dotyczyły głównie rozwoju przedsiębiorstw, a szczególnie pod kątem odnawialnych źródeł energii i zwiększania mocy produkcyjnej.

Ponadto po ogłoszeniu konkursu na wybór LSR, w dniach 10 marca, 31 marca, 21 kwietnia 2023 r. odbyły się spotkania Zespołu ds. opracowania LSR, na którym szczegółowo omówiono projekt Regulaminu konkursu wraz z załącznikami oraz możliwości finansowania projektów z *Funduszy Europejskich dla Świętokrzyskiego na lata 2021–2027* oraz innych dostępnych źródeł finansowania. Ponadto w dalszym ciągu pracowano nad założeniami LSR. Podczas dyskusji omówiono m.in. poziom innowacyjności obszaru oraz jakie działania należy podjąć w celu jej zwiększenia. Wspólnie zdecydowano, że podczas realizacji LSR duży nacisk zostanie położony na animowanie mieszkańców do wdrażania innowacji poprzez cyfryzację, w tym celu mieszkańcy podczas różnych spotkań, warsztatów i szkoleń będą informowani o możliwościach zwiększenia innowacyjności usług, produktów itd. Na spotkaniu dyskutowano także o wdrażaniu operacji w partnerstwie, czyli takich, które są realizowane przez partnerów z obszaru jednej LSR oraz projektów partnerskich, które składają się z kilku operacji realizowanych przez partnerów z obszarów wykraczających poza jedną LSR². Uczestnicy spotkania wspólnie zdecydowali, że należy wdrażać zarówno operacje w partnerstwie jak i projekty partnerskie z partnerami krajowymi i zagranicznymi. Na spotkaniu została również poruszona kwestia osób w niekorzystnej sytuacji i potrzeby szczególnego ich wspierania. Po przeanalizowaniu danych statystycznych oraz ankiet zdecydowano, że grupą, która zostanie objęta wsparciem będą kobiety, które również w poprzedniej LSR były zdiagnozowane jako grupa defaworyzowana. Wybór tej grupy jest zgodny również z rekomendacjami, które zawarto w *Ewaluacji zewnętrznej Lokalnej Strategii Rozwoju Lokalnej Grupy Działania Nad Czarną i Pilicą*³. W spotkaniach uczestniczyło 13 osób.

Ostatnie spotkanie Zespołu ds. opracowania LSR odbyło się w dniu 08 maja 2023 r. Na spotkaniu podsumowano pracę nad strategią, która obejmowała spotkania z mieszkańcami, prace warsztatowe, ankiety oraz nabór fiszek. Uczestnicy spotkania dyskutowali o ostatecznych założeniach jakie zostały zawarte w LSR. Omówiono również kwestie dotyczące monitoringu i ewaluacji oraz wskaźników. W spotkaniu uczestniczyło 13 osób.

Ostatni etap prac to przede wszystkim podsumowanie procesu partycypacji i tworzenia dokumentu, w trakcie którego przeprowadzono konsultacje społeczne dokumentu.

Wypracowanie analizy SWOT oraz diagnozy obszaru było fundamentem stworzenia całego dokumentu. Na ich podstawie zostały sporządzone kolejne elementy LSR, które następnie były szczegółowo omawiane i poddawane dalszym konsultacjom społecznym. Zespół ds. opracowania LSR wszystkie zgłoszone uwagi i spostrzeżenia poddał dogłębnej analizie, a te z nich, które uznał za zasadne, uwzględnił podczas dalszych prac nad tworzeniem dokumentu.

Do opracowywania elementów LSR przyczyniło się 81 uczestników spotkań informacyjno-warsztatowych, 215 osób ankietowanych, 15 uczestników wywiadów grupowych, internauci i zainteresowani mieszkańcy, którzy przekazywali swoje spostrzeżenia za pomocą formularzy zgłaszania uwag, konsultacji online.

² Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 zatwierdzony przez Komisję Europejską w dniu 31.08.2022 r.

³ Ewaluacja zewnętrznej Lokalnej Strategii Rozwoju Lokalnej Grupy Działania Nad Czarną i Pilicą, Kraków 2022.

Informacje o wszystkich spotkaniach były umieszczane na stronie internetowej LGD, w mediach społecznościowych, a także na tablicach ogłoszeń w każdej z gmin obszaru, tak aby zarówno młodzi mieszkańcy regionu jak i starsi mogli uczestniczyć w spotkaniach. Podczas dyskusji każdy z mieszkańców mógł zabrać głos i wszystkie postulaty uczestników spotkań zostały uwzględnione w pracach nad dokumentem.

Oprócz wykorzystania materiałów z szeroko prowadzonych konsultacji ze społecznością lokalną, wykorzystano również raporty ewaluacyjne z działania LGD. Wykorzystano zawarte w raportach informacje o wskazanych przez mieszkańców działaniach, które mogą wpłynąć na rozwój obszaru w obecnym okresie programowania oraz w większym stopniu skupiono się na szacowaniu wskaźników.

Czynny udział w tworzeniu dokumentu brali pracownicy Biura LGD poprzez uczestniczenie w szkoleniach i konsultacjach dotyczących tworzenia LSR oraz dzięki współpracy z innymi Lokalnymi Grupami Działania w celu wypracowania wspólnych stanowisk odnoszących się do poszczególnych elementów Strategii.

Wszystkie przeprowadzone spotkania w trakcie prac nad LSR odbywały się w budynkach spełniających wymagania w zakresie dostępności architektonicznej (w ogólnodostępnych obiektach pozbawionych barier architektonicznych) oraz dostępności cyfrowej i dostępności informacyjno-komunikacyjnej.

2. Etap wdrażania LSR

Na etapie wdrażania i realizacji LSR również przewiduje się dalszy udział społeczności lokalnej i konsultacje społeczne. Dzięki odpowiednim zapisom w dokumentach regulujących, w sytuacjach tego wymagających możliwe jest przeprowadzenie jej aktualizacji. W trakcie wdrażania LSR uwagi i zastrzeżenia mieszkańców poddawane będą analizie i na ich podstawie możliwe będzie dokonywanie zmian w zakresie doradztwa czy w Planie komunikacji z lokalną społecznością, który posiada LGD. Zgodnie z procedurą aktualizacji, informacje o planowanych zmianach udostępnione zostaną do publicznej wiadomości za pomocą strony internetowej LGD oraz mediów społecznościowych, a także na tablicach ogłoszeń w każdej z gmin obszaru, do dalszej konsultacji społecznej.

Wszystkie zainteresowane strony, szczególnie partnerzy lokalni i mieszkańcy będą angażowani we wdrażanie Strategii poprzez odpowiednią komunikację i animację, umożliwienie podejmowania decyzji (planowane mobilizowanie biernych interesariuszy do realizacji Strategii), możliwość wdrażania projektów oraz rozwijanie współpracy między podmiotami i zachęcanie do realizacji projektów partnerskich (budowanie zaufania).

Również na etapie wdrażania planuje się stosować metody komunikacji, które nie wykluczą żadnej z grup społecznych – osoby, które mają problem z przemieszczaniem się czy są ograniczone czasowo (np. młodzi rodzice), będą mogli pozyskiwać informacje w swoich domach – poprzez media społecznościowe, strony internetowe LGD i gmin zrzeszonych w LGD, rozmowy telefoniczne, podczas konsultacji będą mieli możliwość zgłaszania uwag w formie elektronicznej, przewiduje się także transmisję spotkań w czasie rzeczywistym z możliwością zabierania głosu poprzez czat. Osoby, które są wykluczone cyfrowo lub preferują tradycyjne formy komunikacji, będą mogły uzyskać wszelkie informacje w siedzibie LGD lub podczas spotkań, a także będą miały możliwość zgłaszania uwag w formie papierowej. Badania ankietowe prowadzone będą zarówno w formie tradycyjnej (papierowej), jak i online. LGD o swoich działaniach będzie informowała również tradycyjnymi kanałami komunikacji, tj. ogłoszenia na tablicach informacyjnych w podmiotach publicznych i prywatnych, a także na słupach ogłoszeniowych. Zaplanowane metody pozwolą na dotarcie do szerokiego grona odbiorców, zarówno tych, którzy do tej pory uczestniczyli we wdrażaniu LSR, jak i osób do tej pory niezainteresowanych współpracą w ramach LGD. Wszystkie opisane metody zostały uwzględnione w Planie komunikacji.

Udział mieszkańców obszaru LGD, reprezentujących różne sektory w tworzeniu Strategii, był znaczny. To pokazało, iż mieszkańcy chcą pracować wspólnie w celu dalszego rozwoju regionu. Dlatego bardzo istotne jest dalsze angażowanie mieszkańców we współpracę na rzecz regionu.

Na etapie wdrażania LSR bardzo istotne będą relacje między członkami LGD. W związku z tym LGD będzie otwarta na inicjatywy członków i będzie do takich inicjatyw zachęcała poprzez zaproszenia do zgłaszania propozycji dotyczących funkcjonowania LGD i wdrażania LSR (konkursy). Sugestie członków LGD jak i zwykłych mieszkańców będą brane pod uwagę przez Zarząd Stowarzyszenia oraz Radę.

Członkowie LGD Nad Czarną i Pilicą zdają sobie sprawę, że samo informowanie mieszkańców, iż mogą brać udział w rozwijaniu LSR i prezentowanie ofert finansowania dla regionu to za mało, a animacja to proces ciągły, dlatego też zaplanowano szereg innych działań animujących do podejmowania wspólnych inicjatyw ukierunkowanych na partnerstwo oraz zwiększenie innowacyjności obszaru, a także włączających wszystkich mieszkańców do aktywności, tak aby z czasem to sami mieszkańcy przejęli inicjatywę i stali się twórcami i kreatorami zmian w lokalnej społeczności.

W związku z powyższym pracownicy Biura LGD będą organizowali spotkania otwarte przez cały okres wdrażania LSR oraz przed ogłaszaniem naborów wniosków, na którym będą informować mieszkańców o możliwościach realizacji projektów w partnerstwie oraz innowacyjnych. Podczas spotkań mieszkańcy dowiedzą się jakie korzyści płyną z współpracy partnerskiej oraz jak wdrażanie rozwiązań innowacyjnych wpłynie na rozwój obszaru. W spotkaniach będą uczestniczyć również potencjalni partnerzy z obszaru LGD oraz spoza niego. W związku z tym na stronie internetowej LGD powstanie również baza z projektami partnerskimi, które będą zgłaszane przez mieszkańców obszaru, a także informacja z listą potencjalnych partnerów, którzy będą chcieli realizować projekty zarówno z partnerami z obszaru oraz spoza niego.

Oprócz spotkań z członkami oraz potencjalnymi partnerami z obszaru, planuje się również wspierać współpracę z innymi podmiotami, czyli animować podmioty z obszaru LSR do współpracy z innymi podmiotami poprzez szkolenia, spotkania aktywizacyjne i kojarzenie partnerów. W LSR przewidziano także aktywizowanie społeczności poprzez projekty grantowe oraz własne.

Ponadto LGD będzie otwarta na przyjmowanie nowych członków, w celu lepszej realizacji Strategii. Informacje o możliwości przystąpienia nowych członków do Stowarzyszenia będą również umieszczane na stronie internetowej LGD oraz w mediach społecznościowych.

W ramach wdrażania niniejszej LSR zaplanowano preferencje punktowe dla projektów realizowanych w partnerstwie, co przyczyni się do rozwinięcia współpracy między podmiotami z obszaru LGD, zwiększenia zainteresowania, a docelowo realizacji projektów partnerskich.

Wszystkie wskazane powyżej metody i kanały komunikacji będą służyły konkretnym celom. Niektóre stosowane będą w celu wywołania zmiany czy wygenerowania działania (preferencje punktowe dla projektów partnerskich, animowanie społeczności, animowanie podmiotów z obszaru LSR do współpracy z innymi podmiotami, możliwość zgłaszania pomysłów na realizację nowych projektów), ale też osiągnięcia zrozumienia przekazania informacji lub zadania pytania (badania ankietowe, publikowane w różny sposób informacje, organizowane spotkania i szkolenia itp.).

Działania związane z wdrażaniem LSR oraz wszelkie planowane formy i metody komunikacji z mieszkańcami, partnerami czy potencjalnymi beneficjentami będą możliwie szeroko spełniały wymagania w zakresie dostępności architektonicznej (powstająca w ramach LSR infrastruktura dostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, również spotkania informacyjne będą odbywały się w obiektach pozbawionych barier architektonicznych), dostępności cyfrowej oraz dostępności informacyjno-komunikacyjnej.

1.2. Charakterystyka demograficzna

Zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego na dzień 31 grudnia 2020 roku, obszar objęty Strategią Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność zamieszkiwało 34 776 osób, w tym 17 602 mężczyzn (51%) i 17 174 kobiet (49%). Biorąc pod uwagę poszczególne gminy wchodzące w skład LGD, najwięcej ludzi zamieszkiwało Gminę Krasocin (10 296 osób), a najmniej Gminę Słupia Konecka (3 122 osoby). Szczegółowe dane na temat liczby ludności poszczególnych gmin w 2020 r. zaprezentowano w tabeli 2. Cały obszar LGD Nad Czarną i Pilicą charakteryzują zbliżone uwarunkowania społeczne, które odzwierciedlają wartości wskaźników statystycznych.

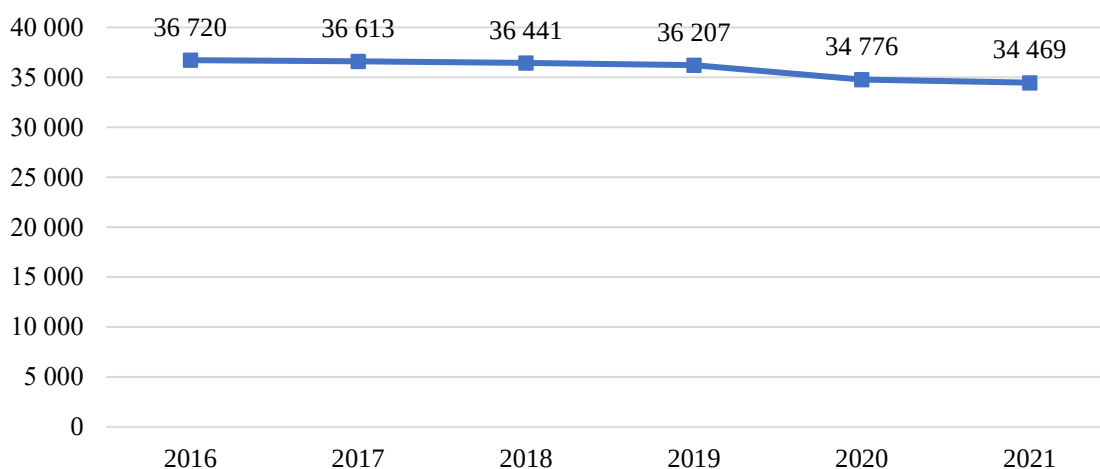
Tabela 2 Ludność poszczególnych gmin LGD Nad Czarną i Pilicą w 2020 r.

Nazwa gminy	Liczba ludności	Liczba kobiet	Liczba mężczyzn	Procentowy udział	Gęstość zaludnienia
Słupia Konecka	3 122	1 483	1 639	9,0	30
Łopuszno	8 834	4 374	4 460	25,4	50
Fałków	4 101	2 038	2 063	11,8	31
Radoszyce	8 423	4 199	4 224	24,2	57
Krasocin	10 296	5 080	5 216	29,6	53
LGD Nad Czarną i Pilicą	34 776	17 174	17 602	100	44

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Na przestrzeni ostatnich lat liczba ludności obszaru systematycznie malała (wykres 1).

Wykres 1 Liczba ludności ogółem na obszarze LGD Nad Czarną i Pilicą w latach 2016–2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Struktura wieku ludności na terenie LGD wskazuje, iż obszar charakteryzuje starzejące się społeczeństwo. Na wykresie 2 zobrazowana została struktura ludności według poszczególnych grup wieku – tzw. piramida płci i wieku dla LGD Nad Czarną i Pilicą w 2021 r.

Wykres 2 Piramida płci i wieku dla obszaru LGD w 2021 r.

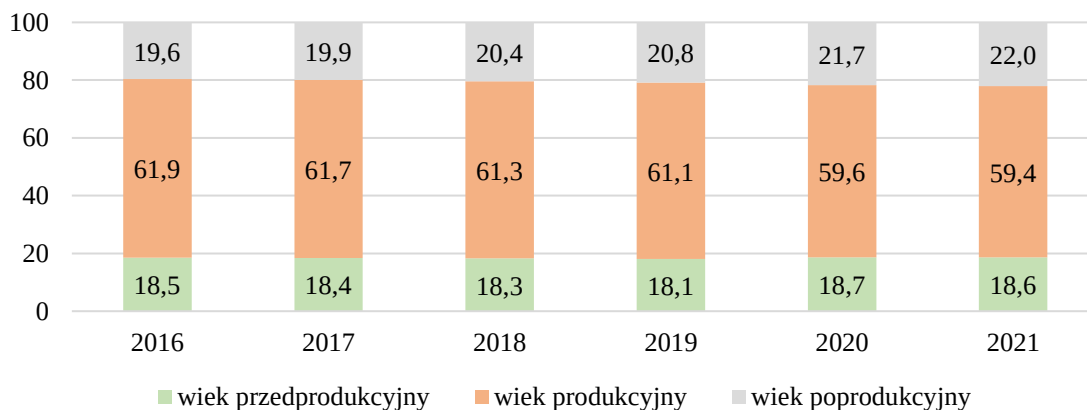
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Przy obliczeniu wskaźnika *ludność w wieku nieprodukcyjnym na obszarze LSR* za 2020 r. ze wzoru:

$$30 \times \left(1 - \frac{0,35 \times \text{liczba mieszkańców}}{\text{liczba osób w wieku nieprodukcyjnym}}\right) \text{ obszar LGD osiąga wartość } 4,05$$

Na wykresie 3 przedstawiono wartości wskaźnika *udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem* na obszarze LGD w latach 2016–2021. Udział osób w wieku poprodukcyjnym na terenie LGD Nad Czarną i Pilicą wzrastał w analizowanym okresie, jednak w 2021 roku (22,0%) był niższy od średniej dla województwa (25,0%) i Polski (22,5%). Ponadto tempo wzrostu udziału ludności w wieku poprodukcyjnym było niższe w porównaniu do województwa – wartość tego wskaźnika w 2021 r. w stosunku do 2016 r. to wzrost na obszarze LGD o 2,4 punktów procentowych (pp.), podczas gdy średnio w województwie w świętokrzyskim o 3,3 pp., a w kraju o 2,3 pp. (dane GUS).

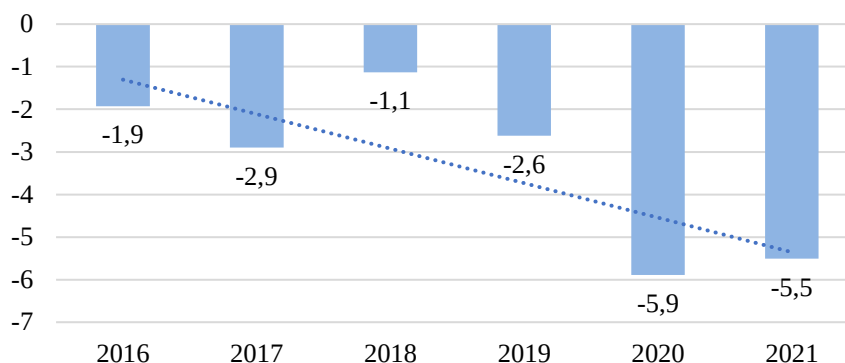
Wykres 3 Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem na obszarze LGD w latach 2016–2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Jednym ze wskaźników odzwierciedlających wpływ na kształtowanie się struktury ludności jest wskaźnik *przyrost naturalny na 1000 ludności* – wartość wskaźnika dla LGD w latach 2016–2021 wahała się, jednak zawsze miała wartości ujemne, dodatkowo w roku 2020 nastąpił gwałtowny spadek wskaźnika. Wartość wskaźnika w 2021 r. wynosiła: -5,5, i była wyższa od wartości dla kraju (-5,0), ale niższa od wartości dla województwa (-8,2).

Wykres 4 Przyrost naturalny na 1 000 ludności na obszarze LGD w latach 2016–2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

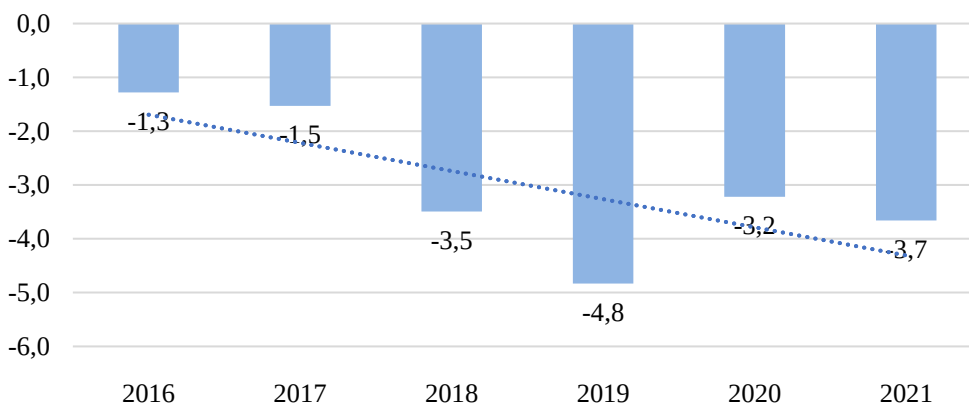
W kontekście kształtowania się struktury ludności w danym miejscu, istotne jest także saldo migracji, stanowiące różnicę pomiędzy napływem a odpływem ludności z danego obszaru w określonym czasie. Migracje stanowią jeden z najważniejszych (po liczbie urodzeń i zgonów) czynników, które kształtują liczbę ludności w danym obszarze. Według danych w 2020 r. na obszarze LGD zameldowało się 209 osób, jednak więcej było wymeldowanych, bo aż 321 osób, co jest negatywnym zjawiskiem.

Przy obliczeniu wskaźnika migracje na obszarze LSR za 2020 r. ze wzoru:

$$4 \times \left(1 - 40 \times \frac{(\text{zameldowania} - \text{wymeldowania})}{\text{liczba mieszkańców}} \right) \text{ obszar LGD osiąga wartość } 4,52$$

Również wartości wskaźnika *saldo migracji na 1 000 ludności* na obszarze LGD na przestrzeni badanych lat zawsze były ujemne (wykres 5). Najlepszą wartość wskaźnik osiągnął w roku 2016: -1,3, jednak prawie we wszystkich analizowanych latach były to wartości gorsze od średnich dla województwa (wyjątek stanowił rok 2017, gdy wartość dla LGD była niższa) oraz gorsze od średnich dla kraju. W ostatnim analizowanym roku wartości wskaźnika dla województwa osiągnęły wartość: -2,0, zaś dla Polski: 0,1, przy średniej dla obszaru LGD: -3,7 (dane GUS).

Wykres 5 Saldo migracji na 1 000 ludności na obszarze LGD w latach 2016–2021

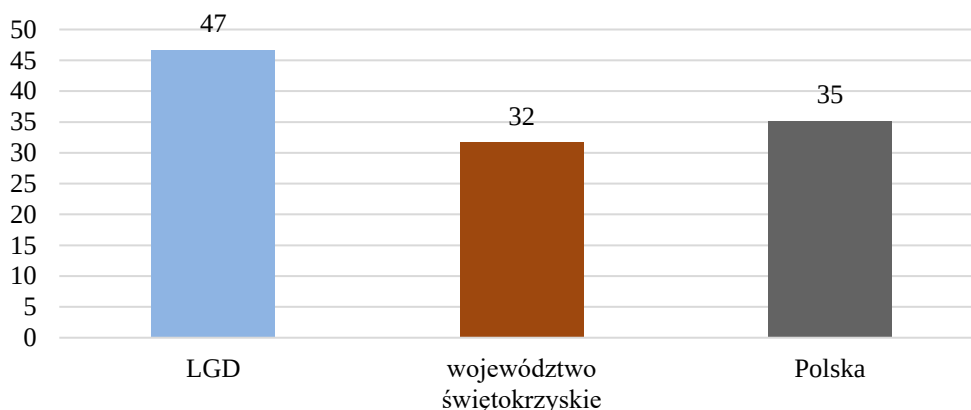
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Na spotkaniach w gminach, podczas konsultacji, mieszkańcy wśród zagrożeń również wymieniali depopulację obszaru, która spowodowana jest między innymi niskim przyrostem naturalnym, odpływem ludzi młodych oraz starzeniem się społeczeństwa. Mieszkańcy wyrazili opinię, iż należy podjąć działania ukierunkowane na zapewnienie mieszkańcom dobrych warunków do rozwoju, tak aby zachęcić ich do pozostania na obszarze oraz działania powinny być dostosowane do potrzeb osób bez względu na wiek.

Ważnym czynnikiem świadczącym o potencjale demograficznym danego obszaru jest kwestia związana z budownictwem mieszkaniowym – można go ocenić za pomocą wskaźnika *pozwolenia wydane na budowę i zgłoszenia budowy z projektem budowlanym w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców*. Wysoka wartość tego wskaźnika oznacza, że ludzie chętnie inwestują w dane miejsce jako miejsce zamieszkania – akumulują w nim swój

majątek i chcą się w nim osiedlić. Wskaźnik ten dla LGD był znacznie wyższy niż średnia dla województwa i kraju, co zaprezentowano na wykresie 6.

Wykres 6 Pozwolenia wydane na budowę i zgłoszenia budowy z projektem budowlanym w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2021 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

1.3. Charakterystyka gospodarki, przedsiębiorczości i sektora społecznego

Sytuację gospodarczą obszaru LGD Nad Czarną i Pilicą odzwierciedlają wskaźniki gospodarcze tj. *liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności* oraz *liczba podmiotów nowo zarejestrowanych w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym*.

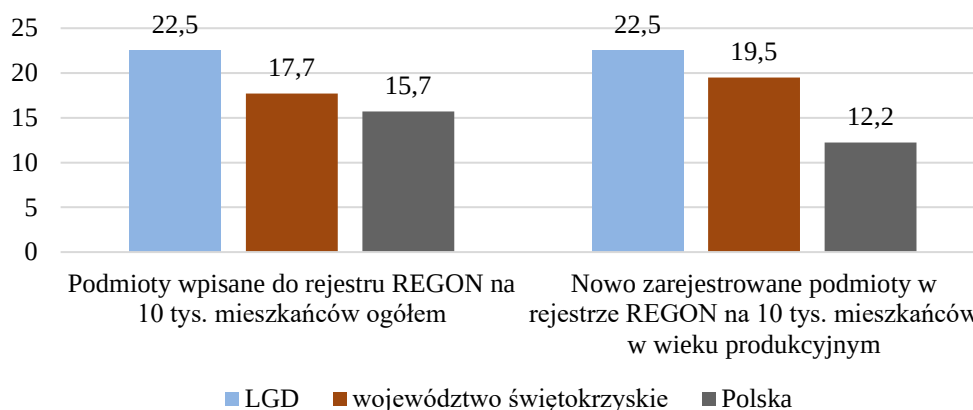
W tabeli 3 przedstawiono wskaźniki gospodarcze dla LGD, województwa i Polski w latach 2016–2021. Na przestrzeni analizowanych lat *liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności* na obszarze LGD rosła i w ostatnim badanym roku wynosiła 908. Mimo pozytywnego trendu, wartość ta była zdecydowanie niższa niż średnia dla Polski (1 276) oraz dla województwa 1 044. Natomiast wartości wskaźnika *liczba podmiotów nowo zarejestrowanych w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym* dla LGD wahały się w badanym okresie, w 2021 r. wartość wskaźnika wynosiła 147 i była wyższa od średniej dla województwa (141) oraz niższa od średniej dla kraju (165). Pozytywnym zjawiskiem jest dynamika zmian analizowanych wskaźników (wzrost wartości wskaźników w 2021 r. w stosunku do 2016 r.), która dla LGD była większa od dynamiki zmian dla województwa i kraju (wykres 7).

Tabela 3 Wskaźniki gospodarcze dla średniej obszaru LGD w porównaniu do województwa i kraju w latach 2016–2021

Jednostka terytorialna	Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności						Podmioty nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2016	2017	2018	2019	2020	2021
LGD Nad Czarną i Pilicą	741	743	782	800	866	908	120	115	173	133	134	147
województwo świętokrzyskie	887	900	916	944	1 001	1 044	118	127	142	128	122	141
Polska	1 103	1 121	1 136	1 175	1 224	1 276	147	154	169	165	145	165

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wykres 7 Dynamika wzrostu wartości wskaźników gospodarczych obszaru LGD, województwa i kraju – wzrost procentowy w 2021 r. w stosunku do 2016 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Poza nowo zarejestrowanymi podmiotami, warto zwrócić uwagę na wskaźniki: *jednostki wykreślone z rejestru REGON na 10 tys. ludności* oraz *udział % podmiotów wyrejestrowanych w ogólnej liczbie podmiotów wpisanych do rejestru REGON*, które świadczą o kondycji przedsiębiorstw oraz poziomie trudności w prowadzeniu działalności na danym obszarze w danym okresie. Wartości ww. wskaźników dla LGD, województwa i Polski w latach 2016–2021 przedstawiono w tabeli 4. W przypadku pierwszego wskaźnika, na przestrzeni badanych lat wartości dla LGD wahały się, zaś w przypadku drugiego malały. Ponadto w przypadku pierwszego wskaźnika we wszystkich analizowanych latach (oprócz 2018 r.) wartości dla obszaru LGD były wyższe niż średnia dla województwa oraz prawie we wszystkich analizowanych wartości dla obszaru były niższe od wartości wskaźnika dla kraju (wyjątek stanowił rok 2019). W przypadku drugiego wskaźnika, we wszystkich analizowanych latach wartości dla obszaru LGD były wyższe od średniej dla województwa i kraju.

Tabela 4 Wskaźniki świadczące o kondycji przedsiębiorstw – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2021

Jednostka terytorialna	Jednostki wykreślone z rejestru REGON na 10 tys. ludności						Udział % podmiotów wyrejestrowanych w ogólnej liczbie podmiotów wpisanych do rejestru REGON					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2016	2017	2018	2019	2020	2021
LGD Nad Czarną i Pilicą	74	68	66	61	43	46	10,0	9,2	8,5	7,7	5,0	5,0
województwo świętokrzyskie	66	66	70	50	39	45	7,5	7,3	7,6	5,3	3,9	4,3
Polska	77	75	86	59	44	50	6,9	6,7	7,6	5,0	3,6	3,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

W tabeli 5 przedstawiono ilość przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 50 pracowników ogółem oraz wartość wskaźnika *udział przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 50 pracowników w liczbie mieszkańców ogółem* średnio na obszarze LGD oraz w województwie i kraju w roku 2016 i 2020. Przedsiębiorstwa, które zatrudniają mniej niż 50 pracowników to tzw. Mikro (do 9 pracowników) i małe firmy (do 49 pracowników). Stanowią one ok. 99% polskiego sektora przedsiębiorstw.

Tabela 5 Wskaźniki dotyczące przedsiębiorczości dla obszaru LGD w porównaniu do województwa i kraju w roku 2016 i 2020

Jednostka terytorialna	Przedsiębiorstwa zatrudniające mniej niż 50 pracowników (0–9 i 10–49) ogółem		Udział przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 50 pracowników w liczbie mieszkańców ogółem	
	2016	2020	2016	2020
LGD Nad Czarną i Pilicą	2 707	3 000	7,4	8,6
województwo świętokrzyskie	110 167	119 192	8,8	9,9
Polska	4 203 948	4 631 699	10,9	12,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Przy obliczeniu wskaźnika przedsiębiorczość na obszarze LSR za 2020 r. ze wzoru:

$$\frac{0,25 \times \text{liczba mieszkańców}}{\text{liczba przedsiębiorstw poniżej 50 pracowników}} \text{ obszar LGD osiąga wartość 2,90}$$

Biorąc pod uwagę udział % podmiotów gospodarczych według grup rodzajów działalności (PKD 2007) w 2021 r. średni udział grupy „rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo” był dla obszaru LGD (2,9%) wyższy niż średnia dla kraju (1,5%) i dla województwa (1,4%)⁵.

Jak wynika z danych statystycznych klasyfikacji podmiotów gospodarczych według sekcji PKD 2007, największa liczba, spośród wszystkich 3 129 podmiotów gospodarczych na obszarze w 2021 r., była zarejestrowana w sekcjach: F „Budownictwo” – 715 podmiotów (22,9%), G „Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle” – 679 podmiotów (21,7%), oraz C „Przetwórstwo przemysłowe” – 555 podmiotów (17,7%). Na obszarze nie są zarejestrowane żadne podmioty w sekcji U „Organizacje i zespoły eksterytorialne”, a najniższe i niske udziały podmiotów zarejestrowane są w sekcjach B „Górnictwo i wydobywanie”, D „Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych”.

Z danych GUS wynika, że na terenie obszaru LGD funkcjonowało pięć obiektów noclegowych, które łącznie oferowały 178 miejsc noclegowych, w tym wszystkie dostępne były cały rok. Najwięcej z nich znajdowało się na terenie Gminy Łopuszno – 3 obiekty oferujące łącznie 132 miejsca. Pozostałe dwa obiekty znajdowały się na terenie gmin Fałków i Krasocin⁶.

Istnieje wiele definicji przedsiębiorczości. Jedne z nich skupiają się na rezultatach, inne na procesowości, a jeszcze inne na umiejętnościach. O przedsiębiorczości na ogół mówi się w kontekście gospodarczym, natomiast istotna jest również przedsiębiorczość społeczna, rozumiana jako sfera aktywności obywatelskiej, która łączy działalność ekonomiczną z działalnością pożytku publicznego, przyczyniając się m.in. do integracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych marginalizacją społeczną, do tworzenia miejsc pracy oraz rozwoju lokalnego. W powiatach kieleckim, koneckim oraz włoszczowskim było zarejestrowanych łącznie pięć przedsiębiorstw społecznych, z czego żadne nie funkcjonowało na terenie gmin należących do obszaru LGD.

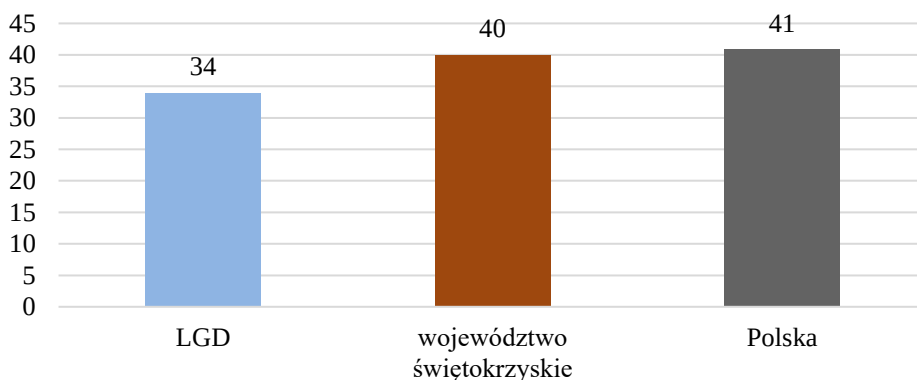
Ludzie przedsiębiorczy to ludzie aktywni zawodowo i/lub społecznie. Istotna w tym zakresie jest analiza kapitału społecznego. Jednym z głównych mierników kapitału społecznego jest wskaźnik *liczba fundacji, stowarzyszeń, organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców*. Na przestrzeni analizowanych lat wskaźnik dla obszaru wzrastał, jednak zawsze osiągał wartości niższe od średnich dla województwa i kraju, podobnie było również w 2021 r. (wykres 8)⁷.

⁵ Dane GUS za 2021 r.

⁶ Dane GUS, stan na dzień 31 grudnia 2021 r.

⁷ Dane GUS.

Wykres 8 Liczba fundacji, stowarzyszeń, organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2021 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Niezadowolenie z sytuacji dotyczącej przedsiębiorczości, którą obrazują wskaźniki statystyczne, odzwierciedlają także wyniki z przeprowadzonych konsultacji społecznych. Podczas spotkań informacyjno-warsztatowych oraz wywiadów grupowych temat pobudzenia przedsiębiorczości i zaangażowania mieszkańców w prowadzenie własnych działalności był również poruszany. Podobnie w ankietach – mieszkańcy najczęściej wśród kierunków rozwoju wskazywali na wspieranie przedsiębiorczości oraz aktywności społecznej. Jednak na spotkaniach podkreślano, że głównym kierunkiem rozwojowym obszaru powinno być wzmacnianie i wspieranie aktywności społecznej oraz organizacji pozarządowych, szczególnie w zakresie działania w kierunku rozwoju ochrony środowiska. Zwracano również uwagę na wspieranie rozwoju innowacyjności przedsiębiorstw. Również w Ewaluacji poprzedniej LSR pozytywnie oceniono działania na rzecz rozwoju gospodarczego i społecznego obszaru. Ponadto rekomendowano dalsze działania w tym kierunku⁸.

1.4. Charakterystyka rynku pracy – zatrudnienie i bezrobocie

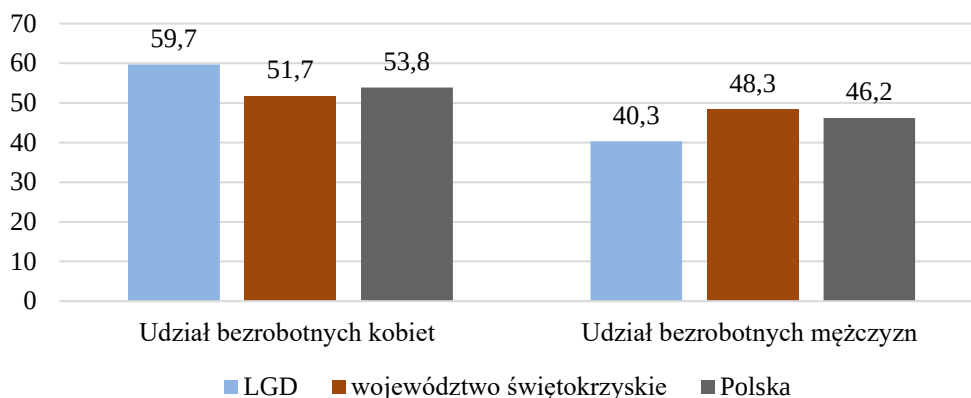
Sytuację panującą na rynku pracy odzwierciedlają wskaźniki dotyczące zatrudnienia oraz bezrobocia. Ogólna liczba bezrobotnych na obszarze LGD w 2020 r. wynosiła 1 443 osoby, w tym 826 kobiet (57,2%) oraz 617 mężczyzn (42,8%). Udział procentowy kobiet w ogólnej liczbie bezrobotnych na obszarze LGD w 2020 r. był wyższy od średniej dla kraju (53,7%) i dla województwa (51,4%), natomiast liczba bezrobotnych mężczyzn na obszarze była niższa od średniej dla województwa (48,6%) i kraju (46,3%). W kolejnym analizowanym roku sytuacja wyglądała podobnie, co przedstawiono na wykresie 9. Ponadto według danych GUS w latach 2016–2019 liczba bezrobotnych ogółem malała, jednak w 2020 r. nastąpił wzrost tego wskaźnika, na co miała wpływ niewątpliwie pandemia COVID-19.

Przy obliczeniu wskaźnika *bezrobotni na obszarze LSR* za 2020 r. ze wzoru:

$$5 \times \left(1 - \frac{0,015 \times \text{ludność w wieku produkcyjnym}}{\text{liczba bezrobotnych}} \right) \text{ obszar LGD osiąga wartość } 3,87$$

⁸ Ewaluacja zewnętrzna Lokalnej Strategii Rozwoju. Lokalna Grupa Działania Nad Czarną i Pilicą, Kraków 2022.

Wykres 9 Procentowy udział bezrobotnych według płci na obszarze LGD, w województwie i kraju w 2021 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Kolejnym wskaźnikiem charakteryzującym rynek pracy jest *udział długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem* (tabela 6). Wskaźnik dla obszaru LGD tylko w roku 2020 był wyższy od średniej dla kraju, zaś w pozostałych analizowanych latach był niższy od średnich dla kraju i województwa.

Tabela 6 Udział długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem na obszarze LGD, w województwie i kraju w latach 2016–2021

Jednostka terytorialna	Udział długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem (%)					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
LGD Nad Czarną i Pilicą	46,2	44,1	45,2	44,8	52,7	54,1
województwo świętokrzyskie	55,0	52,2	50,5	50,2	53,8	57,4
Polska	56,0	55,0	52,4	49,9	49,3	56,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wskaźnikiem, który również obrazuje sytuację ekonomiczną na obszarze LGD, jest przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w relacji do średniej krajowej. Dane dotyczące wynagrodzeń określone są na poziomie powiatu. Sytuacja, jaka ma miejsce w powiatach: kieleckim, włoszczowskim i koneckim, obrazuje także sytuację na obszarze LGD, który w całości położony jest w tych jednostkach administracyjnych. W 2021 roku wskaźnik *przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto* w powiecie kieleckim osiągnął wartość 79,8% średniej krajowej, w powiecie włoszczowskim osiągnął wartość 87,3% średniej krajowej, natomiast w powiecie koneckim – 82,0% średniej krajowej. Wskaźniki dla powiatów prezentowały się gorzej od wyniku województwa (87,7% średniej krajowej). Wskaźnik ten od 2016 r. corocznie wzrastał, zarówno dla województwa świętokrzyskiego, jak i dla wszystkich powiatów (dane GUS).

Mieszkańcy obszaru wyrażali niezadowolenie z rynku pracy na spotkaniach oraz w ankietach. Zwracali uwagę, że rozwój gospodarczy regionu, szczególnie w kierunku zwiększenia innowacyjności, mogłby podnieść atrakcyjność ofert pracy dostępnych na obszarze. Podczas prac nad LSR mieszkańcy dyskutowali również na temat osób w niekorzystnej sytuacji. Analizując dane statystyczne, ankiety oraz z obserwacji swojego otoczenia mieszkańcy zdecydowali, iż grupą, która potrzebuje największego wsparcia, są kobiety, które były również wspierane w poprzedniej LSR i w ewaluacji rekomendowano podejmowanie dalszych działań aktywizujących kobiety. Odsetek bezrobotnych kobiet na obszarze jest większy niż bezrobotnych mężczyzn, ponadto mieszkańcy uczestniczący w spotkaniach zauważyli, że kobietom trudniej jest podjąć dobrą pracę na obszarze, gdyż te oferty są ograniczone, dodatkowo utrudniony dostęp do pracy mają kobiety, które wracają na rynek po wychowaniu dzieci. Również zwrócono uwagę, że kobiety na obszarze LGD były bardziej zainteresowane działaniami zarówno w sferze gospodarczej jak i społecznej.

1.5. Charakterystyka rolnictwa, rynku rolnego, obszary po PGR

O spójności obszaru LGD Nad Czarną i Pilicą pod względem ekonomicznym świadczy ilość gospodarstw rolnych o podobnej strukturze. Na obszarze tym charakterystyczna jest duża ilość małych gospodarstw – łączny udział gospodarstw do 10 ha w 2020 r. wyniósł 59,8%. Znaczny udział mają także gospodarstwa wielkopowierzchniowe (udział gospodarstw wielkopowierzchniowych w 2020 r. – 29,8%). W tabeli 7 przedstawiono dane z 2020 r. dotyczące udziału gospodarstw rolnych w powierzchni poszczególnych jednostek ogółem oraz udziału gospodarstw w gospodarstwach rolnych ogółem ze względu na wielkość.

Tabela 7 Struktura gospodarstw rolnych na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2020 r.

Jednostka terytorialna	Udział gospodarstw rolnych w powierzchni ogółem	Udział gospodarstw w gospodarstwach rolnych ogółem ze względu na wielkość			
		1–5 ha	5–10 ha	10–15 ha	15 ha i więcej
LGD Nad Czarną i Pilicą	44,0	30,0	29,8	10,4	29,8
województwo świętokrzyskie	49,7	29,8	26,7	12,0	31,1
Polska	53,3	13,1	14,4	10,8	61,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Ponadto na terenie gmin Łopuszno, Fałków i Krasocin do lat 90. XX wieku funkcjonowały Państwowe Gospodarstwa Rolne. Jednak obszar ten z tego powodu nie wymaga szczególnej interwencji.

W 2012 roku rozpoczął się wieloletni projekt badawczy pn. Monitoring Rozwoju Obszarów Wiejskich (MROW) finansowany przez Fundację Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej⁹. Celem projektu jest stała obserwacja zmian społeczno-gospodarczych dokonujących się na obszarach wiejskich w Polsce. W wyniku zastosowania procedur statystycznych, wykorzystujących przyjęty schemat analizy, zdefiniowano typy gmin podobnych pod względem struktury rozwoju, a więc charakteryzujących się podobną kombinacją ocen dla jedenastu składowych definiujących operacyjnie rozwój obszarów wiejskich. Przyjęta metoda pozwoliła wydzielić 7 typów gmin, które w MROW stały się przedmiotem analizy. Zgodnie z przyjętą metodologią, gminy LGD Nad Czarną i Pilicą zostały zakwalifikowane jako następujące typy:

- *dominacja rolnictwa tradycyjnego* – gminy: Fałków, Słupia Konecka, Radoszyce;
- *przewaga funkcji rolniczej, pośrednie* – Gmina Łopuszno;
- *wielofunkcyjne, równowaga sektorów* – Gmina Krasocin.

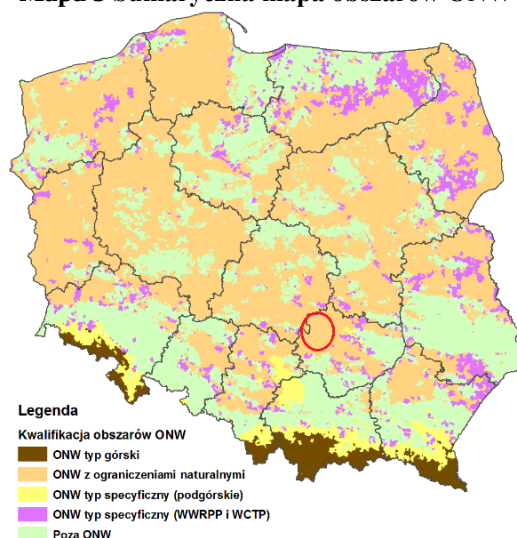
Jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej została zwaloryzowana przez Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach w latach 70. XX w. Wskaźnik Waloryzacji Rolniczej Przestrzeni Produkcyjnej (WWRPP) pozwala na ilościową i przestrzenną ocenę czynników naturalnych, decydujących o potencjalnej wydajności plonów na poziomie lokalnym. WWRPP jest wskaźnikiem złożonym, przyjmującym wartość maksymalną 120. Średnia wartość wskaźnika dla województwa świętokrzyskiego wynosi 69,3 punkty, przy średniej dla kraju 66,6 punktu. Jakość przestrzeni rolniczej jest jednak zróżnicowana przestrzennie.

Obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) to tereny, na których produkcja rolnicza jest utrudniona ze względu na warunki naturalne (mapa 3). Cały obszar LGD Nad Czarną i Pilicą został zakwalifikowany do ONW z ograniczeniami naturalnymi (strefa I i strefa II). W ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014–2020 udzielane jest wsparcie dla rolników, którzy prowadzą działalność rolniczą na terenach ONW. Wsparcie realizowane dzięki instrumentom finansowym jest udzielane w celu zrekompensowania efektów istniejących utrudnień w produkcji rolnej na obszarach nizinnych, położonych poza granicami obszarów górskich, wynikających ze skumulowania występowania na tych obszarach ograniczeń naturalnych (tj. niskiej temperatury, niekorzystnej

⁹ Strona internetowa Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, irwirpan.waw.pl/index.php/offer/show/538/badania/monitoring-rozwoju-obszarow-wiejskich/badania/monitoring-rozwoju-obszarow-wiejskich

tekstury i kamienistości gleby, ograniczonej głębokości ukorzeniania, niekorzystnych właściwości chemicznych czy dużego nachylenia terenu) w stosunku do obszarów, na których takie ograniczenia nie występują¹⁰.

Mapa 3 Sumaryczna mapa obszarów ONW w Polsce

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: strony internetowej Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa Państwowego Instytut Badawczy, onw.iung.pulawy.pl/mapa

1.6. Finanse samorządowe

Sytuację obszaru LGD obrazują również wskaźniki dotyczące finansów samorządów wchodzących w skład LGD. Wskaźnik *dochody ogółem w przeliczeniu na 1 mieszkańca* w 2021 r. dla obszaru LGD wynosił 6 648 zł i był wyższy od średniej dla województwa (6 364) oraz niższy od średniej dla kraju (7 242 zł). Natomiast wskaźnik *dochody własne w przeliczeniu na 1 mieszkańca* dla obszaru LGD (1 619 zł) w 2021 r. był niższy od średniej dla województwa (2 452 zł) i kraju (3 487 zł). Jednym z elementów dochodów własnych samorządu jest udział w podatkach, stanowiących dochody budżetu państwa, w postaci wpływów z podatku dochodowego od osób fizycznych zamieszkałych na terenie danej gminy. Wpływy z podatków od osób fizycznych w przeliczeniu na 1 mieszkańca na obszarze LGD również rosły na przestrzeni analizowanych lat i w 2021 r. wynosiły 582 zł, jednak były znacznie mniejsze od średniej dla województwa (971 zł) oraz kraju (1 402 zł), co przedstawiono na wykresie 10.

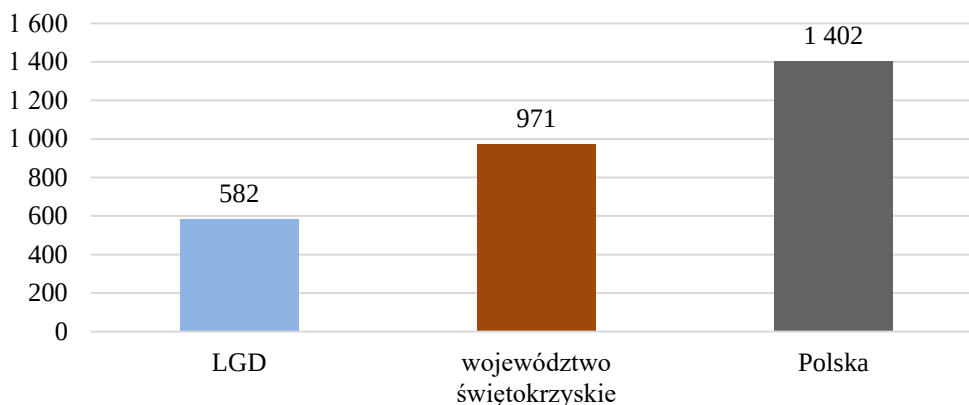
Tabela 8 Średnie dochody ogółem i dochody własne na 1 mieszkańca (zł) – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2021

Jednostka terytorialna	Dochody ogółem na 1 mieszkańca (zł)						Dochody własne na 1 mieszkańca (zł)					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2016	2017	2018	2019	2020	2021
LGD Nad Czarną i Pilicą	4 036	4 222	4 677	5 216	5 988	6 648	1 077	998	1 124	1 416	1 664	1 619
województwo świętokrzyskie	4 004	4 319	4 691	5 387	5 972	6 364	1 668	1 709	1 846	2 128	2 432	2 452
Polska	4 585	4 936	5 387	5 968	6 548	7 242	2 368	2 508	2 732	2 958	3 195	3 487

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

¹⁰ Serwis internetowy Rzeczypospolitej Polskiej, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, gov.pl/web/rolnictwo

Wykres 10 Udział w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa – podatek dochodowy od osób fizycznych w przeliczeniu na 1 mieszkańca (zł) na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2021 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Równie istotne są dane dotyczące wydatków majątkowych i bieżących w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Średnia wartość wydatków majątkowych dla obszaru LGD w 2021 r. wynosiła 1 240 zł i była wyższa od średniej dla województwa (857 zł) i dla kraju (1 026 zł). Natomiast średnia wartość wydatków bieżących dla obszaru LGD w 2021 r. wynosiła 5 167 zł i była niższa od średniej dla województwa (5 190 zł) i kraju (5 859 zł). Pozytywnym zjawiskiem jest systematyczny wzrost wydatków bieżących od 2016 r., co przedstawiono w tabeli 9.

Tabela 9 Wydatki majątkowe i wydatki bieżące na 1 mieszkańca (zł) – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2021

Jednostka terytorialna	Wydatki majątkowe na 1 mieszkańca						Wydatki bieżące na 1 mieszkańca					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2016	2017	2018	2019	2020	2021
LGD Nad Czarną i Pilicą	354	501	1 158	1 200	1 142	1 240	3 549	3 836	3 988	4 406	4 818	5 167
województwo świętokrzyskie	354	546	941	1 003	921	857	3 519	3 804	4 001	4 382	4 855	5 190
Polska	508	697	1 066	1 011	958	1 026	3 918	4 259	4 509	5 039	5 533	5 859

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

W kontekście analizy stanu finansów publicznych ważny jest także tzw. wskaźnik G, czyli wskaźnik dochodów podatkowych w przeliczeniu na 1 mieszkańca dla poszczególnych gmin. Wskaźnik ten stanowi podstawę do wyliczenia rocznych kwot części wyrównawczej subwencji ogólnej i wpłat na dany rok. Średnia wartość wskaźnika G dla obszaru LGD w 2020 r. wynosiła 1 010,08 zł.

Przy obliczeniu wskaźnika *dochód podatkowy na obszarze LSR* za 2020 r. ze wzoru:

$$\frac{3750}{\text{średnia wartości wskaźnika } G \text{ gmin objętych LSR}} \text{ obszar LGD osiąga wartość } 3,71$$

1.7. Opieka społeczna

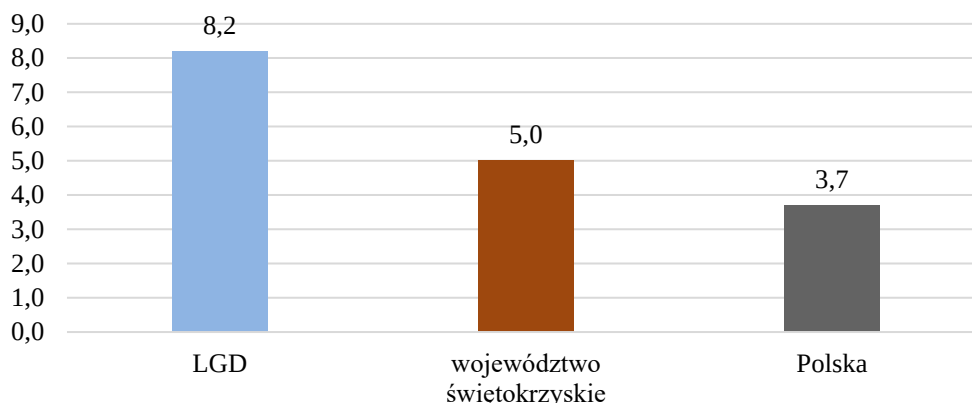
W zakresie pomocy społecznej w każdej z gmin powołana jest wyspecjalizowana jednostka – Ośrodek Pomocy Społecznej, który zajmuje się świadczeniem usług opiekuńczych i specjalistycznych dla osób starszych i chorych, pomocą finansową, rzeczową i organizacyjną dla osób w trudnej sytuacji życiowej oraz poprzez swoje działania podejmuje walkę z ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Liczba osób korzystających z pomocy społecznej na obszarze LGD od 2016 roku stale malała i w 2020 r. wynosiła 3 158 osób.

Przy obliczeniu wskaźnika *środowiskowa pomoc społeczna na obszarze LSR* za 2020 r. ze wzoru:

$$6 \times \left(1 - \frac{0,015 \times \text{liczba mieszkańców}}{\text{liczba osób korzystających z pomocy społecznej}}\right) \text{ obszar LGD osiąga wartość } 5,01$$

Natomiast w 2021 r. wskaźnik *udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców ogółem* dla obszaru LGD wynosił 8,2% i był dużo wyższy od średniej dla województwa (5,0%) oraz dla kraju (3,7%), co przedstawiono na wykresie 11.

Wykres 11 Udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców ogółem na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2021 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wartość wskaźnika *gospodarstwa domowe korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego na 10 tys. mieszkańców* spadała z roku na rok, jednak we wszystkich analizowanych latach była wyższa od średnich dla województwa i kraju. Również wartość wskaźników *rodziny otrzymujące zasiłki rodzinne na dzieci w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców ogółem* oraz *udział % dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku* malała z roku na rok, ale i w tym przypadku średnie dla obszaru były wyższe od województwa i kraju. Wszystkie powyższe wskaźniki zostały przedstawione w tabelach 10–11.

Tabela 10 Gospodarstwa domowe korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego ogółem na 10 tys. mieszkańców – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2021

Jednostka terytorialna	2016	2017	2018	2019	2020	2021
LGD Nad Czarną i Pilicą	425	412	396	389	374	363
województwo świętokrzyskie	358	335	315	299	278	254
Polska	268	249	233	215	200	186

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Tabela 11 Rodziny otrzymujące zasiłki rodzinne na dzieci w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców ogółem oraz udział % dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2021

Jednostka terytorialna	Rodziny otrzymujące zasiłki rodzinne na dzieci w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców						Udział % dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2016	2017	2018	2019	2020	2021
LGD Nad Czarną i Pilicą	55	54	51	46	39	33	52	51	50	46	39	35
województwo świętokrzyskie	39	38	37	33	28	23	39	39	38	35	29	25
Polska	29	29	29	26	22	18	29	29	29	27	23	19

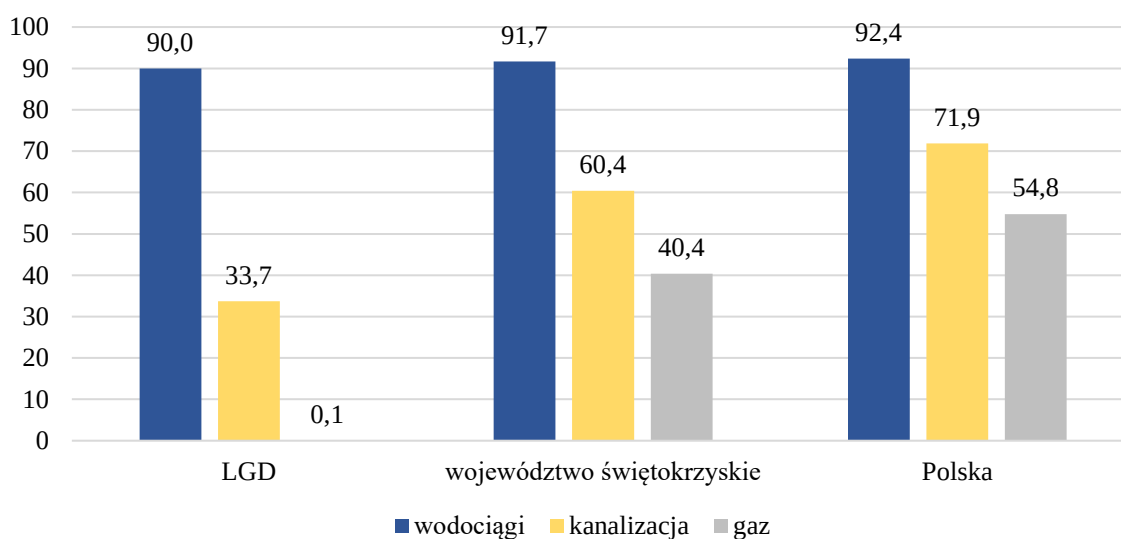
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

1.8. Przestrzeń, infrastruktura i dostęp do usług

W kontekście przestrzeni istotny jest poziom wykorzystania instrumentów planowania przestrzeni. Bada się go m.in. poprzez wskaźnik *udział powierzchni gminy objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem (%)*. Wysoki stopień pokrycia powierzchni gminy MPZP świadczy o świadomym podejściu lokalnych władz do planowania przestrzeni. Obszar LGD wypada w tym zakresie niekorzystnie. Najwyższy udział powierzchni gminy objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem występuje w Gminie Krasocin i wynosi 38,7% – jedyna wartość spośród gmin obszaru wyższa niż średnia dla kraju (31,7%) oraz województwa (31,3%). Pozostałe gminy osiągają niską wartość wskaźnika, który w Gminie Łopuszno wynosi 1,3%, w Gminie Słupia Konecka – 0,6%, w Gminie Fałków – 0,3%, a w Gminie Radoszyce – 0,1%¹¹.

Jakość i dostęp do infrastruktury to również elementy podstawowe takie jak infrastruktura techniczna – wodociągowa, kanalizacyjna, gazowa itp. Na wykresie 12 zobrazowano graficznie udział % korzystających z instalacji w ogóle ludności średnio na obszarze LGD, w województwie oraz w Polsce w 2020 r.

Wykres 12 Udział % korzystających z instalacji w ogóle ludności na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2020 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Tam, gdzie nie istnieje sieć kanalizacyjna, funkcjonują bezodpływowe szamba lub przydomowe oczyszczalnie ścieków. Te drugie są tańsze w eksploatacji i przede wszystkim zdecydowanie bardziej przyjazne środowisku. Na obszarze LGD w 2021 r. użytkowano łącznie 427 sztuk przydomowych oczyszczalni ścieków, najwięcej z nich – 235 sztuk funkcjonowało na terenie Gminy Łopuszno, 120 sztuk w Gminie Słupia Konecka, natomiast najmniej w Gminie Radoszyce (37 szt.), w Gminie Krasocin (22 szt.) oraz w Gminie Fałków (13 szt.)¹².

Średni udział wydatków na gospodarkę komunalną i ochronę środowiska w wydatkach ogółem jednostek samorządu terytorialnego wchodzących w skład LGD w latach 2016–2021 wyniósł 7,6%. Wynik ten był niższy od średniej dla Polski (8,1%) oraz identyczny jak średnia dla województwa świętokrzyskiego (7,6%). Wewnątrz obszaru najwyższy udział wydatków na gospodarkę komunalną i ochronę środowiska w wydatkach ogółem wystąpił w Gminie Słupia Konecka – 11,1%, natomiast najniższy w Gminie Radoszyce – 3,7%¹³.

O polityce społecznej oraz dostępie do wysokiej jakości usług publicznych może świadczyć odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach. Na terenie obszaru LGD Nad Czarną i Pilicą w 2021 roku zlokalizowane były dwa podmioty, które świadczyły usługi opieki nad dziećmi do lat 3 – po jednym żłobku na terenie gmin Łopuszno i Krasocin, przy czym żłobek na terenie Gminy Krasocin funkcjonuje od 2020 r. Do tego czasu na terenie obszaru

¹¹ Dane GUS za 2021 r.

¹² Dane GUS, stan na 31 grudnia 2021 r.

¹³ Dane GUS za lata 2016–2021.

LGD funkcjonował jedynie żłobek w Gminie Łopuszno. Na terenie pozostałych gmin nie funkcjonowały żadne podmioty świadczące usługi opieki nad dziećmi do lat 3.

O wysokiej jakości usług publicznych świadczy również dostępność dzieci do wychowania przedszkolnego na obszarze danej gminy. Celem wychowania przedszkolnego jest wspieranie całościowego rozwoju dziecka, które powinno być realizowane przez proces opieki, wychowania i nauczania. Dostępność wysokiej jakości opieki przedszkolnej na danym terenie jest jednym z czynników umożliwiających aktywność zawodową rodzicom, dlatego ważne jest nie tylko, aby przedszkola istniały, ale żeby funkcjonowały co najmniej przez 8 godzin dziennie. W tabeli 12 przedstawiono wartości wskaźników *udział dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w ogólnej liczbie dzieci w wieku 3–5 lat* oraz *liczba dzieci przypadająca na 1 placówkę wychowania przedszkolnego* w latach 2016–2021.

Tabela 12 Udział dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w ogólnej liczbie dzieci w wieku 3–5 lat oraz liczba dzieci przypadająca na 1 placówkę wychowania przedszkolnego – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2021

Jednostka terytorialna	Udział % dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w ogólnej liczbie dzieci w wieku 3-5 lat						Liczba dzieci przypadająca na 1 placówkę wychowania przedszkolnego					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2016	2017	2018	2019	2020	2021
LGD Nad Czarną i Pilicą	54	65	74	74	70	75	149	150	123	120	135	130
województwo świętokrzyskie	77	80	84	85	82	86	79	74	73	72	75	75
Polska	81	85	87	88	87	88	86	83	80	80	81	82

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Analizując dostęp do infrastruktury i usług publicznych, nie sposób pominąć kwestię oferty usług związanych z kulturą, sportem i rekreacją. Mieszkańcy obszaru wchodzącego w skład LGD Nad Czarną i Pilicą mają dostęp do 10 bibliotek i filii, które znajdują się w każdej z gmin partnerstwa. Najwięcej z nich znajduje się w Gminie Krasocin – 3 podmioty. W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców średnia liczba bibliotek i filii na terenie LGD wynosi 2,9 i jest wyższa niż średnia dla Polski (2,0) oraz dla województwa świętokrzyskiego (2,1)¹⁴.

Średni udział wydatków z budżetu gmin z obszaru LGD Nad Czarną i Pilicą na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w wydatkach ogółem w 2021 r. wyniósł 1,3% i osiągnął wartość niższą niż średnia dla województwa (2,5%) oraz średnia dla kraju (2,9%). Biorąc pod uwagę średnią sumę tego wskaźnika w latach 2016–2021, najwyższy udział wydatków na kulturę i dziedzictwo narodowe charakteryzuje Gminę Łopuszno (2,3%), natomiast najniższy Gminę Radoszyce (0,5%).

Dostępność usług publicznych należy rozważyć także w kontekście ochrony zdrowia. Wskaźnik *porady lekarskie na 100 mieszkańców* określa poziom dostępności usług medycznych. Średnio na obszarze LGD w 2021 r. wskaźnik wyniósł 326 porad, co stanowiło wartość niższą od średniej dla województwa świętokrzyskiego (458) oraz od średniej wartości dla Polski (452). Najwyższą wartością na obszarze charakteryzowała się Gmina Fałków (601), natomiast najniższą Gmina Krasocin (249).

Podczas spotkań z mieszkańcami został poruszony temat niewystarczającej oferty czasu wolnego skierowanej do dzieci oraz do dorosłych mieszkańców, w tym różnorodnych zajęć edukacyjnych, dających możliwość do rozwijania pasji i talentów. Uczestnicy spotkań zwrócili uwagę, że nie ma wystarczającej ilości miejsc, gdzie mieszkańcy mogliby wspólnie spędzać czas i się integrować oraz jest zbyt mała ilość wydarzeń kulturalnych i sportowych. Mieszkańcy podkreślali, że chcieliby, aby w kolejnych latach część środków przeznaczyć na uporządkowanie przestrzeni, a szczególnie zwiększyć ilość miejsc z ogólnodostępną infrastrukturą publiczną oraz poprawić dostęp do już istniejącej. W ankietach w pytaniach otwartych najczęściej pojawiające się odpowiedzi dotyczyły zwiększenia ogólnodostępnej przestrzeni czy stworzenia strefy czasu wolnego dla integracji i rekreacji mieszkańców. Zwracano też uwagę na małą aktywność społeczną mieszkańców. Miejsca wspólnych spotkań mogłyby poprawić ten stan rzeczy.

¹⁴ Dane GUS za 2021 r.

1.9. Charakterystyka edukacji

Na obszarze LGD Nad Czarną i Pilicą zlokalizowane są następujące placówki oświatowe¹⁵:

- Gmina Słupia Konecka: dwie publiczne placówki oświatowe – w Pilczycy i Wólce;
- Gmina Łopuszno: pięć publicznych placówek oświatowych – po jednej w Łopusznie, Gnieździskach, Dobrzeszowie, Sarbicach (filia Szkoły Podstawowej w Dobrzeszowie) oraz Grabownicy (filia Szkoły Podstawowej w Łopusznie);
- Gmina Fałków: dwie publiczne placówki oświatowe – w Fałkowie i Czermnie;
- Gmina Radoszyce: cztery publiczne placówki oświatowe – po jednej w Kapałowie, Wilczkowicach, Kłucku i Górnkach;
- Gmina Krasocin: sześć publicznych placówek oświatowych – po jednej w Krasocinie, Bukowie, Mieczynie, Czostkowie, Cieślach, Olesznie.

W tabeli 13 przedstawiony został *współczynnik skolaryzacji brutto* oraz *liczba uczniów w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców*. Współczynnik skolaryzacji jest miarą powszechności nauczania, tj. służy do oceny aktywności edukacyjnej ludności.

Tabela 13 Współczynnik skolaryzacji brutto oraz liczba uczniów w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2021

Jednostka terytorialna	Współczynnik skolaryzacji brutto						Liczba uczniów w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2016	2017	2018	2019	2020	2021
LGD Nad Czarną i Pilicą	99	96	94	92	90	91	63	71	81	79	80	79
województwo świętokrzyskie	95	94	94	93	94	93	54	63	72	73	74	75
Polska	97	95	95	95	96	96	60	69	79	80	81	82

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Ze względu na to, że w Polsce nauka w szkołach podstawowych jest obowiązkowa, współczynnik skolaryzacji osiąga dość wysokie wartości, ponieważ wszystkie dzieci w wieku szkolnym powinny być objęte nauką. Wartość wskaźnika poniżej 100% nie oznacza, że dzieci nie uczęszczają do szkół w ogóle, ale może wynikać z faktu, że kształcą się w szkołach zlokalizowanych na obszarze innych jednostek terytorialnych lub też kształcą się za granicą. W drugą stronę – współczynnik powyżej 100% oznacza, że do szkół na terenie gminy uczęszczają osoby zameldowane poza nią (najczęściej z gmin sąsiednich) i jest to charakterystyczne dla miast, ale może też oznaczać, że w tych szkołach uczą się osoby, które przekroczyły wiek nominalnie przypisany temu poziomowi edukacji. Im niższy współczynnik skolaryzacji, tym mniej dzieci, które w danej gminie powinny realizować obowiązek szkolny. Można założyć, że jeśli dzieci z danej gminy nie uczęszczają w niej do szkoły, to istnieje duże prawdopodobieństwo, że w ogóle fizycznie ich tam nie ma, a co za tym idzie – nie ma też rodziców (wyjazd za granicę, praca i nauka w większych ośrodkach miejskich).

Jakość szkolnictwa w poszczególnych gminach obrazują średnie wyniki z egzaminu w klasie 8 szkoły podstawowej, które są zakończeniem tego etapu nauczania. Po reformie szkolnictwa, w wyniku której zlikwidowano gimnazja, pierwszy egzamin ósmoklasisty odbył się w 2019 r. Według najbardziej aktualnych danych, najlepsze wyniki z egzaminu w roku 2022 osiągnęli uczniowie z Gminy Słupia Konecka w zakresie języka polskiego (63,6%), uczniowie z Gminy Radoszyce w zakresie matematyki (60,7%) oraz języka angielskiego (61,8%)¹⁶.

W poniższej tabeli przedstawiono średnie wyniki z egzaminów ósmoklasisty dla obszaru LGD Nad Czarną i Pilicą w porównaniu do średnich województwa i kraju w latach 2019–2022 w ramach trzech podstawowych przedmiotów, tj. język polski, język angielski, matematyka.

¹⁵ Rejestr Szkół i Placówek Oświatowych, System Informacji Oświatowej, strona internetowa Ministerstwa Edukacji i Nauki, rspo.gov.pl

¹⁶ Strona Ministerstwa Edukacji i Nauki, mapa.wyniki.edu.pl/MapaEgzaminow, inf. z dnia 06.05.2023 r.

Tabela 14 Wyniki egzaminu ósmoklasisty w gminach LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2019–2022

Jednostka terytorialna	Język polski				Matematyka				Język angielski			
	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
Gmina Słupia Konecka	61,6	53,4	57,0	63,6	47,4	50,4	38,3	58,4	49,1	43,3	49,0	55,0
Gmina Łopuszno	68,8	55,5	60,4	56,6	40,3	40,0	43,4	54,7	52,1	48,2	61,1	55,6
Gmina Fałków	53,6	55,4	55,2	50,6	35,4	45,8	41,7	51,7	44,2	48,0	50,9	53,2
Gmina Radoszyce	62,8	52,0	56,7	59,4	39,4	42,7	43,4	60,7	50,4	44,7	56,3	61,8
Gmina Krasocin	68,4	57,8	63,2	60,4	45,4	41,4	46,4	56,6	55,7	44,7	59,3	60,6
LGD Nad Czarną i Pilicą	63,0	54,8	58,5	58,1	41,6	44,1	42,6	56,4	50,3	45,8	55,3	57,2
województwo świętokrzyskie	63,5	58,5	59,1	59,4	44,1	45,8	47	57,1	56,9	52,4	64,5	65,1
Polska	63,0	59,0	60,0	60,0	45,0	46,0	47,0	57,0	59,0	54,0	66,0	67,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Edukacji i Nauki, mapa.wyniki.edu.pl/MapaEgzaminow

Poza nauką na poziomie podstawowym, na obszarze LGD Nad Czarną i Pilicą mieszkańcy mają dostęp do kształcenia na szczeblu średnim, tj. w liceum, technikum oraz szkołach zawodowych. Na terenie obszaru LGD funkcjonują następujące szkoły ponadpodstawowe¹⁷:

- Gmina Łopuszno: Powiatowy Zespół Szkół w Łopusznie (liceum ogólnokształcące, technikum, branżowa szkoła I stopnia, szkoła policealna, liceum ogólnokształcące dla dorosłych, branżowa szkoła II stopnia);
- Gmina Radoszyce: Liceum Ogólnokształcące dla dorosłych w Radoszycach, Szkoła Policealna w Radoszycach.

1.10. Innowacyjność i współpraca

Elementem bazowym oceniającym innowacyjność regionu jest ilość podjętych działań w kierunku rozwoju nowoczesnych technologii, infrastruktury, sfery badań i rozwoju (B+R) oraz społeczeństwa informacyjnego. Każde z wymienionych działań mogło być w ostatnich latach realizowane przy dofinansowaniu w ramach Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój (POIR) na lata 2014–2020. W 2021 roku na terenie województwa świętokrzyskiego podpisano umowy/wydano decyzje o dofinansowanie 214 projektów ze wsparciem w ramach ww. programu. Na obszarze LGD podpisano jedną umowę/wydano decyzję o dofinansowanie – na terenie Gminy Fałków. Średni udział przedsiębiorstw innowacyjnych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw w 2021 roku w województwie świętokrzyskim wynosił 14,2%. Był to wzrost w stosunku do roku 2016 o 2,0 pp., wynik ten był niższy od średniej dla Polski – 20,9% (dane GUS).

Innowacyjność ma znaczący wpływ na rozwój gospodarki. Innowacyjna gospodarka jest istotnym instrumentem kształtowania wysokiej jakości życia mieszkańców oraz wzmacniania konkurencyjności regionu. W czerwcu 2021 r. Komisja Europejska opublikowała *Europejski Ranking Innowacyjności 2021*, który pokazuje, że wyniki Europy w zakresie innowacji poprawiają się w całej Unii Europejskiej. Od 2014 r. wyniki w zakresie innowacji wzrosły średnio o 12,5%. Zgodnie z ww. opracowaniem, najwyższą pozycję w kraju zajął region „Warszawski stołeczny” – 137. miejsce w rankingu 240 regionów Unii Europejskiej. Gminy znajdujące się na obszarze LGD Nad Czarną i Pilicą terytorialnie zaklasyfikowane są do regionu województwa świętokrzyskiego, który w rankingu uplasował się na 225. pozycji. Najgorzej w Polsce prezentował się region „Mazowiecki Regionalny” – 228. pozycja.

Dla województwa świętokrzyskiego opracowana została i przyjęta przez Zarząd Województwa Świętokrzyskiego *Regionalna Strategia Innowacji Województwa Świętokrzyskiego 2030+*, opierająca się na idei tzw. inteligentnych specjalizacji. Są to obszary aktywności gospodarczej, które mają potencjał, aby sprzyjać wzrostowi

¹⁷ Rejestr Szkół i Placówek Oświatowych, System Informacji Oświatowej, strona internetowa Ministerstwa Edukacji i Nauki, rspo.gov.pl

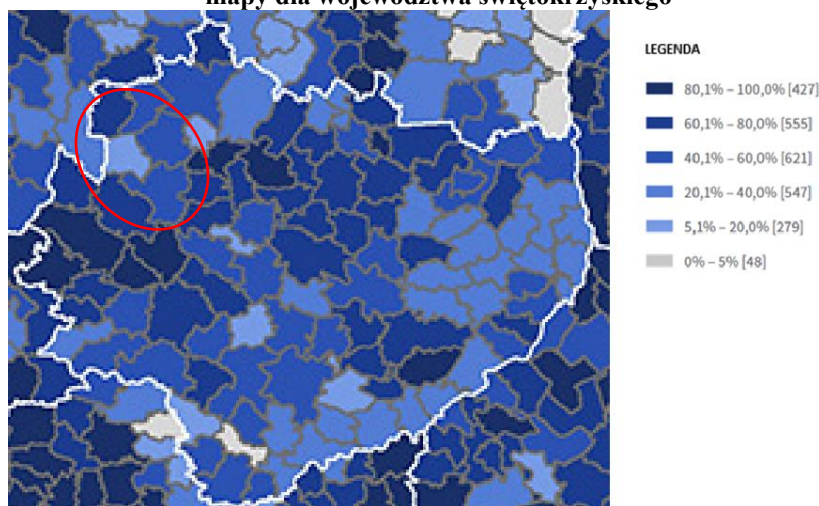
gospodarcemu opartemu na innowacjach, przedsiębiorczości i konkurencyjności. W województwie świętokrzyskim inteligentnymi specjalizacjami są: przemysł metalowo-odlewniczy, nowoczesne rolnictwo i przetwórstwo spożywcze, zasobooszczędne budownictwo, turystyka zdrowotna, technologie informacyjno-komunikacyjne, branża targowo-kongresowa oraz zrównoważony rozwój energetyczny.

W kontekście innowacyjności i warunków do jej rozwoju warto przeanalizować kwestię cyfryzacji, w tym dostępu do wysokiej jakości Internetu. Zgodnie z danymi Urzędu Komunikacji Elektronicznej, aktualna¹⁸ penetracja lokalowa 100 Mb/s¹⁹ dla gmin obszaru LGD jest najwyższa w Gminie Krasocin (76%) i tylko w niej przekracza średnią dla Polski (75%). Jest to pozytywna informacja w kontekście atrakcyjności osiedleńczej miejsca. Równie dobrze wygląda sytuacja w Gminie Fałków – 62%, nieco gorzej w gminach Radoszyce i Łopuszno – odpowiednio 48% i 51%, natomiast najgorsza sytuacja w tym kontekście występuje w Gminie Słupia Konecka – 4%, przy czym dla tej jednostki wyznaczono cel strategiczny wzrostu do 2025 r. do łącznej wartości 9%, co jednak nadal będzie wartością znacznie poniżej średniej dla Polski, która do tego czasu zapewne wzrośnie²⁰.

Podczas realizacji poprzedniej LSR innowacyjność odnosiła się do działalności gospodarczych i była rozumiana jako innowacyjność produktowa, usługowa bądź technologiczna. Idea innowacyjności widoczna była najbardziej w projektach realizowanych przez firmy, które wprowadzały nowe typy usług do swojej działalności. W konsekwencji mieszkańcy otrzymywali dostęp do czegoś, co do tej pory było na obszarze LGD niedostępne. W obecnej LSR dalej będą podejmowane działania zwiększające innowacyjność obszaru poprzez wprowadzanie innowacyjnych rozwiązań w przedsiębiorczości m.in. poprzez cyfryzację, wykorzystanie OZE oraz związane z gospodarką obiegu zamkniętego, a także poprzez innowacje związane z cyfryzacją obszaru – nauką i pracą zdalną oraz usługami i życiem codziennym.

Biorąc pod uwagę penetrację budynkową zasięgami Internetu stacjonarnego o przepustowości co najmniej 30 Mb/s, sytuacja w województwie świętokrzyskim i na obszarze LGD jest lepsza niż w kraju. Najwyższe wartości w tym zakresie osiągają gminy Krasocin i Fałków – mieszczą się w przedziale 60,1–80,0%, zaś gminy Łopuszno i Radoszyce znajdują się w przedziale 40,1–60,0%. Najgorzej kształtuje się sytuacja w Gminie Słupia Konecka, która mieści się w przedziale 5,1–20,0% (mapa 4).

Mapa 4 Penetracja budynkowa zasięgami Internetu stacjonarnego o przepustowości co najmniej 30 Mb/s – fragment mapy dla województwa świętokrzyskiego

Źródło: Urząd Komunikacji Elektronicznej, Raport o stanie rynku telekomunikacyjnego w Polsce w 2021 roku, s. 115

¹⁸ Inf. z dn. 22.04.2023 r.

¹⁹ Penetracja lokalowa – stosunek liczby wszystkich lokali mieszkalnych w budynkach w zasięgu sieci min. 100 Mb/s (budynek, w którym operatorzy deklarują możliwość świadczenia danych usług) do ogólnej liczby lokali mieszkalnych na analizowanym obszarze. Należy wyjaśnić, że na potrzeby monitorowania postępów realizacji celów Europejskiej Agendy Cyfrowej gospodarstwo domowe utożsamiane jest z lokalem mieszkalnym.

²⁰ Urząd Komunikacji Elektronicznej, Atlas szerokopasmowego dostępu do Internetu, mapbook.uke.gov.pl/areas

W ramach działalności LGD zostały również zrealizowane dwa projekty współpracy: *Kreator przedsiębiorczości* oraz *Marsz po zdrowie*, które przyczyniły się do integracji mieszkańców, wymiany doświadczeń z partnerami krajowymi oraz z partnerem zagranicznym, do stworzenia warunków do powstania rozwoju przedsiębiorczości oraz promocji zdrowego i aktywnego trybu życia. Projekty partnerskie stanowią dobrą formę kooperacji i wpływają pozytywnie na rozwój umiejętności współdziałania w realizowaniu istotnych celów.

1.11. Dziedzictwo kulturowe, tożsamość lokalna, potencjał turystyczny

Obszar LGD położony jest na terenie Wyżyny Małopolskiej, co determinuje warunki naturalne gmin obszaru. Losy historyczne poszczególnych gmin są bardzo podobne, przy czym podobieństwo to znajduje uzasadnienie w najstarszych świadectwach żyjących na tym obszarze kultur.

Pierwsze wzmianki o obszarze pochodzą z 1218 r. i dotyczą Gminy Radoszyce. Osada Radoszyce powstała w średniowieczu na starym szlaku handlowym, który w 1416 r. został nazwany „via magna”. Droga ta prowadziła z północy od Piotrkowa Trybunalskiego przez Przedbórz, Radoszyce, Chęciny, Kielce, Bodzentyn, Sienno, Solec, w kierunku Lublina, a także przez Opatów w kierunku Sandomierza. Dokument z 1218 r. wymienia Jana s. Radosza, od którego imienia przyjęła nazwę powstała osada. W 1364 r. została powołana parafia, a obecny kościół parafialny św. Piotra i Pawła stoi na miejscu kaplicy królewskiej św. Huberta. Pierwsze wzmianki o wsi Łopuszno, która dała początek obecnej Gminie Łopuszno, pochodzą z XIV w. Pierwotnie – w dokumencie z 1355 r. wieś zapisana została pod nazwą „Łopuszna”, zaś w 1367 r. zapisano jej nazwę w dzisiaj znanej formie – Łopuszno. Natomiast pierwszy dokument historyczny dotyczący Krasocina ukazał się 24 kwietnia 1325 r. w Gnieźnie. Wystawił go arcybiskup gnieźnieński Janisław z okazji konsekracji kościoła w Fałkowie i nadania mu dziesięciny ze wsi Krasocin. Za czasów Polski piastowskiej Krasocin z przyległościami należał do włości królewskich po dawnej dzielnicy sandomierskiej. W 1340 r. król Kazimierz Wielki nadał prawo przekształcenia wsi Fałków na miasto z prawem magdeburskim. Lokacja na prawie magdeburskim była wzorem prawnym-organizacyjnym miast w wielu krajach, w tym także w Polsce. Wymogi lokacji dotyczyły m.in. warunków zabudowy. Fałków do dziś posiada prostokątny rynek. Na wschodniej jego stronie znajduje się kościół, od rynku odchodzą prostopadłe ulice. Miasto Fałków otrzymało wówczas równocześnie przywileje tygodniowych targów w środy i dorocznych jarmarków. Lokacja i przywileje podnosiły rangę miejscowości, wpływały na jej rozwój i popularność. Do Fałkowa docierali kupcy z odległych ziem i województw lub zatrzymywali się tu w trakcie dalszych podróży. Miejscowi trudnili się bartnictwem, łowiectwem, bednarstwem i tkactwem, a więc lokalna produkcja stanowiła podstawę handlu i wymiany. Pierwsza pisemna wzmianka o terenach dzisiejszej Gminy Słupia Konecka dotyczy miejscowości Pilczyca i pochodzi z 1325 r. i jest w niej mowa o dziesięcinie snopowej wsi Skąpe składanej kościołowi. Natomiast pierwsza pisemna wzmianka o miejscowości Słupia, która dziś jest siedzibą gminy, pochodzi z 1521 r. Z miejscowością Pilczyca związany jest żyjący w XVII w. Jan Chryzostom Pasek, który był drugim mężem właścicielki dóbr Pilczyca – Anny Łackiej z Ramsowiczów. Jej prochy spoczywają pod poprzednio istniejącymi kościołami²¹.

Historia regionu wynikająca z przeszłych wydarzeń powoduje, że obszar charakteryzuje się wyjątkową spójnością, także kulturową. Spójność kulturowa, mająca swoje korzenie w historii obszaru, znajduje wyraz w istniejących obiektach kultury materialnej. W rejestrze zabytków Narodowego Instytutu Dziedzictwa²² znajduje się wiele cennych zabytków, w tym:

- Gmina Słupia Konecka: park dworski z XVIII w. w Rudzie Pilczyckiej;
- Gmina Łopuszno: mogiła powstańców z 1863 r. w Ewelinie, cmentarz z I wojny światowej w Gnieździskach, cmentarz z I wojny światowej w Jasieniu, park w Lasocinie, zespół dworski w Łopusznie (brama wjazdowa, park);
- Gmina Fałków: kościół parafialny pw. Nawiedzenia NMP z lat 1878–81 (kaplica przedpogrzebowa obok kościoła z 1882 r.) w miejscowości Czermino, kościół parafialny pw. Świętej Trójcy z lat 1929–39 z cmentarzem kościelnym w Fałkowie, zespół dworski z XVII–XIX w. (ruina dworu obronnego, oficyna,

²¹ Strona internetowa Gminy Słupia Konecka, www.slupiakonecka.pl

²² Narodowy Instytut Dziedzictwa, nid.pl/zasoby/rejestr-zabytkow-zasoby, stan na dzień 31 grudnia 2022 r.

gorzelnia, park z aleją dojazdową) w Fałkowie, zespół dworski (dwór, spichrz, park) w Skórnicach, drewniana kapliczka św. Jana Nepomucena z XVIII w. w Starzechowicach, park dworski w Starzechowicach;

- Gmina Radoszyce: kościół parafialny pw. św. Piotra i Pawła z 1846 r. w Radoszycach, dawny cmentarz żydowski na „Królowej Górze” z XVIII w. w Wisach;
- Gmina Krasocin: założenie krajobrazowe wsi Chotów, kościół parafialny pw. św. św. Doroty i Tekli z 1856 r. (z dzwonnica) w Krasocinie, wiatrak holender z 1930 r. w Krasocinie, zespół dworski z XVI–XVIII w. (drewniany dwór, zbór ariański, park) w Ludyni, kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP z lat 1623–1680 w Olesznie, zespół dworski z XVIII–XIX w. (dwór, park z układem wodnym) w Olesznie, zespół dworski z XIX w. (dwór, budynki gospodarcze, park) w Woli Świdzińskiej.

Oprócz wymienionych wyżej zabytków na uwagę zasługują także miejsca pamięci – cmentarze i mogiły: cmentarz wojenny w Fałkowie z I wojny światowej, na którym spoczywają żołnierze niemieccy i rosyjscy (w znacznym stopniu zniszczony), zbiorowa mogiła – kwatera partyzantów – żołnierzy Armii Krajowej, która znajduje się na cmentarzu w Fałkowie, zbiorowa mogiła żołnierzy polskich poległych w 1939 r., która znajduje się na cmentarzu w Czermnie²³. Na cmentarzu w Pilczycy (Gmina Słupia Konecka) również znajdują się ciekawe z punktu widzenia historycznego nagrobki, m.in. grobowiec rodziny Moeller i Lipskich z połowy XIX w., który ma formę baldachimu odlanego z żeliwa. Prawdopodobnie grobowiec powstał w odlewni żeliwa Jacka Lipskiego dziedzica dóbr Skąpego, który był również budowniczym kościoła parafialnego w połowie XIX w. Interesującym obiektem jest także grobowiec rodzinny Zarembów, właścicieli dóbr w Pilczycy i Rudzie Pilczyckiej oraz kamienna płyta grobu ks. Jan Szkorucińskiego, a także wysoki (ok. 2 m) pomnik przedstawiający posąg anioła²⁴.

Warto również zaznaczyć, że teren obszaru od końca XVII wieku charakteryzował się występowaniem społeczeństwa wielonarodowego. Szczególnie na terenie Gminy Łopuszno mieszkali w pokojowej koegzystencji katolicy, ewangelicy i wyznawcy judaizmu. W ciągu wieków nie dochodziło między nimi do większych konfliktów. Mniejszością narodową, która miała istotny wpływ na życie społeczno-gospodarcze Łopuszna i okolic byli Żydzi. Od XVII w. Żydzi zamieszkiwali okolice obszaru. Zajmowali się głównie handlem i rzemiosłem. W 1844 r. najwięcej wśród nich było szewców, olejarzy, czapników, piekarzy, kamieniarzy i stelmachów. Znaczący wzrost liczby ludności żydowskiej nastąpił po reformie uwłaszczeniowej i był niewątpliwie związany z możliwością swobodnej zmiany miejsca zamieszkania oraz rozwojem rynku lokalnego. Przy synagodze istniała bogata biblioteka religijna, której księgozbiór wart był około 1000 rubli. Pierwsza wojna światowa doprowadziła ludność żydowską do ruiny. Budynki gminy żydowskiej zostały zniszczone. W okresie międzywojennym gmina żydowska posiadała drewnianą bożnicę, mykwę, działkę, ogród oraz ogrodzony cmentarz. W 1930 r. postawiono nową łaźnię. We wrześniu 1939 roku mieszkało w Łopusznie około 625 Żydów. W marcu 1942 roku ludność ta liczyła około 1077 osób. We wrześniu 1942 roku Żydzi zostali zmuszeni do opuszczenia Łopuszna. Skierowano ich do Chęcina, stamtąd trafili do obozu zagłady w Treblince²⁵.

Na obszarze LGD odbywa się szereg wydarzeń kulturalnych, często cyklicznych, wiele z nich ma charakter regionalny. Są to imprezy sprzyjające jednoczeniu się regionu, miejsce spotkań lokalnych społeczności, które mogą wymienić doświadczenia czy kultywować tradycje i obyczaje. Wydarzenia te opierają się na tradycji, zwyczajach i obrzędach.

Kultura regionu oparta jest głównie na zachowaniu wiejskich i historycznych tradycji. Na terenie obszaru LGD Nad Czarną i Pilicą działają liczne koła gospodyń wiejskich, Ochotnicze Straże Pożarne, różnego rodzaju stowarzyszenia. Dzięki aktywności mieszkańców zaangażowanych w ten zakres działalności, życie kulturalne regionu może się rozwijać. Wydarzenia kulturalne związane są też bezpośrednio z kalendarzem świąt kościelnych i rolniczych. Silnie rozwinęła się również dziedzina folklorystyczna. Przykładem mogą być: Zespół Pieśni i Tańca „Łopuszno” i Zespół Pieśni i Tańca „Gnieździska” w Gminie Łopuszno, Zespół obrzędowy działający przy KGW Lasocin, Zespół Ludowy „Melodia” działający w Olesznie. W miejscowości Bukowa istnieje „Chór Emerytów

²³ Strona internetowa Gminy Fałków, falkow.pl

²⁴ Strona internetowa Gminy Krasocin, krasocin.pl

²⁵ Strona internetowa Gminy Łopuszno, lopuszno.pl

i Rencistów w Bukowie”, można go usłyszeć przy okazji różnych imprez kulturalnych takich jak festyny, dożynki, itp. Na terenie Krasocina i Oleszna prężnie działają Orkiestry Dęte przy Ochotniczych Strażach Pożarnych. Orkiestra Dęta z Krasocina wydała płytę z muzyką wykonywaną przez siebie²⁶.

1.12. Walory przyrodnicze i krajobrazowe

Pod względem fizycznogeograficznym analizowany obszar położony jest w megaregionie Pozaalpejska Europa Środkowa, prowincji Wyżyny Polskie, podprowincji Wyżyna Małopolska, makroregionach: Niecka Niedziańska, Wyżyna Przedborska, Wyżyna Kielecka oraz na terenie mezoregionów: Wzgórza Opoczyńskie, Wzgórza Łopuszańskie, Niecka Włoszczowska, Pasma Przedborsko-Małoskiego, Płaskowyż Suchedniowski²⁷.

Pod względem klimatycznym obszar LGD należy do regionu Małopolski. Pogodę i klimat na obszarze kształtują najczęściej, podobnie jak na obszarze województwa, masy powietrza polarnomorskiego i podzwrotnikowego w lecie i w zimie, masy powietrza polarno-kontynentalnego zimą i wiosną oraz masy powietrza podzwrotnikowo-kontynentalnego napływające wczesną jesienią. Średnia roczna suma opadów atmosferycznych wynosi ponad 600 mm, przy czym należy dodać, że opady półrocza chłodnego wynoszą od 225 do 250 mm, a półrocza ciepłego od 400 do 500 mm. Średnia roczna temperatura powietrza wynosi około 7,5°C. Okres wegetacyjny na obszarze gminy trwa około 210 dni. Liczba dni mroźnych, podobnie jak i upalnych, waha się od 35 do 40 dni w ciągu roku. Z uwagi na ogólną cyrkulację atmosferyczną, na obszarze gmin dominują wiatry zachodnie i północno-zachodnie. Gminy tworzące obszar LGD posiadają słabo urodzajne gleby. Dominują gleby o niskiej klasie bonitacyjnej tj. V, VI. Gleby charakteryzują się niekorzystnymi właściwościami agrochemicznymi pod względem zakwaszenia i zasobności w składniki pokarmowe.

Na terenie LGD Nad Czarną i Pilicą występującymi surowcami mineralnymi są: piaski, żwiry, gliny czy torfy, które nie stanowią bazy dla rozwoju przemysłu, natomiast mogą być wykorzystywane na potrzeby lokalne. Na obszarze Gminy Krasocin, na przemysłową skalę wydobywa się złoża wapienia, natomiast w przysiółku Doły k. Ludyni występują złoża bentonitu, które nie są obecnie eksploatowane.

Obszar LGD jest położony pomiędzy dwoma głównymi rzekami – Czarną i Pilicą. Głównymi dopływami rzeki Czarna są: Czarna Mieczyska i Nowa Rzeką, które odwadniają północno-wschodnią stronę Pasma Przedborsko-Małoskiego. Kolejne rzeki to Czarna Struga zwana Feliksówką i Chotówka. Odwadniają one obszar rozciągający się na południowy zachód od Pasma. Istnieje też spora grupa małych cieków nieposiadających własnych nazw. Na terenie Gminy Krasocin znajdują się naturalne zbiorniki wodne w Chotowie i Borowcu. Natomiast granica Gminy Radoszyce przylega do dużego (60 ha) zbiornika wodnego w Sielpi (powiat konecki), pełniącego funkcję rekreacyjno-turystyczną²⁸.

Zgodnie z danymi Centralnego Rejestru Form Ochrony Przyrody prowadzonego przez Generalną Dyрекcję Ochrony Środowiska, na obszarze objętym LGD Nad Czarną i Pilicą znajdują się następujące formy ochrony przyrody i krajobrazu²⁹:

- Przedborski Park Krajobrazowy (gminy: Słupia Konecka, Łopuszno, Krasocin),
- Konecko-Łopuszniański Obszar Chronionego Krajobrazu (gminy: Słupia Konecka, Radoszyce, Łopuszno, Krasocin),
- Przedborski Obszar Chronionego Krajobrazu (gminy: Słupia Konecka, Fałków, Łopuszno, Krasocin),
- Chęcińsko-Kielecki Obszar Chronionego Krajobrazu (Gmina Łopuszno),
- Włoszczowsko-Jędrzejowski Obszar Chronionego Krajobrazu (Gmina Krasocin),
- Obszar Natura 2000 Ostoja Przedborska (gminy: Słupia Konecka, Krasocin, Łopuszno),
- Obszar Natura 2000 Dolina Czarnej (gminy: Fałków, Radoszyce),
- Obszar Natura 2000 Wzgórza Chęcińsko-Kieleckie (gminy: Łopuszno, Krasocin),
- Obszar Natura 2000 Dolina Górnej Pilicy (Gmina Krasocin),

²⁶ jw.

²⁷ Kondracki J., *Geografia regionalna Polski*, PWN, Warszawa 2000.

²⁸ Strony internetowe gmin obszaru LGD, lopuszno.pl, falkow.pl, radoszyce.pl, krasocin.pl, slupiakonecka.pl

²⁹ Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody, Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, crfop.gdos.gov.pl/CRFOP

- rezerwat przyrody „Oleszno” (gminy: Łopuszno, Krasocin),
- rezerwat przyrody „Góra Dobrzeszowska” (Gmina Łopuszno),
- rezerwat przyrody „Ewelinów” (Gmina Łopuszno),
- 25 użytków ekologicznych (21 – Gmina Fałków, 3 – Gmina Radoszyce, 1 – Gmina Słupia Konecka),
- 32 pomniki przyrody (12 – Gmina Słupia Konecka, 11 – Gmina Łopuszno, 8 – Gmina Krasocin, 1 – Gmina Fałków).

Przez teren LGD Nad Czarną i Pilicą przebiegają także dwa korytarze ekologiczne: Częstochowa – wschód oraz Dolina Pilicy. Korytarze ekologiczne to obszary umożliwiające migrację roślin, zwierząt lub grzybów. Korytarze te są ważnym elementem sieci Natura 2000, gdyż umożliwiają przemieszczanie się organizmów między siedliskami.

Poziom pokrycia obszaru LGD lasami to 41,8%, a więc więcej niż średnio w województwie (28,3%), a także więcej niż średnia w kraju (29,6%). Wśród gmin LGD największy udział lasów w powierzchni ogółem występuje w gminach Fałków i Krasocin – odpowiednio 46,0% i 45,5%, a więc znacznie więcej niż średnio na obszarze LGD, w województwie i kraju³⁰.

Wskaźnik formy ochrony przyrody na obszarze LSR: obszar LGD osiąga wartość 4, ponieważ formy ochrony przyrody (park narodowy lub jego otulina, park krajobrazowy lub jego otulina, rezerwat przyrody lub jego otulina, obszar chronionego krajobrazu, obszar Natura 2000 występują na terenie 5 gmin (100% obszaru)³¹.

Rozpatrując kwestię środowiska naturalnego, warto zwrócić uwagę na jakość powietrza. Diagnoza w zakresie przekroczenia standardów jakości powietrza przeprowadzona została na podstawie raportów corocznie opracowywanych przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Kielcach, dotyczących oceny jakości powietrza w województwie świętokrzyskim. W opracowaniu pn. *Roczna ocena jakości powietrza w województwie świętokrzyskim – raport wojewódzki za rok 2021* oceny jakości powietrza wykonywane są w odniesieniu do obszaru strefy. W województwie świętokrzyskim wydzielono dwie strefy: miasto Kielce oraz strefa świętokrzyska, czyli pozostały obszar województwa. Gminy obszaru LGD zaliczono do strefy świętokrzyskiej.

Na obszarze gmin LGD wystąpiły przekroczenia poziomów dopuszczalnych w każdej gminie: O₃ – pod kątem ochrony roślin, O₃ – pod kątem ochrony zdrowia oraz B(a)P w pyłe zawieszonym PM₁₀ – pod kątem ochrony zdrowia w gminach: Łopuszno, Krasocin oraz Radoszyce. Głównym źródłem zanieczyszczenia powietrza w województwie świętokrzyskim jest emisja antropogeniczna pochodząca z sektora komunalno-bytowego (emisja powierzchniowa), mniejszy udział stanowią emisje z transportu (emisja liniowa) oraz z działalności przemysłowej (emisja punktowa). Znaczący udział w stężeniach zanieczyszczeń w powietrzu na obszarze województwa ma ich napływ z obszaru Polski oraz Europy. Głównymi lokalnymi źródłami zanieczyszczeń są kominy domów ogrzewanych indywidualnie oraz transport samochodowy, który wpływa na stężenia zanieczyszczeń zwłaszcza na obszarach bezpośrednio sąsiadujących z drogami o dużym natężeniu ruchu. Przemysł zlokalizowany na obszarze województwa świętokrzyskiego, głównie energetyka zawodowa, ze względu na dużą wysokość kominów, w znacznym stopniu eksportuje zanieczyszczenia poza granice województwa³².

Mieszkańcy podczas spotkań zwracali uwagę na potrzebę dbania o środowisko oraz wpływ zanieczyszczenia powietrza na zdrowie człowieka.. Zwracano uwagę, że w kolejnych latach należy kłaść duży nacisk na promocję ekologii i dbania o środowisko, szczególną uwagę zwracając na edukację w zakresie ochrony środowiska zarówno wśród dzieci, jak i dorosłych mieszkańców obszaru. Według uczestników spotkań należy uświadamiać społeczeństwo w zakresie odnawialnych źródeł energii i gospodarki obiegu zamkniętego.

³⁰ Dane GUS za 2021 r.

³¹ Zgodnie z załącznikiem nr 5 do Regulaminu konkursu na wybór LSR Kryteria wyboru LSR, kryterium 5.8.

³² *Roczna ocena jakości powietrza w województwie świętokrzyskim - raport wojewódzki za rok 2021*, Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, Departament Monitoringu Środowiska, Kielce 2022.

1.13. Produkty lokalne

Cały obszar LGD charakteryzuje się bogatym dziedzictwem kulturowym, walorami naturalnymi oraz rzeźbą terenu, która sprzyja rozwojowi turystyki rekreacyjnej, rowerowej, pieszej, konnej czy ekoturystyki. Żadna z gmin obszaru nie jest jednak rozpoznawalna pod względem turystycznym i nie posiada unikatowego produktu turystycznego. Znaczącym problemem jest słaba promocja miejscowych zasobów dziedzictwa naturalnego oraz kulturowego, a także słabo rozwinięta infrastruktura okółoturystyczna.

Obszar też charakteryzuje się produktami lokalnymi wpisanymi na Listę Produktów Tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi – spośród 96 produktów, 32 pochodzi z województwa świętokrzyskiego, a 3 z obszaru LGD, są to ³³:

- Kielbasa radoszycka (wpisana na Listę Produktów Tradycyjnych 07.02.2011 r. w kategorii produkty mięsne). Tradycje rzeźnicze i handlowe Radoszyc sięgają czasów średniowiecza. Okoliczni chłopci trzymali bydło, owce i trzodę chlewną z przeznaczeniem na wyrób wędlin dla swojego gospodarstwa, jak również dla pracujących w okolicznych kuźniach robotników. W latach 70. XX w. w gminie działało około 43 małe przetwornie;
- Fałkowski miód wielokwiatowy (wpisany na Listę Produktów Tradycyjnych 03.09.2007 r. w kategorii miody). Smak łagodny, lekka kwasowość, zapach kwiatów roślin, z których pochodzi. Dzięki różnorodności kwiatów oraz ziół występujących w lasach Przedborskiego Parku Krajobrazowego, smak miodu jest wykwintny, specyficzny dla tej okolicy, a aromat bardzo przyjemny. Fałków to jedna z najstarszych miejscowości Kielecczyny. Były tu doskonałe warunki na osadnictwo leśne i kupieckie, bowiem lesista okolica dostarczała zwierząt i miodu, a cieki wodne i rozlewiska – ryb. O dawnym pszczelarstwie świadczą również pochodzące z terenów gminy ule zgromadzone w Muzeum Etnograficzno-Historycznym w Fałkowie;
- Kugiel z Czermina – Gmina Fałków (wpisany na Listę Produktów Tradycyjnych 03.09.2007 r. w kategorii wyroby gotowe dania i potrawy). Placek ziemniaczany z zapieczonymi w środku kawałkami mięsa, podawany jako pożywna potrawa („baba”) ziemniaczana. Sycąca i bardzo smaczna. Kugiel obecnie jest potrawą powszechnie znaną zwłaszcza wśród mieszkańców Czermina i okolic, a także Radoszyc. Traktowany jest nawet jak wizytówka kulinarna tych terenów. Pierwotnie jednak był potrawą żydowską, formowaną w kształcie kuli, wykonywany z dodatkiem wielu jaj, stanowiących swoiste lepiszcze, skoro utrzymywał swój kształt również podczas pieczenia.

Na obszarze organizowane są również różne wydarzenia kulturalne, sportowe oraz promujące lokalne tradycje, skierowane zarówno do mieszkańców jak i osób odwiedzających.

³³ Strona internetowa Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Lista produktów tradycyjnych, gov.pl/web/rolnictwo/woj-swietokrzyskie, stan na dzień 15.05.2023 r.

1.14. Zasada równości szans i niedyskryminacji

LGD poważnie podchodzi do kwestii przestrzegania zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami lub ludzi młodych oraz zasady równości kobiet i mężczyzn. W poprzedniej LSR określono konkretne grupy defaworyzowane, które stanowiły kobiety oraz bezrobotni. Wybór ten był wynikiem przeprowadzonej diagnozy. W obecnej LSR planuje się aktywizację osób młodych (do 25. roku życia), a także aktywizację osób starszych, co ściśle związane jest z wnioskami z przeprowadzonej diagnozy. Natomiast jako grupę w niekorzystnej sytuacji, dla której przewidziano szczególne wsparcie, wskazano kobiety, ponieważ mają one nierówny w stosunku do mężczyzn dostęp do rynku pracy (zgodnie z diagnozą udział kobiet w osobach bezrobotnych ogółem znacznie przekracza udział mężczyzn). Podczas wdrażania LSR upowszechniane i wdrażane będą rozwiązania innowacyjne, w tym cyfrowe, usuwające bariery rozwojowe wsi.

2. Analiza SWOT

Analiza SWOT to jedno z najpopularniejszych i najskuteczniejszych narzędzi analitycznych wykorzystywanych we wszystkich obszarach planowania strategicznego. Jej nazwa pochodzi od akronimów angielskich słów *Strengths* (mocne strony), *Weaknesses* (słabe strony), *Opportunities* (szanse) i *Threats* (zagrożenia). Polega ona na zidentyfikowaniu wymienionych wyżej czterech grup czynników, dzięki czemu można je odpowiednio wykorzystać w procesie zaplanowanego rozwoju lub zniwelować skutki ich negatywnego wpływu. Dzięki tej metodzie można również pogrupować czynniki na pozytywne (mocne strony i szanse) oraz negatywne (słabe strony i zagrożenia). Często dzieli się je również na czynniki wewnętrzne (opisujące mocne i słabe strony danej jednostki) oraz czynniki zewnętrzne (czyli szanse i zagrożenia wynikające z jej mikro- i makrootoczenia). Czynniki wewnętrzne (mocne i słabe strony) są zależne m.in. od władz lokalnych i lokalnej społeczności, natomiast czynniki zewnętrzne (szanse i zagrożenia) należące do otoczenia bliższego i dalszego są niezależne od władz danej jednostki, a także jej mieszkańców.

Analiza SWOT dla obszaru LGD Nad Czarną i Pilicą (tabela 16) została przeprowadzona w oparciu o dostępne dane uzyskane podczas prac nad diagnozą obszaru, w tym dane GUS, a przede wszystkim z wykorzystaniem zróżnicowanych metod partycypacji społecznej. W analizie starano się uwzględnić możliwie najwięcej rekomendacji, uwag i opinii lokalnej społeczności, będącej przedstawicielami wszystkich trzech sektorów: społecznego, gospodarczego i publicznego oraz mieszkańców.

Tabela 15 Schemat analizy SWOT

S	<i>Strengths</i>	Silne strony, atuty, zalety	ZASOBY
W	<i>Weaknesses</i>	Słabe strony, słabości, wady	
O	<i>Opportunities</i>	Szanse, możliwości, okazje	OTOCZENIE
T	<i>Threats</i>	Zagrożenia, trudności	

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 16 Analiza SWOT

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
1. Rozwijające się budownictwo mieszkaniowe na obszarze – stosunkowo wysoki wskaźnik pozwoleń wydanych na budowę i zgłoszeń budowy z projektem budowlanym, spowodowany głównie atrakcyjnością osiedleńczą gmin Fałków i Łopuszno.	1. Malejąca liczba ludności spowodowana ujemnym przyrostem naturalnym i ujemnym saldem migracji.
2. Korzystniejsze niż w kraju i województwie wskaźniki obciążenia demograficznego.	2. Niekorzystna struktura piramidy wieku i płci oraz ryzyko wzrostu wskaźników obciążenia demograficznego w przyszłości.
3. Ciekawa historia i dziedzictwo kulturowe obszaru.	3. Niski poziom przedsiębiorczości mieszkańców – mała liczba istniejących i niewystarczająca liczba nowo rejestrowanych podmiotów gospodarczych.

4. Wyższy niż w Polsce poziom lesistości obszaru.	4. Brak przedsiębiorstw społecznych i słabo rozwinięta ekonomia społeczna oraz słaba konsolidacja i współdziałanie sektora pozarządowego.
5. Unikatowe walory przyrodniczo krajobrazowe i czyste środowisko naturalne, w tym różnorodne formy ochrony przyrody	5. Niedostateczna aktywność mieszkańców w organizacjach pozarządowych – niższa od średniej w kraju liczba organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców.
-	6. Zdecydowana przewaga kobiet wśród osób bezrobotnych – znacznie wyższa od średniego udziału w województwie i kraju.
-	7. Szybko pogłębiające się zjawisko długotrwałego bezrobocia.
-	8. Średni udział w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa – podatek dochodowy od osób fizycznych oraz osób prawnych niższy niż średnia w województwie i kraju.
-	9. Ubożenie mieszkańców – wysoki udział osób i gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej oraz wysoki udział rodzin i dzieci otrzymujących zasiłki rodzinne.
-	10. Niski i malejący współczynnik skolaryzacji brutto, świadczący o tym, że część mieszkańców realizuje obowiązek szkolny poza obszarem.
-	11. Niewystarczający dostęp do opieki nad dziećmi do lat 3 i miejsc wychowania przedszkolnego.
-	12. Niezadowalający poziom dostępności usług medycznych.
-	13. Zdecydowane braki w pokryciu obszaru miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego – nieodpowiednie podejście do planowania przestrzeni.
-	14. Niewystarczające wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych.
SZANSE	ZAGROŻENIA
1. Członkostwo Polski w Unii Europejskiej.	1. Zmiany klimatu.
2. Cyfryzacja życia codziennego.	2. Emigracja mieszkańców Polski.
3. Wzrost świadomości obywatelskiej, w tym poczucia tożsamości i identyfikacji z miejscem zamieszkania.	3. Spadek zainteresowania turystyką poprzez brak możliwości ekonomicznych.
4. Wzrost średniej długości życia.	4. Atrakcyjność gospodarcza sąsiednich regionów.
5. Moda na migracje z większych miast na wieś.	5. Konsekwencje społeczne i gospodarcze związane z występowaniem pandemii COVID-19, wojny w Ukrainie i ewentualnych innych nieprzewidzianych wydarzeń.
6. Popularyzacja aktywnej formy spędzania czasu wolnego i rozwój turystyki krajowej.	6. Wykluczenie cyfrowe.
7. Wzrost zainteresowania środowiskiem naturalnym, bogactwem obszarów przyrodniczych w Polsce.	7. Wzrost kosztów życia mieszkańców obszaru.

Źródło: Opracowanie własne

Wnioski z analizy SWOT

Obszar LGD Nad Czarną i Pilicą posiada ukierunkowaną tożsamość lokalną mieszkańców, wynikającą ze wspólnych tradycji, dziedzictwa kulturowego i historii. Elementy kultury folklorystycznej oraz położenie sprawiają, że jest on spójną jednostką pod względem tożsamości lokalnej. Biorąc pod uwagę inne aspekty funkcjonowania, można wskazać mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia, które w największym stopniu determinują zakres podejmowanych działań.

Aktualna sytuacja demograficzna kształtuje się na tym terenie niekorzystnie, ponieważ systematycznie maleje liczba mieszkańców, co spowodowane jest ujemnym przyrostem naturalnym i ujemnym, pogłębiającym się saldem migracji. Rozwój tej sytuacji w połączeniu z pogłębiającą się depopulacją województwa świętokrzyskiego i niekorzystną strukturą piramidy wieku i płci oraz stosunkowo szybkim tempem wzrostu wskaźników obciążenia demograficznego może bardzo negatywnie wpłynąć na rozwój tego obszaru. Istotne jest zatem dążenie do dostosowania usług do zmian demograficznych, ale też zwiększenie atrakcyjności osiedleńczej tego obszaru. Szansą jest cyfryzacja życia codziennego – zapewnienie mieszkańcom szerokopasmowego Internetu, który umożliwi naukę i pracę zdalną. Malejąca liczba mieszkańców wynika między innymi z odpływu młodych osób w poszukiwaniu lepszych perspektyw życiowych. Młodzi ludzie wyjeżdżają na studia, po których nie wracają. Stworzenie odpowiednich warunków dla rozwoju przedsiębiorczości będzie pierwszym czynnikiem, który zachęci do powrotu do gmin z obszaru LGD. W obecnych czasach szybki Internet i ucyfrowienie życia codziennego mogą stać się jednym z decydujących czynników o pozostaniu/powrocie do danego miejsca. Na jakość życia, pracy i przebywania w danym miejscu duży wpływ ma jakość środowiska i czyste powietrze. Zagrożenia wynikające z zanieczyszczeń środowiska poprzez niską emisję można niwelować. Należy zwiększać świadomość ekologiczną wśród mieszkańców. Dla miejsc takich jak gminy LGD bardzo ważne będzie też wzmacnianie lokalnej tożsamości i budowanie więzi społecznych oraz zachęcanie do zawiązywania partnerstw i realizacji inicjatyw oddolnych.

Rosnące wskaźniki gospodarcze pokazują, że poziom przedsiębiorczości wśród mieszkańców obszaru poprawia się, niemniej jednak na obszarze LGD w latach 2019–2020 nastąpił spadek liczby nowo powstających podmiotów, w 2021 r. można zaobserwować wzrost tego wskaźnika w porównaniu do roku poprzedniego, co jest pozytywną tendencją. Liczba funkcjonujących oraz nowo powstających podmiotów gospodarczych ma bezpośredni wpływ na kształtowanie się poziomu bezrobocia oraz przedsiębiorczości mieszkańców. Należy podjąć działania wspierające i aktywizujące mieszkańców obszaru do rozpoczynania działalności gospodarczej i tworzenia miejsc pracy. Bezrobocie jest również najczęstszą przyczyną wykluczenia społecznego i ubożenia, które zmusza do korzystania z pomocy społecznej, a na terenie LGD wskaźniki określające udział osób korzystających z pomocy społecznej są znacznie wyższe niż w województwie czy kraju. W przypadku obszaru gmin LGD istotna jest aktywizacja bezrobotnych kobiet – pozytywną tendencją jest tworzenie podmiotów świadczących usługi opieki nad dziećmi do 3 lat. Na terenie obszaru nadal w większości gmin nie funkcjonuje żaden podmiot świadczący tego typu usługi, co może negatywnie wpływać na aktywność zawodową kobiet, ponieważ w przeważającej części to kobiety dbają o dzieci i rodzinę. Istotne jest zatem takie kierunkowanie rozwoju, które pozwoli kobietom na podjęcie pracy – dostęp do opieki nad dziećmi czy podnoszenie kwalifikacji, co przyczyni się do wzrostu ich aktywności w tym zakresie.

Niewątpliwą zaletą i głównym atutem regionu LGD Nad Czarną i Pilicą jest jego położenie. W obszarze środowiskowo-geograficznym atutami są niepowtarzalne zasoby przyrodnicze, a także wszystkie formy ochrony przyrody, które powodują, że gminy znajdujące się w obszarze LGD stają się atrakcyjnymi destynacjami dla turystów.

3. Wnioski z diagnozy

Na podstawie danych statystycznych, opinii mieszkańców wyrażonych w ankietach oraz spotkań z nimi określono problemy oraz potencjały, które w największym stopniu oddziałują bądź mogą oddziaływać na obszar LGD. Słabe strony oraz zagrożenia powinny być pokonywane przez mocne strony oraz szanse rozwoju, które stoją przed obszarem. Na ich podstawie zostały wysunięte wnioski na temat obszaru LGD, które ukazują również potrzeby mieszkańców.

Niewątpliwie przy określaniu potrzeb rozwojowych obszaru należy szczególną uwagę zwrócić na strukturę wieku. Dane demograficzne wskazują, że na obszarze LGD społeczeństwo szybko się starzeje. Udział najstarszych grup ludności wzrósł w badanym okresie, przy jednoczesnym spadku udziału ludności w wieku produkcyjnym i minimalnym wzroście udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym. Struktura piramidy wieku i płci wskazuje na przewagę liczebności mężczyzn w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym oraz stopniowe odwrócenie tej tendencji wśród mieszkańców powyżej 65 lat, kiedy to kobiety zaczynają stanowić dominującą liczebną płć. Warto zwrócić uwagę na znaczną liczbę ludności w wieku przedemerytalnym, co oznacza, że w niedalekiej przyszłości udział mieszkańców w wieku poprodukcyjnym nadal będzie się zwiększał. Piramida wieku i płci nieznacznie zwęża się ku podstawie, co oznacza, że można przewidywać, iż udział ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym w ogólnej liczbie mieszkańców będzie stopniowo malał, co w konsekwencji doprowadzi do wzrostu wskaźników obciążenia demograficznego.

Pomimo wzrostu wskaźników gospodarczych, obszar cechuje niski poziom przedsiębiorczości oraz niewystarczająca ilość atrakcyjnych miejsc pracy, co również potwierdzali sami mieszkańcy na spotkaniach. Jednak należy zwrócić uwagę na fakt, że wskaźniki dotyczące przedsiębiorczości na obszarze LGD w ciągu ostatnich lat uległy poprawie, a dynamika ich wzrostu jest większa niż w województwie i kraju. Również w ciągu ostatnich lat obserwuje się systematyczny spadek bezrobocia (wyjątek stanowił rok 2020, kiedy wystąpił nagły wzrost liczby bezrobotnych – wzrost wystąpił zarówno w województwie i kraju).

Aktywność lokalnej społeczności i liczba efektywnie działających formalnych grup mieszkańców stopniowo rosła na przestrzeni analizowanych lat, ale liczba zarejestrowanych organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców była niższa od średniej dla województwa i kraju. Mieszkańcy na spotkaniach również zauważali, że wciąż występują braki w aktywności społecznej oraz integracji różnych podmiotów.

Obszar LGD posiada bogatą historię i dziedzictwo kulturowe, w tym znaczne zabytki. Spójność kulturowa mająca swoje korzenie w historii obszaru znajduje wyraz w istniejących obiektach kultury materialnej, są to zarówno kościoły i cmentarze, jak również pomniki oraz parki. W rejestrze zabytków Narodowego Instytutu Dziedzictwa znajduje się wiele cennych zabytków zlokalizowanych na obszarze LGD.

Biorąc pod uwagę strukturę wieku i zachodzące zmiany, należy ukierunkować działania tak, aby zapewnić mieszkańcom odpowiednie warunki do życia na obszarze.

Opinie mieszkańców jak i statystyki pokazały, że obszarem wymagającym wsparcia jest sektor gospodarczy. Dlatego działania należy przeznaczyć na rozwój przedsiębiorstw na obszarze, w kierunku zwiększenia ich wydajności produkcyjnej oraz wzmocnienie bezpieczeństwa energetycznego poprzez zastosowanie odnawialnych źródeł energii w przedsiębiorstwach. Ponadto dodatkowo należy wspierać gospodarkę obiegu zamkniętego oraz cyfryzację przedsiębiorstw. Przyczyni się to również do zwiększenia innowacyjności obszaru oraz zwiększenia świadomości ekologicznej mieszkańców, którzy będą widzieli dobre proekologiczne praktyki na swoim obszarze. Ponadto działania te będą wzmacniać ochronę środowiska na obszarze. Przedsięwzięcia należy również skierować na edukację społeczeństwa w zakresie przedsiębiorczości, cyfryzacji i ekologii. Sami mieszkańcy w ankietach i na spotkaniach wskazywali potrzebę wspierania tego sektora w kierunku rozwoju poprzez zieloną transformację.

Na rozwój obszaru ma wpływ mocny kapitał społeczny i zaangażowanie mieszkańców w życie swoich społeczności. Na obszarze działają stowarzyszenia, jednak aktywność społeczna mieszkańców nie jest zadowalająca, dlatego należy wspierać i umacniać kapitał ludzki w zwiększeniu tej aktywności. Bardzo ważne będzie skierowanie działań integrujących i wzmacniających tożsamość lokalną oraz kreujących lokalnych liderów życia społecznego i publicznego oraz wzmacniających działalność organizacji pozarządowych. Zaangażowana i kreatywna społeczność oraz aktywni liderzy działający na tym obszarze są szansą na wzrost popularności oddolnych inicjatyw, odpowiedzialności społecznej i tworzenia wielosektorowych partnerstw. Inicjatywy oddolne powinny być wspierane zarówno przez LGD jak i lokalne samorządy, tak aby wykorzystać pomysłowość i innowacyjność mieszkańców, którzy będą już nie tylko partycypować w podejmowaniu decyzji o obszarze, ale również zacząć sami go zmieniać. Zwiększenie integracji między społecznością lokalną przyczyni się także do współpracy zarówno organizacji pozarządowych jak i nieformalnych grup mieszkańców z innymi społecznościami w kraju, co wpłynie na promocję

tradycji i kultury regionu poza granicami LGD i województwa, a także pozwoli na poznanie innych regionów oraz na wymianę dobrych praktyk.

Biorąc pod uwagę, iż to kobiety zostały wybrane jako grupa w niekorzystnej sytuacji, głównie z powodu utrudnionego dostępu do pracy część działań powinna zostać skierowana na integrację kobiet oraz wspierać je w rozwoju kariery zawodowej.

Zarówno dane GUS jak i rozmowy z mieszkańcami podczas konsultacji pokazały, iż obszar ma potencjał do rozwoju w kierunku rekreacji i aktywnego wypoczynku. Ponadto biorąc pod uwagę fakt, iż mieszkańcy narzekali na słabo rozwiniętą infrastrukturę rekreacyjną oraz niewystarczającą ofertę spędzania czasu wolnego, działania zostaną skierowane na rozwój ogólnodostępnej infrastruktury, która będzie dostosowana do osób z różnymi potrzebami, tak aby zarówno dzieci i młodzież, osoby w wieku produkcyjnym jak i seniorzy, a także osoby z niepełnosprawnościami mogły z niej korzystać i spędzać wspólnie czas. Istotne jest również zadbanie o przestrzeń i zwiększenie ilości miejsc do wypoczynku i rekreacji nie tylko dla mieszkańców, ale również dla osób odwiedzających obszar LGD oraz organizację wydarzeń edukacyjnych, kulturalnych i integrujących społeczeństwo, szczególnie w zakresie edukacji ekologicznej. W działania na rzecz lokalnego rozwoju oraz tworzenia miejsc do wypoczynku i integracji będzie zaangażowana cała społeczność, która obejmuje mieszkańców, przedsiębiorców oraz samorządy lokalne.

Powyższe działania będą kierowane do wszystkich mieszkańców obszaru, a szczególnie osób młodych do 25. roku życia, aby od najmłodszych lat kreować lokalnych liderów oraz budować tożsamość lokalną wśród młodych oraz zwiększyć ich świadomość na temat ekologii i zielonej transformacji, aby mogli sami angażować się w dbanie o środowisko. Ponadto działania powinny być również skierowane do seniorów, którzy stanowią liczną grupę w lokalnej społeczności, co podkreślali sami mieszkańcy podczas spotkań gminnych. Przede wszystkim należy skierować do nich działania aktywizujące oraz włączające do życia w społeczeństwie, by jak najdłużej mogli brać aktywny udział w rozwoju gospodarczym obszaru oraz w życiu publicznym i społecznym. Poprzez zachęcanie ich do uczestnictwa w wydarzeniach lokalnych, szczególnie nacisk powinien być położony na edukację seniorów w zakresie cyfryzacji i zagrożeń z niej płynących, w czym mogą być pomocne zajęcia i spotkania międzypokoleniowe. Wartością dodaną tych spotkań będzie również pogłębienie integracji ze społecznością lokalną oraz wzmocnienie tożsamości lokalnej wśród młodych mieszkańców. Biorąc pod uwagę niską frekwencję seniorów w ankietach, działania powinny zostać skierowane na zwiększenie świadomości osób starszych na temat funkcjonowania LGD i włączenie ich do współdziałania na rzecz lokalnej społeczności. Dlatego sposób informowania seniorów o działaniach LGD powinien odbywać się zarówno cyfrowo jak i tradycyjnymi metodami poprzez rozwieszanie plakatów informacyjnych na terenie gmin oraz organizowanie spotkań przeznaczonych dla tej grupy odbiorców.

Ponadto biorąc pod uwagę potrzeby mieszkańców związane z ochroną klimatu, należy ukierunkować działania na zwiększenie świadomości wszystkich mieszkańców obszaru na temat ochrony środowiska, gospodarki obiegu zamkniętego oraz odnawialnych źródeł energii, a także przystosowania do adaptacji zmian klimatu.

W działania na rzecz lokalnego rozwoju oraz tworzenia miejsc do wypoczynku i integracji powinna być zaangażowana cała społeczność, która obejmuje mieszkańców, przedsiębiorców oraz samorządy lokalne. Głównym zadaniem powinno być wykorzystanie zasobów naturalnych przy jednoczesnej ich ochronie. Przedsiębiorcy, samorządy lokalne oraz organizacje pozarządowe powinny być włączone w aktywne budowanie pozytywnego, zielonego wizerunku obszaru, który tym samym będzie dobrym miejscem do życia i rozwoju.

Reasumując: zadaniem LGD na najbliższe lata jest podjęcie szeregu działań pobudzających aktywność społeczną i gospodarczą mieszkańców, promujących zdrowy i aktywny styl życia oraz dbanie o środowisko naturalne, a także racjonalne wykorzystywanie przestrzeni

A. Kluczowe problemy i potrzeby:

- niewystarczająco dostosowana infrastruktura i usługi publiczne do zachodzących zmian demograficznych;
- braki w przedsiębiorczości i innowacyjności – niedostateczny rozwój lokalnej przedsiębiorczości;
- niedostatecznie zagospodarowany potencjał kulturowy, przyrodniczy i turystyczny;
- niedostateczna aktywność społeczna mieszkańców;

- niewystarczająca dostępność mieszkańców do usług społecznych i zdrowotnych.

B. Kluczowe zasoby i potencjały:

- walory przyrodnicze i krajobrazowe;
- bogata historia i dziedzictwo kulturowe, w tym cenne zabytki;
- warunki umożliwiające rozwój funkcji osiedleńczej obszaru;
- doświadczenie we współpracy wielosektorowej, w tym w ramach LGD Nad Czarną i Pilicą.

4. Grupy docelowe

Szczegółowa diagnoza obszaru wypracowana na podstawie danych statystycznych oraz szeroko prowadzonych konsultacji społecznych, pozwala na określenie grup docelowych, które powinny być objęte wsparciem w ramach realizacji LSR. Na podstawie wszystkich danych zawartych w diagnozie można wyróżnić trzy grupy docelowe oraz jedną grupę w niekorzystnej sytuacji, która wymaga szczególnego wsparcia.

Pierwszą grupę docelową stanowią wszyscy mieszkańcy obszaru, ponieważ LSR powinna realizować cele służące zaspokajaniu potrzeb lokalnej społeczności. Drugą grupą docelową są organizacje pozarządowe i ich członkowie. Ze względu na niezadowalającą wartość wskaźnika dotyczącego liczby fundacji na obszarze oraz sugestii mieszkańców, którzy wskazywali na konieczność wspierania rozwoju społecznego, działania zostaną skierowane na rozwój społeczny. Pomocne będą na pewno kolejne przedsięwzięcia służące integracji społecznej i wzmacnianiu poczucia jedności i tożsamości, wspieraniu lokalnych liderów i działaczy w organizacjach pozarządowych czy aktywizacji społeczności lokalnej.

Trzecią grupą jaką można wskazać są przedsiębiorcy, ze względu na niekorzystne wartości wskaźników w sferze gospodarczej, m.in. w 2021 r. średnia wartość wskaźnika *podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności* była dla LGD niższa od średniej dla województwa i kraju. Ponadto mieszkańcy w ankietach oraz podczas spotkań wskazywali na potrzebę wsparcia tego sektora, szczególnie w zakresie zielonej transformacji.

Działania LSR będą również kierowane do osób młodych do 25. roku życia, ze względu na ich odpływ do większych aglomeracji miejskich, a także małe zaangażowanie w sprawy lokalne oraz seniorów, którzy stanowią liczną grupę na obszarze LGD, ponadto są zagrożeni wykluczeniem społecznym. Dlatego należy podejmować działania mające na celu ich aktywizację zarówno w sferze gospodarczej jak i społecznej.

Ponadto w ramach grup docelowych zostały wskazane osoby w niekorzystnej sytuacji. Grupę taką w przypadku LGD Nad Czarną i Pilicą stanowią kobiety, ze względu na znacznie wyższy ich udział w osobach bezrobotnych. Również mieszkańcy w trakcie spotkań oraz w ankietach zwracali uwagę, że dla tej grupy osób należy przeznaczyć część działań.

V. SPÓJNOŚĆ, KOMPLEMENTARNOŚĆ I SYNERGIA

Zgodnie ze specyfiką podejścia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (RLKS), LSR ma charakter zintegrowany. Zintegrowane podejście dla przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach wdrażania dotyczy dwóch aspektów:

1. Zintegrowanie celu i przedsięwzięć zaplanowanych w ramach LSR zapewniających spójne i kompleksowe rozwiązanie zidentyfikowanych w analizie SWOT problemów, zachowując przy tym odpowiednią kolejność realizacji przedsięwzięć oraz współpracę różnych podmiotów.
2. Zgodności celu i przedsięwzięć LSR z dokumentami strategicznymi/planistycznymi na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym oraz zgodności co do celów przekrojowych PS WPR 2023–2027, a także z celami określonymi w programach, z których będzie finansowana LSR.

Pojęcie zintegrowanych działań, wzajemnie uzupełniających się, wprost wynika z idei racjonalności programowania strategicznego, które zakłada osiągnięcie założonych celów przy jak najlepszym zaangażowaniu zasobów. Zastosowanie tego typu narzędzi będzie skutkowało osiągnięciem efektu synergii, co przyczyni się do realizacji założonego celu. Realizacja przedsięwzięć w sposób zintegrowany i komplementarny jest zatem zarówno konieczna, jak i pożądana. W tym kierunku podąża również przedmiotowa Lokalna Strategia Rozwoju.

Lokalna Strategia Rozwoju w odpowiedzi na zidentyfikowane problemy obszaru określa cel, który uwzględnia kontekst innych dokumentów strategicznych na szczeblu lokalnym, a także dokumentów wyższego szczebla. Planowane w ramach jego realizacji konkretne przedsięwzięcia są spójne oraz powiązane ze sobą i wzajemnie się uzupełniają. Tworzą logiczne związki i wzajemnie na siebie oddziałują. W ramach zaplanowanego w LSR celu zawarto kompleksowe podejście do rozwiązania problemu jaki jest depopulacja obszaru: malejąca liczba ludności, ujemny przyrost naturalny i ujemne saldo migracji; niski poziom innowacyjności, przedsiębiorczości i aktywności społecznej mieszkańców; duża liczba osób korzystających z pomocy społecznej.

Cel będzie realizowany przez przedsięwzięcia, w ramach których zostaną zniwelowane braki zgłoszone przez mieszkańców podczas konsultacji społecznych oraz w ankietach, które koncentrowały się na: niskiej przedsiębiorczości mieszkańców, niezadowoleniu z lokalnego rynku pracy, nieatrakcyjnej ofercie spędzania czasu wolnego, zanikaniu więzi społecznych oraz lokalnej tożsamości, a także niskiej aktywności społecznej. Realizacja przedsięwzięć, a szczególnie wspieranie organizacji pozarządowych, zwykłych mieszkańców oraz samorządy do współpracy na rzecz poprawy jakości życia na obszarze poprzez działania w kierunku zielonej transformacji obszaru przyczyni się do większej integracji wszystkich parterów oraz zwiększy ich aktywność, co przełoży się również na aktywizację gospodarczą w oparciu o lokalne zasoby. Zaplanowane do realizacji przedsięwzięcia będą również mocno oddziaływać na ludzi młodych i seniorów. W realizację przedsięwzięć będą zaangażowane różne podmioty, zarówno organizacje pozarządowe, podmioty z sektora gospodarczego, indywidualni mieszkańcy, a także jednostki samorządowe, co dodatkowo wzmocni integrację obszaru. Przedsięwzięcia zaplanowane do realizacji w ramach LSR będą wpływać na osiągnięcie wskaźników rezultatu Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej, a zapewnienie ich realizacji będzie się odbywać poprzez kryteria dostępu oraz kryteria punktowe przyznawane wnioskodawcom w trakcie oceny operacji.

Zgodność celu LSR w odniesieniu do dokumentów strategicznych przedstawiono w tabeli poniżej.

Tabela 17 Zgodność celu LSR z innymi dokumentami strategicznymi

Lp.	Nazwa dokumentu strategicznego / planistycznego	Cel 1 LSR: Kreowanie zielonej transformacji obszaru
1.	Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ (SRWŚ 2030+)	Wizja rozwoju regionu: <i>ŚWIĘTOKRZYSKIE W 2030 ROKU TO AMBITNY REGION O ATRAKCYJNYM WIZERUNKU:</i> – wnoszący coraz większy wkład w rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy Polski i Europy, – szanujący i dbający o swoje dziedzictwo kulturowe i środowisko naturalne, – będący dobrym miejscem do życia, pracy i rozwoju. W SRWŚ 2030+ przyjęto trzy cele odnoszące się do obszarów: gospodarka, środowisko, demografia oraz czwarty cel horyzontalny:

		Cel 1: <i>Inteligentna gospodarka i aktywni ludzie</i>; Cel 2: <i>Przyjazny dla środowiska i czysty region</i>; Cel 3: <i>Wspólnota i bezpieczna przestrzeń, które łączą ludzi</i>; Cel 4: <i>Sprawne zarządzanie regionem</i>. Wszystkie zaplanowane do realizacji w ramach LSR przedsięwzięcia wpisują się bezpośrednio lub pośrednio w ww. cele. Najmocniej skorelowanym z założeniami LSR celem SRWŚ 2030+ jest cel 3 <i>Wspólnota i bezpieczna przestrzeń, które łączą ludzi</i>, który w swoich celach operacyjnych odnosi się do silnego kapitału społecznego w regionie, powszechnie dostępnych wysokiej jakości usług społecznych i zdrowotnych w środowisku lokalnym oraz wzmocnienia spójności przestrzennej i społecznej regionu. Cel LSR <i>Kreowanie zielonej transformacji obszaru</i> odnosi się właśnie do kapitału społecznego, tak jak jeden z celów szczegółowych strategii regionalnej. W LSR przewidziano działania, które przyczynią się do zwiększenia poczucia tożsamości mieszkańców, poprawy warunków stymulujących aktywność społeczną mieszkańców – są to efekty wprost powiązane z kierunkami działań SRWŚ 2030+ określonymi dla celu operacyjnego 3.1. <i>Silny kapitał społeczny w regionie</i>. LGD przewidziała w ramach wdrażania LSR animowanie do realizacji projektów partnerskich, premiowanie innowacyjnych rozwiązań i wspieranie uczenia się przez całe życie oraz wprowadzania ekologicznych rozwiązań w sektorze gospodarczym, co z kolei powiązane jest z celem 1 SRWŚ 2030+ <i>Inteligentna gospodarka i aktywni ludzie</i> oraz celem 2 <i>Przyjazny dla środowiska czysty region</i>. W ramach realizacji LSR premiowane będą m.in. operacje zapewniające racjonalne gospodarowanie zasobami lub ograniczające presję na środowisko, co wpłynie pozytywnie na ograniczenie wpływu i skutków oddziaływania człowieka na środowisko. Jest to podejście wpisujące się w cel operacyjny 2.2 SRWŚ 2030+ <i>Adaptacja do zmian klimatu i zwalczanie skutków zagrożeń naturalnych</i>. Sama idea podejścia LEADER oraz zaplanowane w LSR przedsięwzięcia, w tym operacja własna, która polegać będzie na kojarzeniu partnerów i animowaniu do realizacji projektów w partnerstwie, są czynnikami pozwalającymi stwierdzić, że cel LSR jest spójny również z celem 4 SRWŚ 2030+ <i>Sprawne zarządzanie regionem</i>. W SRWŚ 2030+ wskazano instrumenty instytucjonalne. Określono, że jednym z instrumentów, które przyczynią się do wzmacniania współpracy i partnerstwa JST na rzecz realizacji wspólnych działań, jest Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS)
2.	<i>Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego³⁴ (PZPWŚ)</i>	W <i>Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego</i> przedstawiono misję, która brzmi: <i>Wzmocnienie spójności terytorialnej regionu oraz konkurencyjności jego struktur funkcjonalnych drogą poprawy dostępności komunikacyjnej, zwiększenia wpływu miast na sąsiadujące obszary wiejskie, a także ułatwienia dostępu społeczeństwa do rynków pracy i wyżej zorganizowanych usług</i>. W ramach PZPWŚ określono 7 celów zagospodarowania przestrzennego. Te, z którymi najbardziej powiązane są założenia LSR, to: cel 3. <i>Tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi zasobów ludzkich oraz integracji rynków pracy</i>, cel 4. <i>Ochrona i racjonalne zagospodarowanie zasobów przyrodniczych i dóbr kultury, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju</i> oraz cel 6. <i>Wzmocnienie odporności struktur przestrzennych na zagrożenia oraz poprawa bezpieczeństwa publicznego</i>. LSR nastawiona jest na wdrażanie rozwiązań innowacyjnych (operacje dedykowane innowacyjnym rozwiązaniom i premiowanie innowacyjnych rozwiązań). Ponadto wszelkie zaplanowane działania będą wykorzystywać lokalne potencjały rozwoju. W ramach realizacji LSR premiowane będą m.in. operacje zapewniające racjonalne gospodarowanie zasobami lub ograniczające presję na środowisko, co wpłynie pozytywnie na ograniczenie wpływu i skutków oddziaływania człowieka na środowisko.

Źródło: Opracowanie własne

³⁴ Załącznik nr 1 do uchwały nr XLVII/833/14 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 22 września 2014 r.

Przedsięwzięcia zaplanowane w ramach realizacji LSR są zgodne z założeniami programów, z których będą finansowane (tabela 18). Przedsięwzięcia zaplanowane w LSR będą głównie finansowane ze środków PS WPR na lata 2023–2027 w ramach EFRROW. Drugim źródłem finansowania z jakiego mogą być realizowane przedsięwzięcia to *Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021–2027*.

Tabela 18 Zgodność LSR z celami programów, z których będzie ona finansowana

Lp.	Źródło finansowania	Opis spójności celów
1.	<i>Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 (PS WPR 2023–2027)</i>	<i>Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 jest następcą Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020. PS WPR zakłada wspieranie zrównoważonego rozwoju polskich gospodarstw, sektora przetwórstwa i poprawę warunków życia i pracy w małych miejscowościach wiejskich.</i> <i>Jedną ze wskazanych w PS WPR interwencji jest właśnie LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność. Cel LSR wpisuje się w ukierunkowanie interwencji na: budowanie lokalnej tożsamości bazującej na aktywizacji społecznej i przy wykorzystaniu miejscowych zasobów w sposób zapewniający najlepsze zaspokojenie potrzeb społeczności wiejskich, w tym poprzez wykorzystanie wiedzy, innowacji i rozwiązań cyfrowych. Zgodnie z zapisami PS WPR: oczekuje się od LGD ukierunkowania na rozwój obszaru w oparciu o przedsiębiorczość z jednoczesnym poszanowaniem warunków przyrodniczych (biogospodarka, GOZ) i dziedzictwa kulturowego oraz szczególnej wrażliwości na wymiar społeczny rozwoju lokalnego. Mając na uwadze rolę LGD we wspieraniu włączenia społecznego, szczególny nacisk zostanie położony na potrzeby zdiagnozowanych na obszarach objętych LSR grup osób w niekorzystnej sytuacji. w ramach realizacji LSR wspierana będzie przedsiębiorczość, zarówno ta gospodarcza jak i społeczna, poszanowane będą warunki przyrodnicze, premiowane będą operacje zapewniające racjonalne gospodarowanie zasobami lub ograniczające presję na środowisko, ponadto cała LSR ukierunkowana jest właśnie na wymiar społeczny, w tym integrację, włączenie społeczne, a szczególnie osób w niekorzystnej sytuacji. Wskazana w LSR grupa osób w niekorzystnej sytuacji – kobiety, jest zgodna z katalogiem takich grup, wskazanym w PS WPR.</i> <i>Z uwagi natomiast na specyfikę metody LEADER wymaga się, iż LSR zarówno na etapie jej przygotowania jak i wdrażania zakładały maksymalne zastosowanie podejścia partnerskiego – cały proces opracowania LSR oparty był na partnerstwie, zarówno w odniesieniu do partnerów skupionych w LGD, jak i z innymi partnerami z obszaru. Na etapie wdrażania zaplanowano działania zwiększające aktywność członków i ich zaangażowanie w realizację LSR, a także operacje polegające na kojarzeniu partnerów i animowaniu do realizacji projektów w partnerstwie. Zgodnie z zalecaniem (dużą wagę przywiązuje się do innowacyjności projektowanych rozwiązań), w LSR określono też mechanizmy mające zwiększyć poziom innowacyjności na obszarze, m.in. poprzez wspieranie cyfryzacji w życiu codziennym mieszkańców oraz w rozwoju gospodarczym obszaru. Poza operacją dedykowaną, we wszystkich przedsięwzięciach będzie premiowana innowacyjność. Zaplanowane operacje będą realizować co najmniej 3 z 9 celów interwencji PS WPR, tj.</i> <i>1. Rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki;</i> <i>6. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej;</i> <i>7. Kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, wsparcie rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości, a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych.</i>
2.	<i>Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021–2027 (FEŚ)</i>	W FEŚ zostało określonych 12 priorytetów. Ten, w który bezpośrednio wpisują się założenia LSR to priorytet 6 <i>Fundusze Europejskie dla wspólnot lokalnych</i>. W województwie świętokrzyskim, w ramach programu regionalnego na obszarach wiejskich w formule instrumentu terytorialnego Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS), będą realizowane działania wynikające z Lokalnych Strategii Rozwoju. Instrument ten będzie zastosowany w ramach celu szczegółowego 5.2.

	<i>Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie.</i> Jego zastosowanie pozwoli zaktywizować społeczności lokalne uwzględniając lokalne potrzeby, co przyczyni się do podejmowania działań rozwojowych. Ze wsparcia będą mogły skorzystać wszystkie LGD działające na terenie woj. świętokrzyskiego, odpowiedzialne za przeprowadzenie procedury wyboru projektów wpisujących się w LSR. Wsparcie obejmie w szczególności: • <i>odnawialne źródła energii,</i> • <i>przestrzeń publiczną, likwidację barier architektonicznych,</i> • <i>infrastrukturę edukacyjną, turystyczną i kulturalną.</i> LGD planuje realizować projekt grantowy ze środków FES w zakresie przedsięwzięcia 1.6.
--	--

Źródło: Opracowanie własne

LGD mogą również ubiegać się o fundusze na realizację przedsięwzięć w ramach innych programów oraz podejmować działania informacyjne na obszarze o możliwości finansowania przedsięwzięć z innych źródeł zewnętrznych zarówno w ramach środków europejskich, jak i krajowych, czy w ramach Funduszy Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Funduszy Norweskich. Przedsięwzięcia zaplanowane do realizacji w ramach wdrażania LSR będą finansowane bezpośrednio ze źródeł opisanych w tabeli 18. Ponadto wybrane przedsięwzięcia w ramach Celu 1 mogą być realizowane przez LGD oraz inne podmioty i partnerów szczególnie z takich źródeł finansowania jak:

- *Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021–2027* w ramach priorytetu VII *Kultura* Cel szczegółowy 4.6 *Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych.* W zakres finansowania z tego programu wpisują się w szczególności operacje określone w LSR odnoszące się do ogólnodostępnej infrastruktury publicznej (1.1);
- *Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021–2030* – w ramach priorytetu I *Mikro-inicjatywy* oraz w ramach priorytetu II *Organizacje obywatelskie na rzecz dobra wspólnego.* W zakres finansowania tego programu wpisuje się przedsięwzięcie 1.3, które zakłada wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych;
- *Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021–2027* w ramach celu szczegółowego RSO2.1. *Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji gazów cieplarnianych (EFRR).* W zakres finansowania tego programu wpisuje się operacja 1.4, która zakłada poprawę efektywności energetycznej przedsiębiorstw.

Wykorzystanie różnych źródeł finansowania pozwoli na osiągnięcie lepszych efektów w realizacji zaplanowanych przedsięwzięć poprzez koordynację działań w ramach kilku programów. Niewątpliwie dywersyfikacja źródeł finansowania wywoła większy wpływ na obszar niż skorzystanie tylko z jednego programu. Wspieranie rozwoju społecznego, a także wzmacnianie spójności obszaru i zmian w kierunku obszaru przyjaznego środowisku będzie realizowane przez szereg zaplanowanych działań, które dotyczą różnych zdiagnozowanych problemów, wzajemnie się uzupełniają i w sposób synergiczny wpłyną na osiągnięcie celu założonego w LSR jakim jest *Kreowanie zielonej transformacji obszaru.*

Cel LSR oraz planowane w ramach jego realizacji konkretne przedsięwzięcia są spójne, powiązane ze sobą i wzajemnie się uzupełniają. Tworzą logiczne związki i wzajemnie na siebie oddziałują, dając spójny efekt. Już na etapie formułowania Strategii, założeniem było zaangażowanie różnych grup i zapoczątkowanie procesu budowania partnerstwa międzysektorowego i międzybranżowego. Konsultacje z mieszkańcami odbywały się w formie otwartych spotkań, dzięki czemu przedstawiciele różnych środowisk zyskali szansę na prezentację swoich uwag, opinii, ale również na zapoznanie się z postulatami i potrzebami innych grup społecznych. Wielokrotnie podczas spotkań rozwijała się dyskusja na temat problemów i potrzeb lokalnej społeczności. To one stanowiły podstawę do sformułowania założeń Strategii. Kluczową kwestią dla niniejszej wielofunduszowej LSR jest zachowanie komplementarności wsparcia z różnych funduszy przy realizacji jednofunduszowych projektów. Komplementarność starano się uzyskać już na etapie programowania tj. przy tworzeniu LSR i poszukiwaniu spójności z innymi programami operacyjnymi. LSR będzie osiągać korzyści w wyniku działań innych podmiotów, które będą

komplementarne wobec LSR – przyczynią się do osiągnięcia efektu synergii, efekty realizacji LSR będą dzięki nim bardziej widoczne i wzmocnione.

Cel 1. *Kreowanie zielonej transformacji obszaru* wpłynie na wzmocnienie integracji mieszkańców poprzez realizację wspólnych działań edukacyjnych i kulturalnych wspierających i promujących dbanie o środowisko oraz zwiększy ich aktywność w zakresie podejmowania inicjatyw na rzecz wspólnego dobra. Działania przyczynią się również do zwiększenia cyfryzacji i innowacyjności obszaru. Ponadto zaplanowane w ramach celu przedsięwzięcia zaspokoją potrzebę mieszkańców związaną ze zwiększeniem oferty spędzania czasu wolnego i rekreacji, a także przyczynią się do zwiększenia dostępności infrastruktury, która będzie wykorzystywana przez mieszkańców oraz turystów odwiedzających obszar. Ponadto cel jest odpowiedzią na potrzeby mieszkańców w zakresie zwiększenia możliwości rozwoju oraz podnoszenia kompetencji szczególnie w zakresie cyfryzacji, którą będą mogli wykorzystywać w pracy i nauce zdalnej oraz w rozwoju przedsiębiorczości. Przedsięwzięcia będą wspierały zarówno inicjatywy nieformalnych grup jak i organizacji pozarządowych, uzupełnieniem tych działań będzie kreowanie lokalnych liderów. Kolejne z działań będzie wspierało przechodzenie przedsiębiorstw na odnawialne źródła energii oraz rozwijanie gospodarki obiegu zamkniętego. Przedsięwzięcia zostały dobrane tak, aby poprzez działania edukacyjne, kulturalne i integracyjne skierowane do lokalnego społeczeństwa wzmocnić kompetencje społeczne i obywatelskie mieszkańców oraz zachęcić ich do podejmowania inicjatyw oraz współpracy międzysektorowej na rzecz rozwoju obszaru dla osiągnięcia powyższego celu, który będzie finansowany ze środków z PS WPR oraz FEŚ.

W ramach LSR określono przedsięwzięcia, które będą realizowane przez różne podmioty, z wykorzystaniem różnych metod wdrażania. Są one kompatybilne, a ponadto bezpośrednio wpływają na osiągnięcie celu LSR, który odnosi się do wzmocnienia zasobu jakim jest kapitał ludzki na obszarze poprzez jego aktywizację, ale też do zapewnienia lokalnej społeczności możliwości rozwoju, dostępu do usług, atrakcyjnych przestrzeni publicznych. Działania zaplanowane do realizacji będą wspierały mieszkańców w celu stworzenia obszaru silnego społecznie, a co za tym idzie również gospodarczo, gdzie mieszkańcy będą mieli zapewnione usługi na wysokim poziomie, co zachęci ich do większej aktywności oraz ciągłego ulepszania miejsca, w którym żyją. Przedsięwzięcia wzajemnie się uzupełniają dając efekt synergii, umożliwiającą realizację celu. Realizacja każdego pojedynczego przedsięwzięcia wpływa na drugie, a działania zaplanowane na kolejne lata wzajemnie się uzupełniają przynosząc większe korzyści niż realizacja pojedynczego działania.

Poniżej wykazano wartość dodaną podejścia LEADER w realizacji LSR:

- **Korzyści planowane do osiągnięcia**

Dzięki realizacji założeń Strategii planowane jest zwiększenie zainteresowania oraz realizacji projektów w partnerstwie, które przyczynią się do zwiększenia umiejętności współpracy. Wdrażanie LSR opierać się będzie przede wszystkim na partnerstwie w ramach LGD oraz partnerstwie LGD z innymi podmiotami zarówno z obszaru objętego LSR (szczególnie władzami lokalnymi), jak i spoza obszaru, co w rezultacie spowoduje, iż bliska współpraca międzysektorowa oraz z innymi obszarami nie będzie tylko punktowa, ale stanie się długofalowa i będzie w przyszłości standardem. Aktywizacja lokalnych społeczności, przyczyni się do wzrostu poczucia tożsamości lokalnej oraz lepszej integracji społeczności. Również wartością dodaną będzie zwiększenie innowacyjności obszaru, która będzie związana z wdrażaniem rozwiązań cyfrowych oraz związanych z OZE i gospodarką obiegu zamkniętego oraz innymi ekologicznymi rozwiązaniami na obszarze. Różnorodne metody wdrażania operacji przyczynią się również do rozwoju społecznego, w tym wzrostu potencjału członków lokalnych społeczności. Oddolny charakter LSR, w tym szeroki udział społeczności zarówno na etapie jej tworzenia, jak i na etapie wdrażania, przyczyni się do maksymalnego dopasowania założeń dokumentu i wdrażanych operacji do lokalnych potrzeb. Partnerskie i oddolne podejście będzie prowadzić do integracji członków społeczności, aktywizacji do udziału w życiu społecznym, poczucia sprawczości, co w dalszej kolejności sprzyjać będzie dojrzałości obywatelskiej, podejmowaniu własnych inicjatyw, samostanowienia, a także kontroli społecznej nad działaniami władz. Nie bez znaczenia jest także właśnie brak dominacji sektora publicznego. Ważnym aspektem jest to, że LSR będzie wdrażana na spójnym obszarze, a przedsięwzięcia realizowane będą poza obszarem jednostek administracyjnych gmin. Istotny we wszystkich

powyższych działaniach jest ich wpływ na budowanie zaufania poprzez zapraszanie do współpracy wszystkich grup i mieszkańców, nawet dotąd nieobecnych, zarówno tych o dużym potencjale, jak i deficytach.

- **Uzasadnienie wyboru zakresów wsparcia**

W oddolnym procesie tworzenia LSR dokonano wyboru następujących zakresów wsparcia:

- rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki;
- poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej;
- kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, wsparcie rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości, a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych.

Wspieranie rozwoju społecznego wynika z potrzeby wykorzystania potencjału organizacji pozarządowych jakie są na obszarze oraz z dużego dotychczasowego zainteresowaniem takim wsparciem i pozytywnymi efektami jego wdrażania. W zakresie włączenia społecznego i aktywizacji społecznej, będą brane również pod uwagę potrzeby osób młodych (do 25. roku życia) oraz osób po 60. roku życia. Mieszkańcy obszaru zdają sobie sprawę, że są świadkami coraz szybszych zmian, nie tylko klimatycznych, ale także społecznych, technicznych i technologicznych. Rolą lokalnych społeczności będzie partnerskie i oddolne wdrażanie Strategii. Zgodnie z oczekiwaniami mieszkańców zaplanowano realizację projektów w zakresie poprawy dostępu do małej infrastruktury publicznej, która nie tylko poprawiłaby estetykę i funkcjonalność przestrzeni publicznych, ale też wspieraby rozwój miejsc rekreacji i spędzania czasu wolnego. Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości w kierunku wykorzystywania odnawialnych źródeł energii jest również odpowiedzią na potrzeby mieszkańców zgłaszane podczas konsultacji, dotyczących wspierania ochrony środowiska i dbania o potencjał obszaru jakim są okoliczne lasy. Wszystkie zakresy będą się wzajemnie uzupełniać, a realizowane operacje wywołają efekt kuli śnieżnej. Organizacje pozarządowe i ich członkowie będą nie tylko beneficjentami, ale i odbiorcami wsparcia. Będą mieli możliwość rozwoju i jednocześnie będą mogli realizować projekty dla lokalnej społeczności. Istotnym działaniem będzie wspieranie innowacyjności, która przyczyni się do rozwoju gospodarczego i społecznego obszaru oraz zwiększy jego konkurencyjność poprzez wdrażanie rozwiązań z zakresu cyfryzacji, nowych technologii, gospodarki obiegu zamkniętego i innych rozwiązań przyczyniających się do zwiększenia ochrony środowiska naturalnego oraz zapewniających bezpieczeństwo energetyczne.

- **Uzasadnienie wyboru dostępnych źródeł finansowania**

LSR będzie wdrażana przede wszystkim za pomocą środków PS WPR na lata 2023–2027 w ramach EFRROW oraz środków programu regionalnego *Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021–2027* (FEŚ) w ramach EFRR. Niniejsza Strategia jest tzw. strategią wielofunduszową – RLKS na poziomie programu regionalnego wdrażany jest w formule bezpośredniej. LGD oraz inne podmioty z obszaru LSR będą mogły realizować projekty również w ramach programu regionalnego spoza ww. celu. Różnorodność źródeł finansowania umożliwi działanie w sposób wszechstronny, kompleksowy, a tym samym efektywniejszy niż w przypadku korzystania z jednego funduszu, dlatego też przewiduje się finansowanie LSR z innych źródeł, takich jak: środki krajowe *Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021–2030*, *Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021–2027* *Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021–2027* i inne.

- **Uzasadnienie przyjętego sposobu wdrażania LSR**

W celu opracowania LSR, która nie tylko będzie odpowiedzią na potrzeby lokalnej społeczności, ale też przyniesie wymierne efekty, podjęto trud wyspecjalizowania się w konkretnych obszarach. Dlatego podjęto decyzję o określeniu tylko jednego, konkretnego celu. Odpowiednie ukierunkowanie się na wybrane obszary wzmocni efekt synergii i będzie wzmacniać wartość dodaną zastosowanego podejścia LEADER w rozwoju obszaru. Ukierunkowanie to pozwoli też na skonkretyzowanie oczekiwanych rezultatów i osiągnięcie założonych celów przy planowanym budżecie w określonym czasie. Rozwój obszaru objętego LSR ukierunkowany będzie przede wszystkim na rozwój kompetencji społecznych mieszkańców w oparciu o zasoby lokalne poprzez tworzenie oferty rozwoju, spędzania czasu wolnego i rekreacji (lepszy dostęp do ogólnodostępnej infrastruktury, wsparcie innowacyjnych inicjatyw i projekty w zakresie budowania tożsamości lokalnej). Podjęte w tym kierunku działania przełożą się na poprawę sytuacji osób w niekorzystnej sytuacji, poprawę warunków bytowych i minimalizację ryzyka ubóstwa.

LSR wdrażana będzie przez różne podmioty, w tym samą LGD w ramach projektów własnych. Stowarzyszenie ma duże doświadczenie w zakresie wdrażania LSR, realizowania projektów, w tym partnerskich i animowania lokalnej społeczności. Zaplanowano również harmonizację następujących po sobie naborów wniosków. Pierwszymi operacjami realizowanymi w ramach przedsięwzięć będą te związane z rozwojem działalności gospodarczej, wdrażające rozwiązania z zakresu gospodarki obiegu zamkniętego oraz OZE (1.4). Kolejno realizowane będą operacje związane z powstaniem ogólnodostępnej infrastruktury publicznej i zwiększeniem oferty czasu wolnego dla mieszkańców (1.1), którzy będą mogli się integrować i wspólnie podejmować działania na rzecz poprawy życia na obszarze, oraz turystów (1.6). Potem realizowane będą operacje związane z edukacją mieszkańców w zakresie kształtowania liderów życia publicznego i społecznego, wzmacniające potencjał organizacji pozarządowych oraz wspierające innowacyjność, cyfryzację i przedsiębiorczość mieszkańców (1.2, 1.3, 1.5).

- **Uzasadnienie doboru dostępnych metod wdrażania operacji w ramach LSR**

Operacje zaplanowane do finansowania w ramach LSR realizowane będą przez beneficjentów reprezentujących wszystkie sektory życia społeczno-gospodarczego obszaru LGD. Różnorodność zaplanowanych metod wdrażania operacji, tj. wsparcie finansowe poprzez przyznawanie dotacji, projekty grantowe, operacje własne, organizacja szkoleń, warsztatów, prowadzenie doradztwa, promowanie dobrych praktyk, ma na celu upodmiotowienie i usamodzielnienie społeczności lokalnych. Wybrane metody wdrażania LSR wpłyną na wzmocnienie potencjałów obszaru i są odpowiedzią na zgłaszane potrzeby społeczności. Działania inwestycyjne związane z infrastrukturą, rozwojem działalności gospodarczej realizowane będą w formie konkursu gdzie Wnioskodawcy inni niż LGD, będą składać wnioski w odpowiedzi na nabór ogłoszony przez LGD. Formę projektu grantowego wybrano dla przedsięwzięć, w których podmioty z obszaru mają szansę zrealizować projekty związane z rozwojem małej architektury turystycznej w ramach FEŚ. Ponadto projekty grantowe cieszyły się dużym zainteresowaniem podczas realizacji poprzedniej LSR, a metoda ta pozwala na skuteczne dysponowanie przyznanymi środkami.

Ostatnią grupą przedsięwzięć będą projekty własne LGD, które będą miały istotny wpływ na pobudzenie aktywności społecznej oraz gospodarczej regionu. Operacje własne będą poprzez edukowanie lokalnej społeczności stanowiły grunt dla kolejnych przedsięwzięć. Wdrażanie LSR poprzez operacje własne zaplanowano w tych przedsięwzięciach gdzie konieczne jest prowadzenie równomiernych i kompleksowych aktywności na całym obszarze LGD gdzie pojedyncze podmioty nie miałyby interesu w prowadzeniu niekomercyjnych działań na całym obszarze. Przygotowanie wniosku na operację własną będzie każdorazowo poprzedzone konsultacjami z grupą docelową aby zaplanować trafne działania w dogodnej dla odbiorców formie.

Wszystkie zaplanowane przedsięwzięcia prowadzą do większej integracji społeczeństwa co przyczyni się do podejmowania oddolnych i partnerskich inicjatyw na rzecz regionu. Przedsięwzięcia będą wspierać różne sektory oraz współpracę między nimi.

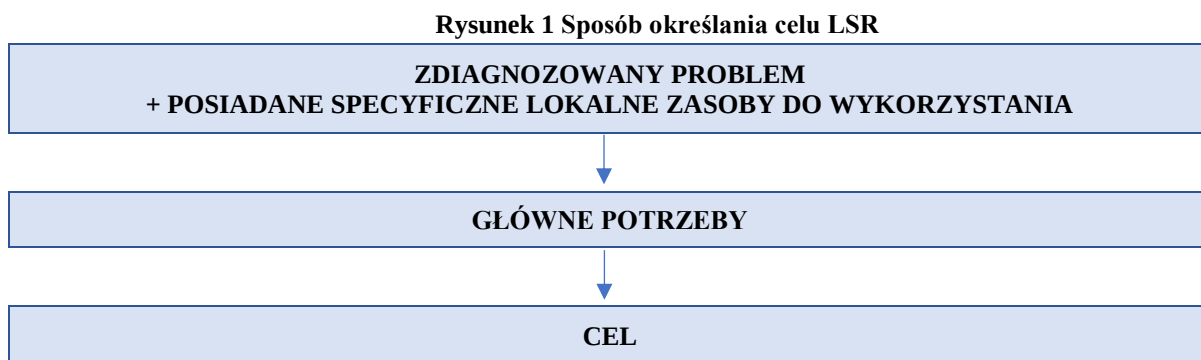
Zaplanowane w LSR przedsięwzięcia wraz z planowanymi operacjami są spójne, powiązane ze sobą oraz wzajemnie się uzupełniają. Zastosowane są w nich różne metody i różny może być stopień ich oddziaływania, jednak przyczyniać się będą do kompleksowego niwelowania ważnych deficytów zgłaszanych przez mieszkańców obszaru

LSR. Jednocześnie różnorodność źródeł finansowania umożliwia działanie w sposób wszechstronny, kompleksowy, a tym samym efektywniejszy, niż w przypadku korzystania z jednego funduszu. Możliwość realizacji działań inwestycyjnych, infrastrukturalnych oraz działań bezpośrednio wpływających na wybrane grupy społeczne to jedno z korzyści z tzw. komplementarności i synergii pomiędzy tymi funduszami

VI. CELE I WSKAŹNIKI

Wynikiem przeprowadzonej diagnozy opartej o analizę danych ilościowych, badania jakościowe oraz wniosków płynących z analizy SWOT, sporządzonych na pierwszym etapie prac nad LSR, jest wyznaczenie celów realizacji LSR. Osiągnięcie tych celów przyczyni się do ograniczenia słabych stron obszaru poprzez wykorzystanie zdiagnozowanych potencjałów, czego efektem będzie zniwelowanie wskazanych problemów i zaspokojenie zgłoszonych przez społeczność potrzeb. W niniejszej LSR określono jeden cel oparty o określone obszary tematyczne wynikające ze zdiagnozowanych potrzeb. Nie zawsze jedna potrzeba generuje jeden cel, czasami dopiero kilka potrzeb zgrupowanych w jeden cel daje możliwość kompleksowej realizacji tych potrzeb.

Na rysunku 1 przedstawiono sposób określania celu LSR.

Źródło: Opracowanie własne

Zgodnie z powyższym schematem przyjęto następujący ciąg logiczny określenia celu LSR:

1) Najistotniejsze zdiagnozowane problemy i potencjały:

Obszar LGD jest obszarem charakteryzującym się spadkiem liczby mieszkańców i stosunkowo szybko starzejącym się społeczeństwem. Jednocześnie posiada kapitał społeczny mieszkańców oraz bogatą historię i dziedzictwo kulturowe. Potencjał organizacji pozarządowych wymaga dalszego wsparcia, a mieszkańcy potrzebują silnych liderów życia społecznego i publicznego. Zauważany przez mieszkańców jest brak atrakcyjnej oferty spędzania czasu wolnego i możliwości rekreacji. Występują braki w przedsiębiorczości i innowacyjności. Problem stanowi ilość osób wymagających wsparcia w ramach środowiskowej pomocy społecznej, a więc osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, a w szczególności kobiet.

Na tej podstawie sformułowano główny „**ZDIAGNOZOWANY PROBLEM**” – *depupulacja obszaru: malejąca liczba ludności, ujemny przyrost naturalny i ujemne saldo migracji; niski poziom innowacyjności, przedsiębiorczości i aktywności społecznej mieszkańców; duża liczba osób korzystających z pomocy społecznej oraz główne „**POSIADANE SPECYFICZNE LOKALNE ZASOBY DO WYKORZYSTANIA**” – walory przyrodnicze, dziedzictwo kulturowe, bardzo wysoka lesistość obszaru.*

2) GŁÓWNE POTRZEBY:

1. Zwiększenie możliwości rekreacji i dostępu do atrakcyjnej oferty spędzania czasu wolnego.
2. Zwiększenie dostępu do kultury i efektywne wykorzystanie dziedzictwa kulturowego.
3. Włączenie osób starszych i aktywizacja osób młodych.
4. Wsparcie działających organizacji pozarządowych.
5. Wykreowanie liderów życia publicznego i społecznego.
6. Przyspieszenie zielonej transformacji obszaru.
7. Wspieranie ekologicznego trybu życia.

3) Cel LSR:

Cel LSR 1. Kreowanie zielonej transformacji obszaru

Do celu LSR przypisano konkretne przedsięwzięcia, dla których wskazano sposób ich realizacji wraz z uzasadnieniem, źródła finansowania, a także określono adekwatne rezultaty i wskaźniki. W tabeli 19 przedstawiono powiązanie celów i przedsięwzięć ze zidentyfikowanymi podczas analizy obszaru problemami. Tabela zawiera również informację o charakterze danego przedsięwzięcia (inwestycyjny, nieinwestycyjny) budżecie, poziomie dofinansowania, maksymalnej i minimalnej kwocie, grupie docelowej i sposobie realizacji – stanowi ona poszerzoną wersję załącznika nr 1 do LSR. Opis celu i przedsięwzięć został również ujęty w Załączniku nr 1 do LSR pn. *Cele i przedsięwzięcia*. Do celu przypisano wskaźniki rezultatu (z katalogu obowiązkowych wskaźników, zawartych w części V Załącznika nr 3 do Regulaminu Konkursu na wybór LSR) natomiast do przedsięwzięć wskaźniki produktu. Dla ww. wskaźników określono również wartości planowane do osiągnięcia w poszczególnych latach realizacji LSR. Wskaźniki wraz z harmonogramem osiągania zostały przedstawione w Załączniku nr 2 do LSR pn. *Plan działania*, który jest spójny z Załącznikiem nr 4 do LSR pn. *Plan wykorzystania budżetu LSR*

Pomiar wskaźników zawartych w załącznikach będzie odbywał się za pomocą prowadzonego monitoringu i ewaluacji (rozdz. X) zaś źródłem wiedzy o osiągniętych wskaźnikach będą sprawozdania beneficjentów, dane LGD oraz dane GUS.

Osiągnięcie wskaźników będzie świadczyło o realizacji zakładanych przedsięwzięć. Ponadto realizacja wskaźników przypisanych do przedsięwzięć przyczyni się do podniesienia świadomości mieszkańców w zakresie możliwości rozwoju działalności gospodarczych, tym samym wpłynie na rozwój przedsiębiorczości mieszkańców obszaru, co z kolei przełoży się m.in. na wzrost liczby miejsc pracy oraz wzrost dochodów mieszkańców. Wpłynie również na zwiększenie świadomości mieszkańców na temat szeroko pojętej zielonej transformacji. Ponadto realizacja wskaźników wpłynie na zwiększenie dostępności mieszkańców do oferty spędzania czasu wolnego, która będzie obejmowała zarówno ogólnodostępną infrastrukturę publiczną jak i wydarzenia kulturalne oraz sportowe. Kolejnym efektem realizacji wskaźników będzie zwiększenie innowacyjności obszaru, pogłębienia partnerstwa między różnymi podmiotami oraz zwiększenie integracji społecznej.

W ramach Celu 1. *Kreowanie zielonej transformacji obszaru* samorządy (sektor publiczny) lub organizacje pozarządowe (sektor społeczny) będą mogły stworzyć/zmodernizować ogólnodostępną, małą infrastrukturę publiczną służącą rekreacji, sportowi i zwiększaniu możliwości spędzania czasu wolnego (np. place zabaw, siłownie plenerowe, skateparki, parki do parkoura, street workout parki, parki linowe, piaskownice, miejskie i wiejskie tereny rekreacyjne o połączonych formach rekreacji, ścieżki edukacyjne). Zaplanowano także trzy projekty własne LGD z zakresu organizowania wizyt studyjnych, wydarzeń edukacyjnych, kulturalnych oraz integrujących społeczeństwo w zakresie cyfryzacji, innowacji oraz przedsiębiorczości, kształtowania liderów życia społecznego i publicznego oraz wzmacniające organizacje pozarządowe. W ramach tego przedsięwzięcia mikro i małe przedsiębiorstwa (sektor gospodarczy) w tym szczególnie prowadzone przez kobiety (osoby w niekorzystnej sytuacji), będą mogły ubiegać się o wsparcie na rozwój działalności gospodarczych. Szczególny nacisk zostanie położony na dofinansowanie operacji w zakresie wpierania gospodarki obiegu zamkniętego oraz poprawy efektywności energetycznej. Również zaplanowano granty wspierające rozwój małej architektury turystycznej. Wszystkie zaplanowane przedsięwzięcia mają na celu wzmocnienie kapitału społecznego obszaru poprzez działania kulturalne, integrujące oraz edukacyjne w zakresie zwiększenia innowacyjności, przedsiębiorczości oraz cyfryzacji mieszkańców, a także w zakresie zielonej transformacji obszaru. Silni liderzy, organizacje pozarządowe oraz samorząd bazując na zdobytej wiedzy i umiejętnościach będą tworzyli przykłady działań, które pozwolą na dostrzeżenie, iż dbanie o środowisko i innowacyjne rozwiązania w tym zakresie nie są zagrożeniem dla społeczeństwa, tylko szansą na zbudowanie przewag konkurencyjnych. Dzięki wspólnym działaniom różnych sektorów zostanie zbudowany pozytywny wizerunek zielonego obszaru, gdzie z czasem wszyscy mieszkańcy poczują się kreatorami swojej przestrzeni.

Wszystkie projekty realizowane w ramach celu LSR będą musiały być zgodne z zasadami horyzontalnymi.

Lokalna Strategia Rozwoju LGD Nad Czarną i Pilicą to strategia wielofunduszowa, w związku z tym Cel 1 będzie finansowany z dwóch źródeł. Przedsięwzięcia 1.1–1.5 będą finansowane ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach *Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027*, natomiast przedsięwzięcie 1.6 będzie finansowane z *Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR)* w ramach programu regionalnego *Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021–2027*.

Tabela 19 Przedsięwzięcia – powiązanie z analizą potrzeb, charakter, budżet, poziom dofinansowania, maks. i min. kwota, grupa docelowa i sposób realizacji (rozszerzona wersja analogicznej tabeli stanowiącej załącznik nr 1 do LSR)

PROBLEM		<i>Depopulacja obszaru: malejąca liczba ludności, ujemny przyrost naturalny i ujemne saldo migracji; niski poziom innowacyjności, przedsiębiorczości i aktywności społecznej mieszkańców; duża liczba osób korzystających z pomocy społecznej</i>							
ZASÓB		<i>Walory przyrodnicze, dziedzictwo kulturowe, bardzo wysoka lesistość obszaru</i>							
CEL		1. Kreowanie zielonej transformacji obszaru							
Zidentyfikowana przyczyna problemu	Przedsięwzięcie		Możliwy zakres wsparcia	Zakres wsparcia z WPR / charakter	Poziom dofinansowania	Możliwy Wnioskodawca	Grupy docelowe	Sposób realizacji	Budżet w ramach WPR [euro]
<i>Braki w infrastrukturze publicznej</i>	1.1	Rozbudowa oferty infrastruktury publicznej wraz z tworzeniem infrastruktury błękitno-zielonej	Budowa i/lub rozbudowa i/lub przebudowa, i/lub modernizacja i/lub wyposażenie instytucji kultury oraz obiektów infrastruktury publicznej	6. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej; inwestycyjny	Dla organizacji pozarządowych: do 100% Dla JSFP: do 75%	JSFP, Organizacja pozarządowa	Mieszkańcy	Projekty wnioskodawców innych niż LGD	€ 500 000
<i>Mała aktywność organizacji pozarządowych</i>	1.2	Kształtowanie liderów życia publicznego i społecznego	Organizacja wizyt studyjnych, wydarzeń edukacyjnych, kulturalnych i integracyjnych	7. Kształtowanie świadomości obywatelskiej (...), a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego; nieinwestycyjny	100%	LGD i inne osoby prawne	Mieszkańcy, organizacje pozarządowe	Konkurs z udziałem operacji własnej	€ 100 000

<i>Mała aktywność organizacji pozarządowych</i>	1.3	Wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych	Organizacja wizyt studyjnych, wydarzeń edukacyjnych, kulturalnych i integracyjnych	7. Kształtowanie świadomości obywatelskiej (...), a także wzmocnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego; nieinwestycyjny	100%	LGD i inne osoby prawne	Mieszkańcy, organizacje pozarządowe	Konkurs z udziałem operacji własnej	€ 100 000
<i>Niska świadomość i niewystarczające możliwości zielonej transformacji przedsiębiorstw</i>	1.4	Wdrażanie innowacyjnych rozwiązań z zakresu: gospodarki obiegu zamkniętego (GOZ); poprawa efektywności energetycznej; zwiększenie innowacyjności przedsiębiorstw	Budowa, rozbudowa i wyposażenie	1. Rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki – b. rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej; inwestycyjny	do 65%	Mikroprzedsiębiorstwo albo małe przedsiębiorstwo	Mieszkańcy/ Kobiety	Projekty wnioskodawców innych niż LGD	€ 500 000
<i>Niewystarczająca świadomość mieszkańców w zakresie możliwości zielonej transformacji</i>	1.5	Wspieranie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości mieszkańców	Organizacja wizyt studyjnych, wydarzeń edukacyjnych, kulturalnych i integracyjnych	7. Kształtowanie świadomości obywatelskiej (...), a także wzmocnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego; nieinwestycyjny	100%	LGD i inne osoby prawne	Mieszkańcy, organizacje pozarządowe	Konkurs z udziałem operacji własnej	€ 50 000
<i>Braki w infrastrukturze publicznej</i>	1.6	Mała architektura turystyczna (FEW EFRR)	Zgodnie z SZOP FEW		Zgodnie z SZOP FEW	Zgodnie z SZOP FEW	Mieszkańcy	Projekt grantowy	€ –
SUMA									€ 1 250 000

Źródło: Opracowanie własne

VII. SPOSÓB WYBORU I OCENY OPERACJI ORAZ SPOSÓB USTANAWIANIA KRYTERIÓW WYBORU

Kryteria wyboru i oceny operacji zostaną ustalone przede wszystkim w takim zakresie, aby premiować przedsięwzięcia, które będą niwelować problemy wynikające z diagnozy obszaru i konsultacji społecznych oraz by wpływać na osiąganie zamierzonych celów i wskaźników produktu oraz rezultatu. Tworzenie kryteriów odbyło się przy udziale lokalnej społeczności i miało na celu ustalenie aspektów, które będą szczególnie premiowane w ramach oceny wniosków oraz będą zaspokajać potrzeby mieszkańców poznane podczas przeprowadzonych konsultacji społecznych na obszarze. Opracowane kryteria są ściśle powiązane z celem i grupami docelowymi, do których jest kierowane wsparcie, w zależności od rodzaju beneficjenta – z uwzględnieniem wyników diagnozy i analizy SWOT. Kryteria opracowano w sposób przejrzysty, mierzalny, pozwalający uniknąć sytuacji niepożądanych, polegających na subiektywnej ocenie, a przyznawanie punktów odbywać się będzie w formie zero-jedynkowej.

Dla niektórych przedsięwzięć w LSR, LGD ustanowiło kryteria wyboru o charakterze dostępowym (zawężające możliwość uzyskania wsparcia), które pozwolą ukierunkować wsparcie na operacje najlepiej odpowiadające potrzebom obszaru LSR i najlepiej pasujące do zaplanowanych realizacji przedsięwzięć. W celu właściwego ukierunkowania pomocy, LGD zastosuje również kryteria wyboru premiujące. Niektóre z kryteriów premiujących będą zastosowane do wszystkich przedsięwzięć, inne do wybranych. Jednym z kryteriów wyboru będzie punktowanie operacji innowacyjnych w zakresie wdrażania rozwiązań z zakresu cyfryzacji, nowych technologii, gospodarki obiegu zamkniętego i innych rozwiązań przyczyniających się do zwiększenia ochrony środowiska naturalnego oraz zapewniających bezpieczeństwo energetyczne

Na potrzeby oceny innowacyjności określono, iż działania ukierunkowane na innowacje, to wprowadzenie na rynek (w tym przypadku obszar LGD) nowego lub udoskonalonego produktu, usługi lub procesu organizacji lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych. Dla przedsięwzięć związanych z rozwojem przedsiębiorczości, z racji charakteru operacji, definicję tę uściślono i przyjęto, iż innowacja to wprowadzenie na rynek przez dane przedsiębiorstwo nowego towaru lub usługi, lub znaczące ulepszenie oferowanych uprzednio towarów lub usług w odniesieniu do ich charakterystyk lub przeznaczenia. Ulepszenie może dotyczyć charakterystyk technicznych, komponentów, materiałów, wbudowanego oprogramowania, bardziej przyjaznej obsługi przez użytkownika oraz innych cech funkcjonalnych. Preferowane będzie wdrażanie innowacji poprzez implementowanie zupełnie nowych na obszarze objętym LSR produktów, usług, procesów, technologii, metod organizacji lub nowych sposobów wykorzystania dostępnych zasobów.

W celu sprawnego wdrożenia Strategii, LGD opracowała i stosowała w perspektywie 2014–2020 zestaw procedur oceny i wyboru operacji, odnoszących się do wszelkich operacji realizowanych w ramach LSR. Będą one stosowane również we wdrażaniu tej LSR, po dostosowaniu do obowiązujących przepisów. Przez cały okres wdrażania Strategii będą one udostępniane do wiadomości publicznej w Biurze, na stronie internetowej LGD oraz omawiane w trakcie spotkań informacyjnych i szkoleń dla potencjalnych wnioskodawców. Kryteria wyboru grantobiorców i procedura ich ustalania / zmiany stanowi wspólny dokument z procedurą wyboru i oceny grantobiorców.

LGD posiada procedury z uwzględnieniem obowiązujących przepisów prawnych i wytycznych dotyczących instrumentu RLKS oraz dokłada wszelkich starań, aby procedury oceny i wyboru operacji były niedyskryminujące, przejrzyste i niebudzące wątpliwości ze strony wnioskodawców, grantobiorców oraz wszelkich instytucji zaangażowanych w proces wdrażania Strategii. Jednocześnie należy podkreślić, że LGD zależy na wybraniu projektów, które w jak największej mierze pozwolą na osiągnięcie przyjętych w Strategii założeń i wskaźników, a ograniczone środki finansowe, będące podstawą ustalenia budżetu Strategii, nie pozwalają na sfinansowanie wszystkich pomysłów i inicjatyw zgłaszanych przez mieszkańców obszaru.

Dokumenty regulujące szczegółowe rozwiązania to: procedura/y wyboru i oceny operacji, regulamin organu decyzyjnego, procedura ustalania kryteriów wyboru, procedura wyboru i oceny grantobiorców wraz z kryteriami wyboru grantobiorców i procedurą ustalania i zmiany kryteriów wyboru grantobiorców.

Dla komponentu Wdrażanie LSR przewiduje się, w szczególności, następujące warunki kwalifikowalności:

- powiązanie wnioskodawcy z obszarem objętym LSR;
- przyczynianie się do realizacji LSR:
 - weryfikowane poprzez osiągnięcie zakładanych wskaźników,
 - rozumiane jako bezpośredni wpływ na realizację konkretnego przedsięwzięcia;
- legalność – zgodność projektu operacji z przepisami prawa;
- w przypadku działalności gospodarczej – uzasadnienie ekonomiczne (uproszczony biznesplan);
- w przypadku operacji dotyczących obiektów zabytkowych – zapewnienie, iż obiekt jest zabytkiem (np. wpisany do Rejestru zabytków lub ewidencji zabytków);
- w przypadku operacji realizowanych w ramach poprawy dostępu do małej infrastruktury publicznej kwalifikowalne są operacje niekomercyjne, których koszty całkowite nie przekraczają 1 mln euro.

Operacja własna może być realizowana, gdy realizuje cele publiczne oraz niekomercyjne oraz jest niezbędna do osiągnięcia danego celu/przedsięwzięcia LSR. Koszty operacji własnych nie mogą stanowić więcej niż 20% budżetu komponentu Wdrażanie LSR. Wnioski o przyznanie pomocy na operacje własne zawierają opis znaczenia realizacji operacji dla LSR oraz uzasadnienie realizacji operacji przez LGD (m.in. wyjaśnienie, dlaczego operacja ta nie może być zrealizowana przez inne podmioty).

W pozostałych przypadkach wdrażania LSR (w tym na operacje własne) wsparcie będzie miało formę dotacji w postaci refundacji kosztów kwalifikowalnych do wysokości 500 tys. zł. W przypadku Wdrażania LSR intensywność wsparcia będzie wynosiła:

- do 65% kosztów kwalifikowalnych, z wyłączeniem operacji realizowanych w ramach rozwoju pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych;
- do 100% kosztów kwalifikowalnych na operacje obejmujące inwestycje nieprodukcyjne w przypadku podmiotów innych niż jednostki sektora finansów publicznych;
- do 75% kosztów kwalifikowalnych na operacje obejmujące inwestycje nieprodukcyjne w przypadku jednostek sektora finansów publicznych, z czego pomoc finansowa z EFRROW wynosi maksymalnie 55% kosztów kwalifikowalnych, a pozostałe 20% kosztów kwalifikowalnych ze środków budżetu państwa.

Operacje sektora finansów publicznych będą mogły być finansowane ze środków Planu Strategicznego w ramach niniejszej LSR do limitu 40% tych środków.

Wybór projektów do dofinansowania będzie odbywał się każdorazowo z zastosowaniem zasad horyzontalnych.

Przedsięwzięcia wskazane w LSR w zakresie finansowania z FEW wpisują się kryteria wyboru projektów ustanowionych dla programu regionalnego w odniesieniu do typu projektu i właściwego funduszu. LGD oświadcza, że projekty te będą wybierane zgodnie z zasadami i warunkami obowiązującymi dla EFRR, a także iż promowane będą projekty wpisujące się w inicjatywę Nowy Europejski Bauhaus.

VIII. PLAN DZIAŁANIA

W ramach realizacji LSR zaplanowano ogłoszenie wniosków na realizację przedsięwzięć zawartych w matrycy – rozdział VI. Pierwsze nabory zostaną przeprowadzone w II kwartale 2025 roku, kolejne w roku 2026. Tworząc Plan działania zadbano, aby realizowane przedsięwzięcia umożliwiły osiągnięcie celów LSR.

Wszystkie działania zaplanowano tak, aby w pierwszej kolejności zrealizowane zostały te, które oddziaływać będą na pozostałe. W pierwszej kolejności zrealizowane zostaną działania zwiększające atrakcyjność obszaru oraz promocyjne i edukacyjne, dalej te związane z wykorzystaniem zasobów oraz rozwojem przemysłu czasu wolnego. Przedsięwzięcia związane z rozwojem działalności gospodarczych podzielono tak, aby możliwie jak najlepiej wykorzystać środki oraz stworzyć możliwość skorzystania z dofinansowania jak największej liczbie beneficjentów.

Istotne w trakcie wdrażania LSR będzie zrealizowanie pierwszych operacji w ramach PS WPR do 30 czerwca 2026 roku, które pozwolą na wykorzystanie 40% budżetu, oraz realizację pozostałych działań tak, aby do 31 grudnia 2027 roku wykorzystać 80% kontraktacji budżetu. Również realizacja działań w ramach FEŚ została zaplanowana tak, aby pierwsze operacje zrealizować do końca grudnia 2026 roku.

Dokładny plan działania wraz z czasowym przedziałem osiągnięcia wskaźników oraz planowanymi kwotami wsparcia został przedstawiony w Załączniku nr 2 do LSR pn. *Plan działania* oraz w Załączniku nr 4 do LSR pn. *Plan wykorzystania budżetu LSR*.

IX. PLAN FINANSOWY LSR

Lokalna Strategia Rozwoju LGD to strategia wielofunduszowa, której bezpośrednim źródłem finansowania jest Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach *Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027* oraz Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego w ramach programu regionalnego *Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021–2027*.

1. Źródła finansowania działalności LGD

Działalność LGD finansowana będzie w ramach:

- 1) Funduszy EFSI stanowiących **bezpośrednie źródło finansowania** LSR jako budżetu LSR:
 - a) Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach *Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027*;
 - b) Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego w ramach programu regionalnego *Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego na lata 2021–2027*, cel szczegółowy 5.2. *Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie*.
- 2) Innych potencjalnych / **pośrednich źródeł finansowania** przedsięwzięć wynikających z LSR, w tym także EFSI w zakresie nie objętym RLKS, które nie stanowią źródła finansowania, o którym mowa w pkt. 1):
 - a) *Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021–2027* w ramach priorytetu VII Kultura Cel szczegółowy 4.6 *Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych*;
 - b) *Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021–2030* – w ramach priorytetu I Mikro-inicjatywy oraz w ramach priorytetu II *Organizacje obywatelskie na rzecz dobra wspólnego*;
 - c) *Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021–2027* w ramach celu szczegółowego RSO2.1. *Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji gazów cieplarnianych (EFRR)*;
 - d) Środki krajowe;
 - e) Fundusze Norweskie i EOG (Europejski Obszar Gospodarczy).

Zadania finansowane z innych źródeł niż bezpośrednie, przyczynią się do realizacji celów określonych w ramach RLKS.

2. Powiązanie źródeł finansowania

Przewidziane źródła finansowania oraz plan działania są w bezpośredni sposób powiązane z celami i przedsięwzięciami. Zaplanowane do realizacji przedsięwzięcia można będzie lepiej wdrażać na obszarze LSR dzięki alternatywnym źródłom dofinansowania, które pozwolą zrealizować większy zakres projektów. Wzięto pod uwagę te źródła finansowania, z których środki przeznaczane będą na operacje zgodnie z celem niniejszej LSR, a więc wszelkie te, które mogą przyczynić się do rozwoju kapitału społecznego mieszkańców, w tym podniesienia dostępności i atrakcyjności ogólnodostępnych przestrzeni, infrastruktury sportowo-rekreacyjnej, turystycznej, kulturalnej i edukacyjnej oraz oferty przemysłu czasu wolnego i samorozwoju mieszkańców.

Zaplanowany do realizacji budżet został przedstawiony w Załączniku nr 3 do LSR pn. *Budżet LSR* oraz w Załączniku nr 4 do LSR pn. *Plan wykorzystania budżetu LSR*.

X. MONITORING I EWALUACJA

W celu poprawnego i efektywnego wdrażania założeń Strategii niezbędne jest prowadzenie działań, które mają na celu weryfikację sposobu jej realizacji. W związku z tym niezbędne jest prowadzenie bieżącego monitoringu oraz przeprowadzanie badań ewaluacyjnych, które umożliwią w razie konieczności aktualizację dokumentu. Wszystkie podejmowane działania powinny być prowadzone w sposób zadowalający społeczność lokalną zamieszkującą obszar LGD. Ponadto metody monitoringu i badań ewaluacyjnych zostały tak przygotowane, aby dotrzeć do jak najszerszego grona odbiorców, również do osób do tej pory niezainteresowanych działalnością LGD.

1. Monitoring

Monitoring LSR prowadzony będzie na bieżąco przez pracowników Biura LGD.

Monitoring obejmuje:

- a) zebranie danych na temat: wskaźników realizacji LSR, harmonogramu ogłaszanych konkursów, budżetu LGD, liczby osób odwiedzających stronę internetową;
- b) ocenę zebranych informacji w stosunku do założonych wartości;
- c) opracowanie Raportów z monitoringu Strategii w okresie rocznym, zawierających podsumowanie danych wraz z wygenerowanymi wnioskami dotyczącymi wpływu podejmowanych działań na realizację założeń Strategii.

Charakterystyka źródeł danych oraz sposobu pomiaru i oceny danych:

- Dane własne LGD – informacje gromadzone w toku normalnej działalności LGD, w szczególności w ramach obowiązkowej sprawozdawczości. Dane własne obejmują:
 - wskaźniki planu komunikacji,
 - dane ilościowe dotyczące doradztwa w Biurze,
 - dane gromadzone w trakcie naborów (m.in. terminy naborów, ilość złożonych wniosków, środki finansowe przypisane do naborów),
 - wskaźniki LSR, EFSI,
 - realizację budżetu LSR,
 - dane dotyczące pracy organów LGD,
 - informacje o szkoleniach dla pracowników Biura i członków organów LGD.
- Badania własne:
 - ankieta monitorująca dla beneficjentów i grantobiorców – badanie pozwoli na zbieranie istotnych informacji dotyczących postępu rzeczowo-finansowego. Pozwoli także pogłębić informacje uzyskane z wniosków o dofinansowanie operacji – ankieta będzie wypełniana przez beneficjentów i grantobiorców w roku, w którym rozliczyli oni operację;
 - badanie ankietowe osób korzystających z doradztwa – badanie realizowane na bieżąco, w których jednostką analizy będą udzielone porady. O wypełnienie ankiety będą proszone osoby korzystające z doradztwa w Biurze LGD;
 - badanie ankietowe uczestników spotkań informacyjno-konsultacyjnych lub szkoleń organizowanych przez LGD – realizowane w czasie każdego tego typu wydarzenia zorganizowanego przez LGD;
 - badanie ankietowe dla mieszkańców, oceniające podjęte działania.

2. Ewaluacja

Ewaluacja LSR realizowana będzie w następujących etapach, które będą różniły się celami w zależności od etapu realizacji Strategii:

1. Ewaluacja on-going – corocznie w latach 2024–2029, dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego.

2. Ewaluacja mid-term (śródkresowa) – w 2026 roku.
3. Ewaluacja ex-post (końcowa ewaluacja zewnętrzna).

Ewaluacja dotyczyć będzie: oceny działalności LGD, pracowników i funkcjonowania Biura, skuteczności promocji i aktywizacji społeczności lokalnej, harmonogramu rzeczowo-finansowego LSR, stopnia realizacji celów (wskaźników) oraz budżetu LSR.

Coroczna ewaluacja wewnętrzna prowadzona będzie w ramach warsztatów refleksyjnych w ramach ewaluacji on-going. Przeprowadzenie ewaluacji mid-term i ex-post zostanie powierzone wyspecjalizowanemu podmiotowi zewnętrznemu (niezależnym ekspertom). Decyzję w tym względzie podejmie Zarząd LGD na podstawie ofert przedstawionych przez potencjalnych wykonawców.

Raport z ewaluacji Strategii obejmuje przede wszystkim:

- a) Ocenę funkcjonowania LGD, w tym: działalność Zarządu, działalność Komisji Rewizyjnej, sprawność przeprowadzania naborów, wizerunek LGD wśród mieszkańców obszaru, działalność informacyjną, promocyjną oraz edukacyjną, procedury związane z wyborem przedsięwzięć oraz kompetencje pracowników, efektywność doradztwa w Biurze LGD, liczbę porad i charakter doradztwa w Biurze, częstotliwość, regularność i frekwencję spotkań organów LGD.
- b) Ocenę realizacji Planu działania.
- c) Ocenę stopnia wdrażania celów LSR, w tym stopnia osiągnięcia wskaźników, stopnia wykorzystania funduszy, realizacji budżetu, realizacji działań skierowanych do grupy w niekorzystnej sytuacji.
- d) Podsumowanie działalności LGD w badanym okresie, wnioski i rekomendacje.

Ewaluacja prowadzona będzie w oparciu o kryteria ewaluacji, tj.: trafności, efektywności i wydajności, skuteczności, trwałości, użyteczności. Źródła danych są tożsame ze źródłami dla monitoringu (dane własne, badania własne).

Zatwierdzenia Raportu z ewaluacji Strategii dokonuje się uchwałą Zarządu.

Zalecenia z kontroli, oceny, monitoringu i/lub ewaluacji mogą być podstawą do aktualizacji LSR, podobnie jak zmiana przepisów dotyczących LSR czy zmiana danych dotyczących LSR.

Aktualizacja Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność może nastąpić w związku z:

- zmianą danych dotyczących obszaru LSR,
- zmianą przepisów dotyczących LSR,
- potrzebą zastosowania zaleceń z kontroli, oceny, monitoringu i/lub ewaluacji LSR/LGD,
- rocznymi wynikami ciągłego naboru propozycji projektów do realizacji.

Aktualizacja LSR może nastąpić na wniosek:

- Rady LGD,
- Komisji Rewizyjnej LGD,
- Zarządu LGD,
- grupy liczącej powyżej 10% wszystkich członków LGD.

Wniosek o aktualizację LSR będzie składany do Zarządu LGD, który zobowiązany jest przedstawić go na najbliższym Walnym Zebraniu Członków. Projekt zmiany LSR musi zostać poddany konsultacjom społecznym poprzez zamieszczenie zmienianych części LSR wraz z uzasadnieniem na stronie internetowej LGD na co najmniej 14 dni.

Spis map

Mapa 1 Gminy objęte partnerstwem LGD Nad Czarną i Pilicą	8
Mapa 2 OSI Obszary zagrożone trwałą marginalizacją w województwie świętokrzyskim	16
Mapa 3 Sumaryczna mapa obszarów ONW w Polsce.....	26
Mapa 4 Penetracja budynkowa zasięgami Internetu stacjonarnego o przepustowości co najmniej 30 Mb/s – fragment mapy dla województwa świętokrzyskiego	33

Spis rysunków

Rysunek 1 Sposób określania celu LSR	53
--	----

Spis wykresów

Wykres 1 Liczba ludności ogółem na obszarze LGD Nad Czarną i Pilicą w latach 2016–2021	17
Wykres 2 Piramida płci i wieku dla obszaru LGD w 2021 r.	18
Wykres 3 Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem na obszarze LGD w latach 2016–2021	18
Wykres 4 Przyrost naturalny na 1 000 ludności na obszarze LGD w latach 2016–2021	19
Wykres 5 Saldo migracji na 1 000 ludności na obszarze LGD w latach 2016–2021	19
Wykres 6 Pozwolenia wydane na budowę i zgłoszenia budowy z projektem budowlanym w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2021 r.	20
Wykres 7 Dynamika wzrostu wartości wskaźników gospodarczych obszaru LGD, województwa i kraju – wzrost procentowy w 2021 r. w stosunku do 2016 r.	21
Wykres 8 Liczba fundacji, stowarzyszeń, organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2021 r.	23
Wykres 9 Procentowy udział bezrobotnych według płci na obszarze LGD, w województwie i kraju w 2021 r.	24
Wykres 10 Udział w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa – podatek dochodowy od osób fizycznych w przeliczeniu na 1 mieszkańca (zł) na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2021 r.	27
Wykres 11 Udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców ogółem na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2021 r.	28
Wykres 12 Udział % korzystających z instalacji w ogóle ludności na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2020 r.	29

Spis tabel

Tabela 1 Podstawowe dane o gminach z obszaru LGD Nad Czarną i Pilicą	8
Tabela 2 Ludność poszczególnych gmin LGD Nad Czarną i Pilicą w 2020 r.	17
Tabela 3 Wskaźniki gospodarcze dla średniej obszaru LGD w porównaniu do województwa i kraju w latach 2016–2021	20
Tabela 4 Wskaźniki świadczące o kondycji przedsiębiorstw – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2021	21
Tabela 5 Wskaźniki dotyczące przedsiębiorczości dla obszaru LGD w porównaniu do województwa i kraju w roku 2016 i 2020	22
Tabela 6 Udział długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem na obszarze LGD, w województwie i kraju w latach 2016–2021	24
Tabela 7 Struktura gospodarstw rolnych na obszarze LGD w porównaniu do województwa i kraju w 2020 r.	25
Tabela 8 Średnie dochody ogółem i dochody własne na 1 mieszkańca (zł) – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2021	26
Tabela 9 Wydatki majątkowe i wydatki bieżące na 1 mieszkańca (zł) – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2021	27

Tabela 10 Gospodarstwa domowe korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego ogółem na 10 tys. mieszkańców – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2021	28
Tabela 11 Rodziny otrzymujące zasiłki rodzinne na dzieci w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców ogółem oraz udział % dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2021	28
Tabela 12 Udział dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w ogólnej liczbie dzieci w wieku 3–5 lat oraz liczba dzieci przypadająca na 1 placówkę wychowania przedszkolnego – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2021	30
Tabela 13 Współczynnik skolaryzacji brutto oraz liczba uczniów w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców – porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2016–2021	31
Tabela 14 Wyniki egzaminu ósmoklasisty w gminach LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa i kraju w latach 2019–2022	32
Tabela 15 Schemat analizy SWOT	39
Tabela 16 Analiza SWOT	39
Tabela 17 Zgodność celu LSR z innymi dokumentami strategicznymi	45
Tabela 18 Zgodność LSR z celami programów, z których będzie ona finansowana	47
Tabela 19 Przedsięwzięcia – powiązanie z analizą potrzeb, charakter, budżet, poziom dofinansowania, maks. i min. kwota, grupa docelowa i sposób realizacji (rozszerzona wersja analogicznej tabeli stanowiącej załącznik nr 1 do LSR)	55

Wykaz wykorzystanej literatury

1. *Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027* zatwierdzony przez komisję Europejską w dniu 31.08.2022 r.;
2. *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej;*
3. *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006;*
4. *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005;*
5. *Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz. U. z 2022 r. poz. 943 z późn. zm.);*
6. *Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. z 2020 r. poz. 2261);*
7. *Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz. U. z 2022 r. poz. 2422 z późn. zm.);*
8. *Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność na lata 2014–2020 dla Lokalnej Grupy Działania „Nad Czarną i Pilicą”, Radoszyce 2015;*
9. *Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 2267);*

10. *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego* – Załącznik nr 1 do uchwały nr XLVII/833/14 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 22 września 2014 r.;
11. *Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+* – Załącznik do uchwały nr XXX/406/21 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 29 marca 2021 r.;
12. Urząd Komunikacji Elektronicznej, *Raport o stanie rynku telekomunikacyjnego w Polsce w 2021 roku*;
13. *Ewaluacja zewnętrzna Lokalnej Strategii Rozwoju Lokalna Grupa Działania „Nad Czarną i Pilicą”*, SOCJOMETR, Kraków 2022;
14. Kondracki J., *Geografia regionalna Polski*, PWN, Warszawa 2000.

Załączniki do LSR

1. Cele i przedsięwzięcia
2. Plan działania
3. Budżet LSR
4. Plan wykorzystania budżetu LSR

Załącznik nr 1 Cele i przedsięwzięcia

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach celu		Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
	1. Kreowanie zielonej transformacji obszaru			
€ 500 000	1.1	Rozbudowa oferty infrastruktury publicznej wraz z tworzeniem infrastruktury błękitno-zielonej	Mieszkańcy	Projekty wnioskodawców innych niż LGD
€ 100 000	1.2	Kształtowanie liderów życia publicznego i społecznego	Mieszkańcy, organizacje pozarządowe	Konkurs z udziałem operacji własnej
€ 100 000	1.3	Wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych	Mieszkańcy, organizacje pozarządowe	Konkurs z udziałem operacji własnej
€ 500 000	1.4	Wdrażanie innowacyjnych rozwiązań z zakresu: gospodarki obiegu zamkniętego (GOZ); poprawa efektywności energetycznej; zwiększenie innowacyjności przedsiębiorstw	Mieszkańcy / Kobiety	Projekty wnioskodawców innych niż LGD
€ 50 000	1.5	Wspieranie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości mieszkańców	Mieszkańcy, organizacje pozarządowe	Konkurs z udziałem operacji własnej
€ 141 086	1.6	Mała architektura turystyczna (FEW EFRR)	Mieszkańcy	Projekt grantowy

Źródło: Opracowanie własne

Załącznik nr 2 Plan działania

CEL		Lata	Do 31.12.2024		Do 31.12.2025		Do 31.12.2026		Do 31.12.2027		Do 31.12.2028		Do 31.12.2029		Program
		Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	
C.1		1. Kreowanie zielonej transformacji obszaru													
1.1	Rozbudowa oferty infrastruktury publicznej wraz z tworzeniem infrastruktury błękitno-zielonej	Liczba doposażonych instytucji kultury, zbudowanej lub rozbudowanej infrastruktury publicznej	0	0%	8	100%	8	100%	8	100%	8	100%	8	100%	PS WPR
1.2	Kształtowanie liderów życia publicznego i społecznego	Liczba inicjatyw	0	0%	0	0%	1	100%	1	100%	1	100%	1	100%	
1.3	Wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych	Liczba inicjatyw	0	0%	0	0%	1	100%	1	100%	1	100%	1	100%	
1.4	Wdrażanie innowacyjnych rozwiązań z zakresu: gospodarki obiegu zamkniętego (GOZ); poprawa efektywności energetycznej; zwiększenie innowacyjności przedsiębiorstw;	Liczba wspartych podmiotów	0	0%	8	100%	8	100%	8	100%	8	100%	8	100%	

1.5	Wspieranie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości mieszkańców	Liczba inicjatyw	0	0%	1	100%	1	100%	1	100%	1	100%	1	100%	
1.6	Mała architektura turystyczna (FEW EFRR)	Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	0	0%	1	100%	1	100%	1	100%	1	100%	1	100%	FEW
		Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem	0	0%	5	100%	5	100%	5	100%	5	100%	5	100%	
Wskaźnik rezultatu W 1.1		R.41 Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR Jednostka miary: liczba osób	0		5000		5000		5000		5000		5000		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W 1.2		R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego Jednostka miary: liczba osób	0		0		100		100		100		100		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W 1.3		R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	0		0		200		200		200		200		PS WPR

	Jednostka miary: liczba osób													
Wskaźnik rezultatu W 1.4	R.39 Rozwój gospodarki wiejskiej: liczba przedsiębiorstw rolnych, w tym przedsiębiorstw zajmujących się biogospodarką, rozwiniętych dzięki wsparciu w ramach WPR	0		8		8		8		8		8		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W 1.5	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego Jednostka miary: liczba osób	0		30		30		30		30		30		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W 1.6	Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem (FEW EFRR)	0		2 500		2500		2500		2500		2500		FEW

Źródło: Opracowanie własne

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR				
Zakres wsparcia	Program/Fundusz			Środki ogółem
	PS WPR	EFRR (wdrażanie i zarządzanie)	EFS+	(EUR)
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. B rozporządzenia nr 2021/1060)	1 250 000	141 086	0	1 391 086
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. C rozporządzenia nr 2021/1060)	312 500	0	0	312 500
Razem	1 562 500	141 086	0	1 703 586

Źródło: Opracowanie własne

Załącznik nr 4 Plan wykorzystania budżetu LSR

fundusz	Środki zakontraktowane w Euro do:													
	31.12.2024		31.12.2025		30.06.2026		31.12.2026		31.12.2027		31.12.2028		31.12.2029	
	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR
EFROW	0	0%	1 050 000	84%	1 050 000	84%	1 250 000	100%	1250000	100%	1250000	100%	1250000	100%
EFS+	0	0%	0	0%			0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
EFRR	0	0%	141 086	100%			141 086	100%	141 086	100%	141 086	100%	141 086	100%
RAZEM	0	0,00%	1 191 086	85,62%			1 391 086	100,00%	1391086	100,00%	1391086	100,00%	1391086	100,00%

Źródło: Opracowanie własne